

seit 1558

Friedrich-Schiller-Universität Jena

Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest

POTENZIALE DES ALTERNS

**EINE INTERKULTURELLE LÄNDERVERGLEICHENDE
EMPIRISCHE STUDIE ÜBER DIE RAHMENBEDINGUNGEN ZUR
FÖRDERUNG VON BILDUNGSARBEIT DURCH SENIOREN**

vorgelegt von:

Linda Richardson und Dorothee Sachse – Jena, Deutschland
Anna Nedelkov und Beáta Őri – Budapest, Ungarn

Betreuung und Redaktion:
Dr. Helmut Stauche – Jena, Deutschland

AZ IDŐSKORBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK

**INTERKULTURÁLIS ÖSSZEHASONLÍTÓ KUTATÁS AZ IDŐSKORÚAK
OKTATÁSI MUNKÁJÁNAK ELŐSEGÍTÉSÉNEK FELTÉTELEIRŐL**

készítette:

Nedelkov Anna és Őri Beáta – Budapest, Magyarország
Linda Richardson és Dorothee Sachse – Jena, Németország

Szakvezetés és szerkesztés:
Dr. Stauche Helmut – Jena, Németország

Gliederung

Tartalomjegyzék

1	Einleitung	
	Bevezetés	4
2	Die Bedeutung der Erwachsenenbildung für Senioren in Europa	
	Az időskorúaknak szóló felnőttképzés jelentősége Európában.....	7
2.1	Ältere unter Erwachsenen	
	Idősek a felnőttek között.....	10
2.2	Integrative und motivierende Unterstützungsleistungen	
	Az integráció segítése, a motivációk.....	14
3	Die Bevölkerungsentwicklung in Deutschland von 1900 bis 2050 – der Altersaufbau der Bundesrepublik	
	A népesség alakulása Németországban 1900 és 2050 között – a Szövetségi Köztársaság életkori összetétele	18
4	Möglichkeiten und Grenzen der ungarischen Erwachsenenbildung für Senioren	
	Az idősek képzésének lehetőségei és korlátai.....	33
4.1	Das Verhältnis der älteren Bevölkerung zur ungarischen Gesellschaft	
	Az időskorú népesség a magyar társadalomban	34
4.2	Die Verflechtung der Lage des ungarischen Arbeitsmarktes, der staatlichen Dienststellen und der Finanzierung	
	A magyarországi munkaerő-piaci helyzet, az állami szervek és a finanszírozás összefonódása	38
4.3	Die Rolle des zivilen Sektors für die Bildung Älterer	
	A civil szektor szerepe az idősképzésben.....	42
5	Entwicklung und Aufbau des Fragebogens	
	A kérdőív kialakítása, felépítése	45

6	Die empirische Untersuchung – Auswertung des Fragebogens	
	Az empirikus vizsgálat – a kérdőív kiértékelése.....	49
6.1	Soziodemographische Daten der Untersuchung und ihre Häufigkeitsverteilung	
	Szociodemográfiai adatok és gyakorisági megoszlásuk	49
6.2	Die Meinungs- und Einstellungsfragen des Fragebogens	
	A nyílt és kiegészítendő kérdések.....	59
6.3	Hypothesenprüfung	
	Hipotézisvizsgálat.....	77
7	Zusammenfassung der Studie	
	A tanulmány összefoglalása	83
8	Literatur	
	Irodalomjegyzék.....	88

*Alternde Menschen sind wie Museen:
Nicht auf die Fassade kommt es an,
sondern auf die Schätze im Innern.
Jeanne Moreau*

*Az idősödő emberek olyanok, mint a múzeumok:
Nem a külső számít,
hanem a belső értékek.
Jeanne Moreau*

1 Einleitung

Wenn wir über „Potenziale des Alters“ nachdenken, betrachten wir sowohl die vom Individuum oder der Gesellschaft präferierten Lebensentwürfe und Lebensformen, die zur Wirklichkeit werden können, als auch die den älteren Menschen für die Verwirklichung von Lebensentwürfen und Lebensformen zur Verfügung stehenden Ressourcen. Aus Sicht des Individuums steht in erster Linie die Verwirklichung persönlicher Ziel- und Wertvorstellungen im Vordergrund, aus Sicht der Gesellschaft ist es vor allem interessant, inwieweit Ältere zum einen auf Leistungen der Gemeinschaft angewiesen und zum anderen, inwiefern sie in der Lage sind, einen Beitrag zum Wohl dieser Gemeinschaft zu leisten. Die Potenziale des Alters verweisen also aus gesellschaftlicher Perspektive auf die Möglichkeit, durch soziale, kulturelle und institutionelle Rahmenbedingungen dazu beizutragen, dass der wachsende Anteil älterer Menschen möglichst lange ein mitverantwortliches, selbstständiges und selbstverantwortliches

1 Bevezetés

Ha az időskor lehetőségeire, potenciáljaira gondolunk, ide értjük úgy az egyén vagy a társadalom által preferált, megvalósítható életmintákat és életvitelt, akár csak az idősök rendelkezésére álló, mindehhez szükséges erőforrásokat. Az egyén szempontjából elsősorban a személyes célok és értékkelképzelések megvalósítása áll előtérben, míg a társadalom számára mindeneke előtt az az érdekes, hogy az idősebb emberek egyrészt mennyiben szorulnak rá a közösség teljesítményére, másrészt mennyiben tudnak hozzátenni valamit ezen közösség jólétéhez. Az időskorúak potenciáljai a társadalom aspektusából, tehát arra a lehetőségre utalnak, hogy – szociális, kulturális és intézményi keretfeltételek biztosításával – az időskorú emberek egyre növekvő hányada lehetőség szerint sokáig egy mind a társadalom, mind önmaga irányában felelőségteljes, önálló életet éljen.

Leben führt.

Dieser Annahme widmeten wir uns, Studierende der Erwachsenenbildung an den Instituten für Pädagogik (H) bzw. Erziehungswissenschaft (D), im Rahmen des interkulturellen Lehr-Forschungs-Projektes der Friedrich-Schiller-Universität Jena und der Eötvös-Loránd-Universität Budapest.

Die Ausgangsfragen lauteten zum einen, welche Voraussetzungen gegeben sein müssen, auf deren Basis Potenziale älterer Menschen erhalten werden können und zum anderen, welche Anstrengungen für den Aufbau und Erhalt von Kompetenzen im Alter unternommen werden müssen, damit Senioren weiterhin an gesellschaftlicher Entwicklung teilhaben und sich für andere und die Gemeinschaft engagieren. Denn sowohl auf deutscher als auch auf ungarischer Seite wurde eine deutliche Tendenz darin vermutet, dass die jeweilige Gesellschaft stärker auf die Fixierung von Bildungsangeboten *für* Senioren fixiert sei. Mit dieser Arbeit soll nun gewissermaßen ein Perspektivenwechsel unternommen werden, nämlich insofern, als dass die Gesellschaft das Potenzial und die Kompetenzen *von* Senioren fördern müsse, selbst Bildungsangebote zu unterbreiten. Wie die Voraussetzungen von Rahmenbedingungen von Bildungsarbeit *durch* Senioren dafür

Ezen gondolatok fényében dolgoztunk mi, Neveléstudomány (D), illetve Pedagógiai és Pszichológiai (H) Karon andragógiát tanul hallgatók a jénai Friedrich Schiller Egyetem és a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem között létrejött interkulturális tanulmányi projekt keretében.

Kiinduló kérdésfeltevéseink a következők voltak: egyrészt milyen feltételek megléte kell ahhoz, hogy az idősebb korosztály potenciáljai megőrizhetőek, kiaknázhatóak legyenek, másrészt mely erőfeszítéseket kell megtenni kompetenciák megszerzése és fenntartása érdekében időskorban, hogy továbbra is részük legyen a társadalmi fejlődésben, és kötelességet vállaljanak másokért, a közösségért. Német és magyar oldalon egyaránt felfedezhető egy tendencia, miszerint a mindenkori társadalomnak nagyobb gondot kéne fordítania az időseknek szóló képzések, kulturális programok kínálatának megerősítésére. Ezzel némiképp együtt jár egy nézőpontváltás, mégpedig, hogy a társadalom támogatása az idősek potenciáljának, kompetenciáinak elősegítésére volna szükséges, annak érdekében, hogy ők maguk szervezhessenek ilyen foglalkozásokat. Ahhoz, hogy az idősek részvételével szerveződő képzések keretfeltételeinek milyenek is kellene ehhez

aussehen müssten, werden wir durch die Ergebnisse unserer interkulturellen empirischen Studie aufzeigen.

Diese Projektarbeit liefert im Kapitel 2 zunächst eine kurze Analyse allgemeiner Tendenzen auf der Ebene der Europäischen Union in Bezug auf Erwachsenenbildung und dem Konzept des lebenslangen Lernens für Senioren, im Kapitel 3 widmen wir uns dem Altersaufbau und der demographischen Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland und betrachten dabei insbesondere die Bevölkerungsentwicklung in den Jahren von 1900 bis 2050. Kapitel 4 beschreibt eine Momentaufnahme der aktuellen Möglichkeiten und Grenzen der ungarischen Erwachsenenbildung für Senioren. Im Kapitel 5 möchten wir zunächst die im Rahmen des Projektes entstandene Entwicklung des Fragebogens schildern, um dann im Kapitel 6 die Ergebnisse unserer empirischen Arbeit vorzustellen, die sich mit der Frage beschäftigt, inwiefern ältere Menschen in Deutschland und Ungarn bereit und befähigt sind, konkrete Bildungsangebote selbst zu organisieren und gegebenenfalls auch durchzuführen. Besonderes Augenmerk wurde dabei auf die Gemeinsamkeiten und Unterschiede dieser beiden europäischen Länder gelegt. Im Kapitel 7 werden die empirischen Ergebnisse in einem Resümee zusammengefasst.

lenniük, azt a Magyar- és Németországot érintő kutatásunk eredményeinek segítségével mutatjuk be.

A tanulmány 2. fejezetében egy rövid elemzést olvashatnak a felnőttképzés tendenciáiról az Európai Unió szintjén, valamint az élethosszig tartó tanulás koncepciójának az időskorúakra vonatkozó részéről, míg a 3. fejezetben a Német Szövetségi Köztársaság életkori összetételét és demográfiai változásait mutatjuk be, különös tekintettel az 1900-tól 2050-ig tartó időszakra. A 4. fejezet arról ad képet, hogy ma Magyarországon az időskorúak képzésének milyen lehetőségei vannak, illetve mely problémákkal kell szembenéznük. Az 5. fejezetben a projekt keretében megalkotott kérdőív létrejöttét szeretnénk ismertetni, majd a 6. fejezetben mutatjuk be empirikus munkánk eredményeit. Azzal a kérdéssel foglalkoztunk, hogy mennyiben képes és kész az idősebb korosztály Magyarországon és Németországban konkrét képzési programok, foglalkozások önálló megszervezésére és adott esetben lebonyolítására. Különös figyelmet fordítottunk ennek tárgyalásakor e két európai ország hasonlóságaira és különbségeire. Végül a 7. fejezetben röviden összefoglaljuk munkánk fontosabb empirikus eredményeit.

2 Die Bedeutung der Erwachsenenbildung für Senioren in Europa

Seit den 1990er Jahren nehmen die Berichte über die Notwendigkeit der Erwachsenenbildung zu. Die Unterstützung des Lernens Erwachsener ist inzwischen unter den wichtigsten Zielen europäischer und weltweiter Organisationen zu finden. So wird dieses Ziel von den Vereinten Nationen (UNO) als auch von der Europäischen Union (EU) in vieler Hinsicht bestärkt. Die primäre Ursache dieser Tendenz wird erfahrbar durch den wirtschaftlich globalen „Wettbewerb“, dem auch die Erwachsenenbildung ausgesetzt ist. Ein typischer Schauplatz des Lernens Erwachsener ist das lebenslange Lernen. Dieser erklärt, *„dass der erfolgreiche Übergang zur wissensbasierten Wirtschaft und Gesellschaft mit einer Orientierung zum lebenslangen Lernen einhergehen muss* (vgl. Europäische Union: Memorandum über Lebenslanges Lernen).

Ebendeshalb muss das System der allgemeinen und beruflichen Bildung aller Mitgliedsländer unter anderem nach den folgenden

2 Az időskorúaknak szóló felnőttképzés jelentősége Európában

Az 1990-es évek óta felerősödtek a felnőttképzés szükségességéről szóló hírek, jelentős európai szervezetek legfontosabb célkitűzései között szerepel a felnőtt társadalom tanulásának segítése. Mind az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ), mind az Európai Unió (EU) több ízben is megfogalmazta az elmúlt években ennek jelentőségét, számos szempontból alátámasztva. Ennek elsődleges magyarázatát a gazdasági világversenyben tapasztalható változások indokolták. Európa ebben a versenyben napjainkra még a dobogóról is leesorult, az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Kína hármasa mögé került. A felnőttek tanulásának legjellegzetesebb színtere az egész életen át tartó tanulás eszméje, amely kimondja *„hogyan az egész életen át tartó tanulás a tudásalapú gazdaság és társadalom felé való sikeres átmenet velejárója”*. (Európai Unió: Memorandum az egész életen át tartó tanulásról).

Éppen ezért minden tagország oktatási és képzési rendszerének többek között az alábbiak szerint kell átalakulnia:

¹ Quoten durch die Autoren

Kriterien ausgebaut werden:

- „die Europäische Union zu einem wettbewerbsfähigen und dynamischen wissensbasierten Wirtschaftsraum der Welt zu machen – zu einem Wirtschaftsraum, der fähig ist, ein dauerhaftes Wirtschaftswachstum zu erzielen”
- „die Systeme der allgemeinen und beruflichen Bildung der Europäischen Union bis 2010 zu einer weltweiten Qualitätsreferenz zu machen”
- „zu der Steigerung der Beteiligung von Menschen aller Altersgruppen am lebenslangen Lernen beizutragen”
- „Európa a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává váljon, amely több és jobb munkahellyel és nagyobb társadalmi kohézióval képes a fenntartható gazdasági növekedésre.”
- „az EU oktatási és képzési rendszereit 2010-re az egész világ számára példaadó színvonalúvá tegye”
- „hozzájárulni valamennyi korosztály fokozott részvételéhez az egész életen át tartó tanulásban”

(Európai Unió: 1720/2006/EK számú határozat)

(Europäische Union: Beschluss Nr. 1720/2006/EG)

Die Einführung der zwei erwähnten Schlüsselbegriffe – Erwachsenenbildung und lebenslanges Lernen – machen ihre genaue Definition unerlässlich:

„Die Erwachsenenbildung bezeichnet die Gesamtheit der ständigen Lerntätigkeiten, so die formalen (z.B. die zum Schulsystem gehörenden) als auch andere Lerntätigkeiten, durch die die Menschen der jeweiligen Gesellschaft, als Erwachsene betrachtet, ihre Fähigkeiten entwickeln, ihre Kenntnisse erweitern und einen beruflichen oder technischen Abschluss vervollkommen können

A már említett két kulcsfogalom – felnőttképzés, egész életen át tartó tanulás – bevezetése elengedhetetlenné teszi, hogy pontosan meghatározzuk, mit is jelentenek.

„A felnőttoktatás jelöli azoknak a folyamatos tanulási tevékenységeknek az összességét, legyenek azok formálisak (úgy mint iskolarendszerűek, jogosítványt adók) vagy mások, amely által az emberek, akiket felnőttek tekint az a társadalom, amelyhez tartoznak, fejlesztik képességeiket, gazdagítják ismereteiket és tökéletesítik szakmai vagy technikai végzettségüket, vagy új irányba

oder sich in eine neue Richtungen orientieren können, um ihre eigenen Bedürfnisse und die Erwartungen der Gesellschaft zu befriedigen. Das Lernen im Erwachsenenalter umfasst die formale Bildung und Weiterbildung, das non-formale Lernen und das weite Spektrum des informellen und "eventuellen"¹ Lernens, welche in einer multikulturellen Gesellschaft, wo sich Theorie und Praxis immer stärker annähern, zugänglich werden.“

(Unesco: Confintea, Hamburger Erklärung zur Erwachsenenbildung)

„Lebenslanges Lernen beschreibt alle Formen der allgemeinen, der beruflichen und der nicht-formalen Bildung sowie des informellen Lernens während des gesamten Lebens, aus denen sich eine Anreicherung von Wissen, Fähigkeiten und Kompetenzen im Hinblick auf persönliche, staatsbürgerliche, soziale und/oder berufliche Ziele ergibt.“

(Europäische Union: Beschluss Nr. 1720/2006/EG)

fordítják őket, hogy kielégítsék saját igényeiket és társadalmuk elvárásait. A felnőttkori tanulás felöleli a formális oktatást és a továbbképzést, a non-formális tanulást, valamint az informális és az esetleges tanulásnak azt a széles spektrumát, amelyek hozzáférhetőek egy multikulturális tanuló társadalomban, ahol az elméleti és a gyakorlatra épülő megközelítéseket elismerik.“

(Unesco, Confintea: Hamburgi nyilatkozat a felnőttek tanulásáról)

„Az egész életen át tartó tanulás az életút során elvégzett általános oktatás, szakoktatás és -képzés, nem formális képzés és informális tanulás összessége, amelyek személyi, polgári, társadalmi és / vagy foglalkoztatási szempontból a tudás, a készségek és a kompetenciák gyarapodását eredményezik.“

(Európai Unió: 1720/2006/EK számú határozat)

2.1 Ältere unter Erwachsenen

Die Frage nach der Bildung und des Lernens der älteren Bevölkerung ist seit den 1990er Jahren auch in der europäischen Kultur in den Vordergrund gerückt. Der Grund dafür ist in erster Linie – wie aus der Forschung hervorgeht –, dass die europäische Gesellschaft immer älter wird. Der Anteil der älteren europäischen Bevölkerung entspricht zurzeit ungefähr 20% und laut der Vorhersagen wird er schon im Jahr 2010 30% erreichen, im Jahr 2050 sogar durchschnittlich etwa 35% (vgl. Kravalik 2007). Dies warf schon früher zahlreiche Probleme auf, deren Lösung die Aufgabe der folgenden Jahre und Jahrzehnte sein wird. Einige Probleme sollen im Folgenden erwähnt werden:

Laut dem ungarischen Weißbuch zu Unterricht und Bildung (vgl. Fehér könyv az oktatásról és képzésről) wollen Arbeitgeber vorwiegend junge Menschen auf Grund ihres rezenten Wissens und ihrer kognitiven und physischen Fähigkeiten beschäftigen:

„Die älteren Arbeitnehmer gerieten eben deswegen in eine nachteilige Lage, weil heutzutage die Bedeutung der Aneignung von Kenntnissen in Hinsicht auf den Erfolg und der Möglichkeit des Arbeitserwerbes gewachsen ist.“

2.1 Idősek a felnőttek között

Az idős népesség oktatásának, tanulásának kérdése szintén az 1990-es évek elején került előtérbe az európai gondolkodásban. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy a felmérések és kutatások rávilágítottak arra, hogy az európai társadalom öregedőben van, az idős népesség aránya jelenleg 20 % körüli, és ez az arány az előrejelzések szerint 2010-re akár a 30 %-ot is elérheti, 2050-re pedig átlagosan 35 % lesz (lásd Kravalik 2007). Ez számos problémát vetett fel már a korábbiakban is, amiknek megoldása az elkövetkező évek, évtizedek feladata. A problémák között említhetjük például a következőket:

A munkaadók elsősorban a fiatalokat kívánják foglalkoztatni, az ún. mai tudásuk, valamint a mentális és fizikai frissességük miatt; a Fehér könyv szerint (lásd Fehér könyv az oktatásról és képzésről):

„Az idősebb dolgozók éppen azért kerültek hátrányos helyzetbe, mert napjainkban megnőtt az ismeretek megszerzésének jelentősége az érvényesülés, az állásszerzés szempontjából.“

Der ältere Teil der Gesellschaft wird gewissermaßen aus der aktiven Teilnahme hinaus gedrängt und ausgeschlossen, was für alle Bereiche des Lebens (z.B. wirtschaftlich, politisch, sozial) charakteristisch ist. Die Älteren werden aber nicht nur hinaus gedrängt, sie schließen sich durch diese Situation auch selbst aus und entfernen sich gewissermaßen.

Die erwähnten Probleme verstärken die Frage, wen wir eigentlich als alten Menschen betrachten. Denn die Berufstätigkeit eines Menschen dauert in den meisten Fällen bis zum Erreichen des Rentenalters, das heißt durchschnittlich bis zum 62. Lebensjahr in Ungarn und bis zum 65. Lebensjahr in Deutschland (vgl. Boga 2000, S.149), aber es kommt nicht selten vor, dass auch darüber hinaus für den eigenen finanziellen Lebensunterhalt gesorgt werden muss. Zahlreiche psychologische, biologische und soziologische Untersuchungen beschäftigen sich mit der Definition des Alters und des Alt-Werdens. Wir beziehen uns (auch in den folgenden Kapiteln) auf die Altersdefinition der Weltgesundheitsorganisation (WHO) der UNO:

1. 45-59: Mittel-Alte
 2. 60-73: Alte
 3. 74-90: Ältere
 4. über 90: Menschen im Greisenalter
- (vgl. Arapovics 2006, S.213)

A társadalom idős(ebb) része kiszorul, kirekesztődik az aktív részvételből, ami az élet minden területén jellemző (gazdasági, politikai, szociális). Azonban nem csak kiszorítják őket, hanem ők maguk is gyakran bezárkóznak, eltávolodnak.

A fent említett problémák is megerősítik a kérdést, hogy kiket is tekintünk idősnek. Hiszen a gazdasági aktivitás a legtöbb esetben a nyugdíjazásig tart, ami Európában 62-67 év (Boga 2000, 149.o.) – Magyarország: 62 év, Németország: 65 év –, azonban nem ritka eset, hogy keresőként továbbra is jelen vannak az idősebbek. Számos pszichológiai, biológiai, szociológiai stb. vizsgálat foglalkozik az idős kategória meghatározásával, ezek közül az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO) által elfogadott kormegjelölést vesszük a tanulmány alapjául. Ennek alapján idősnek tekintjük a 45 év felettieket az alábbiak szerint:

1. 45-59: középkor
 2. 60-73: öregedés kora
 3. 74-90: öregkor
 4. 90 felett: aggkor
- (lásd Arapovics 2006, 213. o.)

Gemäß dieser Deklaration beginnt die bedeutende Verschlechterung des menschlichen Organismus zwischen dem 45. und 50. Lebensjahr, das zeigt sich gleichermaßen in physischen als auch in kognitiven Alterungsprozessen. Die Fähigkeit des Sehens und Hörens verschlechtert sich, die Reaktionsfähigkeit verringert sich, das Erinnerungsvermögen und die Beobachtungsgabe lassen nach und auch die Lösung kognitiver Prozesse kann schwerer fallen. Das kann möglicherweise dazu führen, dass die Bereitschaft, sich Neuem anzupassen, nicht mehr so groß ist, denn es wird eher auf altbewährten Gewohnheiten bestanden, was wiederum zur Folge hat, dass sich neuen und selbstständigen Operationen weniger gewidmet wird.

Deshalb ist die Beibehaltung und Förderung von Aktivitäten und der Ausbau von Potenzialen und Kompetenzen so wichtig, um Menschen auch in höherem Alter als wichtigen Teil der Gesellschaft zu betrachten und anzuerkennen. Nach Bálint Boga besteht die Aufgabe der Gesellschaft also darin zu helfen, dass „sie sich selbst helfen können, aktiv zu bleiben“ (vgl. Boga 2000, S. 150). Viele Thesen der UNESCO Konferenz 1997 in Hamburg bestimmen, dass einer der grundlegenden Faktoren der Beibehaltung der geistigen Gesundheit für Ältere der Erwerb und

A tudomány szerint az emberi szervezet jelentősebb mértékű romlásának kezdete 45-50 éves korban kezdődik, ami fizikai és szellemi változásokban is megmutatkozik. Romlik a látás, hallás képessége, csökken a reakció-képesség; nehezebbé válik a memorizálás, az észlelés, a kognitív műveletek megoldása akadályokba ütközhet. Csökken az alkalmazkodás képessége, egyre több szokáshoz és beidegződéshez ragaszkodunk, ami előrehozza az új és önálló műveletek elmaradását, az eltávolodást.

Éppen ezek miatt szükséges az aktivitás megtartása, hogy az emberek idős korukra is a társadalom formáló erővel bíró szereplői maradhassanak. Boga Bálint szerint tehát feladatunk segíteni, hogy „*segíthessenek magukon aktívnak maradni*” (Boga 2000, 150. o.). Az 1997-es hamburgi V. UNESCO konferencia számos tézise kimondja, hogy az idősek mentális egészségének megőrzésének egyik alapvető tényezője az ismeretszerzés, ismeretgyarapítás, azaz az oktatás, tanulás. Hiszen minden szellemi tevékenység kitolja a fizikai leépülés kezdetét, lelassítja az öregedési folyamatot.

das Vermehren von Kenntnissen, also die Bildung und das Lernen sind. Jede geistige Tätigkeit verzögert den Beginn des physischen und psychischen Alterns, verlangsamt also den biologischen Alterungsprozess. Die beständige Aktivität vermag die Anpassungsfähigkeit zu verlängern; damit ist nicht nur die körperliche, sondern auch die geistige Vitalität gemeint (vgl. Maróti 2005, S.39).

kat. A rendszeres, akár munkajellegű aktivitás meghosszabbíthatja az alkalmazkodás képességét, ami nemcsak a fizikai munkára, hanem a szellemi tevékenységre is igaz. (Maróti 2005, 39. o.)

2.2 Integrative und motivierende Unterstützungsleistungen

Die Tatsache, dass ältere Menschen unterstützt werden müssen, um auch nach dem Austreten aus dem Berufsleben als integrierter Teil der Gesellschaft anerkannt zu werden, wird wohl von niemandem bestritten. Es gibt jedoch nach wie vor viele Faktoren, die dieses vor allem in Bezug auf das Lernen und Lehren erschweren.

Diese Faktoren sind zum Beispiel (vgl. Boga 2000, S.158) :

- dass üblicherweise die Angebote an Schulungsmöglichkeiten für Ältere geringer sind,
- dass die heutige ältere Bevölkerung schon früher an weniger Kultur- und Bildungsveranstaltungen teilnahm (teilnehmen konnte), so dass es denkbar ist, dass sie auch jetzt im Alter wenig Wert darauf legen und ihnen kontextuell die Notwendigkeit nicht offensichtlich ist,
- finanzielle Probleme, die den Bedarf der (Weiter-)Bildung überschatten,
- Zeitmangel, so sind viele von ihnen nach wie vor beruflich beschäftigt oder sehen in der Familie wichtigere Aufgaben (z.B. die Betreuung und Aufsicht von Kinder und Enkeln),

2.2 Az integráció segítése, a motivációk

A tény, hogy az időseket segíteni kell abban, hogy ismét integrálódjanak a társadalomba, nem lehet vitatni. Azonban számos olyan tényezőt találhatunk, ami nehezíti ezt a visszatérést, tehát amik megakadályozzák az időskori művelődést és tanulást.

Ilyenek lehetnek például (Boga 2000, 158. o.):

- általában alacsonyabb az iskolázottság az időseknél,
- korábban kevesebb kulturális eseményen vettek részt, ebből következően ebben az életkorban sem jelentkezik ilyen igényük,
- anyagi gondok, amik háttérbe szorítják a kulturálódás igényét,
- időhiány, hiszen sokan közülük még munkavállalók, illetve a családban fontos feladatokat látnak el (pl. unokákra vigyáznak),
- rossz egészségi állapot,
- negatív pszichológiai attitűd, ami az idősödéssel hozható kapcsolatba,

- der physiologische Gesundheitszustand,
 - eine sog. negative psychologische Attitüde, die im Alter auftreten kann,
 - dass sie bereits vorhandene Freizeitbeschäftigungen in den Vordergrund stellen, z.B. eigener Freundeskreis, Hobbys,
 - geringere Mobilität bei größerer Entfernung zu den Kultur- und Bildungseinrichtungen,
 - dass sie allgemein nicht auf den Gedanken kommen, ihre Zeit auch so zu verbringen.
- előtérbe helyezik a már meglévő szabadidős tevékenységeket, pl. saját baráti kör, magányos hobbik,
 - a művelődés helyszínétől való nagy távolság,
 - egyáltalán nem gondolnak arra, hogy ilyen módon is el lehet tölteni az időt.

Natürlich kann niemand gezwungen werden, an Kultur- und Bildungsveranstaltungen teilzunehmen bzw. sogar selbst welche anzubieten, aber es ist auch nicht zweifelhaft, dass die Lernmotivation im Alter verstärkt bzw. sichtbar gemacht werden kann.

Diese Lernmotivation kann vielfältig sein und durch verschiedene Motive begründet sein (vgl. Maróti 2005, S.40):

1. Charakteristisch taucht bei den (noch) Beschäftigten das Motiv des existenziellen Interesses auf. Als Ziel können das Vorwärtskommen im Beruf, ein höherer Lohn bzw. Arbeitswechsel erscheinen. In diesen Fällen schließen sich die älteren Menschen beruflichen Fort- und Weiterbildungs-

Természetesen senkit nem lehet kényszeríteni arra, hogy bekapcsolódjon a felnőttoktatásba, azonban arra vonatkozóan sem lehetnek kétségeink, hogy a tanulási motívumokat lehet erősíteni, illetve azokra rá lehet világítani.

Ezek a motivációk sokfélék lehetnek, sok forrásból eredhetnek (Maróti 2005, 40. o.):

1. Jellemzően a még keresettel bírók között szokott elsőként felmerülni az egzisztenciális érdekből fakadó motívum. Itt végső célként megjelenhet az előrejutás, a magasabb kereset, illetve a munkahelyváltás is. Ezekben az esetekben általában ismeretszerző és -bővítő képzésekbe kapcsolód-

maßnahmen an.

2. Die eigene persönliche Entwicklungsmotivation kann ebenso häufig sein, so kann der Lernprozess z.B. von einer schon vorhandenen Fähigkeit ausgelöst werden oder der Ältere möchte sich in einem neuen Gebiet informieren und damit seine Allgemeinbildung erhöhen.
3. Zu der unter 2. genannten Entwicklungsmotivation gehören auch solche Anlässe, die dem Erlernen einer konkreten Tätigkeit und der dazugehörenden benötigten Kenntnisse vorausgehen.
4. Zum Schluss darf man solche generierenden Kräfte nicht vergessen, die sich durch Partnerbeziehungen aufbauen, entwickeln und verstärken lassen. Einerseits können diese Kräfte entstehen, wenn sich jemand einer Lern- und/oder Freizeitbeschäftigung anschließt, um neue Bekanntschaften zu knüpfen, andererseits können sie entstehen, wenn für den Betreffenden wichtige Personen schon an einem solchen Prozess teilnehmen und zwar aus dem Grund, weil er sich ähnliche Kompetenzen aneignen will.

Bálint Boga hält das Lernen und die Bildung der Älteren für eine sehr wichtige Komponente, da sie die wirksamsten Möglichkeiten

nak be az idősek.

2. A saját személyes fejlődést kiváltó motivációk is igen gyakoriak, amikor is egy már meglévő adottság fejlesztése indítja el a tanulási folyamatot, vagy pedig egy teljesen új területen kíván az idős felnőtt informálttá válni, növelni kívánja az általános műveltségét.
3. A fentivel rokon motivációcsoportba tartoznak azok az indítékok, amelyek egy konkrét tevékenységhez szükséges ismeretek elsajátítását vagy egy téma alaposabb megismerését célozzák meg.
4. Végül pedig nem szabad elfelejteni azokat a generáló erőket sem, amik a társas kapcsolatokat akarják építeni, fejleszteni, erősíteni. Ez két esetet is magába foglal: egyrészt ha valaki azért kapcsolódik be egy tanulási, szabadidős tevékenységbe, hogy új ismeretségeket szerezzen, másrészt pedig, ha már egy ilyen folyamatban részt vesznek számára fontos személyek, és hozzájuk hasonlóan ő is el akarja sajátítani ezeket a kompetenciákat.

Boga Bálint kiemelten fontos összetevőnek tartja az idősek tanulását és képzését, hiszen ez az egyik leghatékonyabb módja

sind, ein aktives Mitglied der Gesellschaft zu bleiben. Ihre Teilnahme an gesellschaftlichen Prozessen bedeutet nicht nur die persönliche Entwicklung, sondern bestärkt damit auch wiederum die Gesellschaft. So ist die Bereitstellung der Lebenserfahrung der Älteren für die Gesellschaft eine unerschöpfliche Quelle, deren Übergabe nicht nur die Gemeinschaft vorwärts bringt, sondern wiederum auch eine Quelle für sie selbst bedeutet.

Das Lernen älterer Menschen stellt Herausforderungen dar, deren Bearbeitung und Lösung in erster Linie mit Hilfe von kompetenten Sachverständigen erreicht werden kann. Viele Studien beleuchten schon – und es ist wohl auch hinlänglich bekannt –, dass das „Unterrichten“ Erwachsener andere Kompetenzen vom Kursleiter verlangt. Die Lernmethoden für Ältere sind nicht identisch mit denen für Kinder und Jugendliche. Ihren speziellen Fähigkeiten, Bedürfnisse, Ansprüche und Ziele muss Rechnung getragen werden, damit auch dem älteren Teil der europäischen Bevölkerung signalisiert und gleichzeitig die Möglichkeit geboten wird, dass es zum Lernen nie zu spät ist!

annak, hogy az idősek a társadalom aktív tagjai maradjanak, akár szűkebb, akár tágabb értelemben véve beszélünk a szociális közegről. A művelődési folyamatokban való részvételük pedig nem csupán nekik jelentheti a fejlődést, hanem azoknak is, akik éppen rajtuk kívül részt vesznek, hiszen élettapasztalatuk olyan kimeríthetetlen forrást jelent a többi résztvevőnek, aminek átadása nem csak a közös munkát viszi előre, hanem olyan többlet erőforrást jelent az idősnek, ami erősíti benne a közösségben való életet.

Az idősek tanulása azonban sok olyan kihívást is előidéz, amiknek megoldása elsősorban szakemberek segítségével oldható meg. Számos tanulmány világított már rá – és maga az élet is –, hogy egy felnőtt oktatása egészen más tudást követel meg a tanártól, kurzusvezetőtől, előadótól, amit alapos képzésnek kell megelőznie. Ugyanis az idősek tanulási módszerei nem azonosak a hagyományosnak mondottakkal, amit nem csak korábbi tapasztalataik generálnak, hanem biológiai jellemzőik is előidéznek. Speciális adottságaikhoz, szükségleteikhez, igényeikhez igazodó célokat kell tehát megfogalmazni, és ezeknek megfelelő gyakorlatot biztosítani annak érdekében, hogy az idősebbek is azt érezhessék: „Tanulni sohasem késő!”

3 Die Bevölkerungsentwicklung in Deutschland von 1900 bis 2050 – der Altersaufbau der Bundesrepublik Deutschland

Die aktuelle und die sich durch vorausschauende demographische Berechnungen vermutete Entwicklung zeichnen das Bild einer immer älter werdenden Gesellschaft. Diesen demographischen Ist-Stand als auch den sich daraus aus derzeitiger Sicht entwickelnden Bevölkerungsaufbau bis 2050 werden wir im Folgenden, verbunden mit den sich daraus ergebenden Folgen, darlegen. Wir beziehen uns dabei insbesondere auf die ermittelten Daten und Berechnungen der 11. koordinierten Bevölkerungsvorausberechnung des Statistischen Bundesamtes. Ziel der Bevölkerungsvorausberechnung ist es, langfristige Veränderungen im Altersaufbau und in der Bevölkerungsgröße für die Zukunft sichtbar zu machen. Diese Berechnungen stützen sich auf den Einfluss der vier elementaren demographischen Grundprozesse: Geburtenhäufigkeit, Bevölkerungssterblichkeit und Lebenserwartung sowie auf den Wanderungssaldo.

Die Geburtenhäufigkeit gibt die durchschnittliche Kinderzahl je Frau an. Sie ist ein Hauptbestandteil der natürlichen Bevölkerungsbewegung (vgl. Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S. 66). Die

3 A népesség alakulása Németországban 1900 és 2050 között – a Német Szövetségi Köztársaság életkori összetétele

Az aktuális és az előrelátható demográfiai számítások által feltételezhető fejlődés egy egyre öregedő társadalom képét mutatja. Ezt a demográfiai állapotot, valamint az akkori szemléletből kifejlődött népesség-felépítést 2050-ig fogjuk a következőkben – az ebből adódó következményekkel együtt – kifejteni. Elsődlegesen a Statisztikai Hivatal 11. szervezett népesség-előkalkulációjában meghatározott adatokra és becslésekre hivatkozunk. A népesség-előkalkuláció célja a kor szerinti tagozódás és a népesség nagyságának hosszú távú változásait a jövőre nézve megvilágítani. Ezek a becslések a négy demográfiai alapfolyamat hatására támaszkodnak: a születések gyakoriságára, a népesség halandóságára és várható élettartamára, valamint a vándorlás mértékére.

A születések gyakorisága megadja az egy nőre jutó átlagos gyermekszámot. Ez az egyik fő alkotóeleme a természetes népességmozgásnak. (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, 66. o.)

Lebenserwartung wird definiert als eine durchschnittliche Zahl von Jahren, die ein Mensch in einem bestimmten Alter nach den zum aktuellen Zeitpunkt geltenden Sterblichkeitsverhältnissen voraussichtlich noch leben wird (vgl. ebd., S. 66). Die Sterblichkeit definiert die Anzahl der Sterbefälle während eines bestimmten Zeitraums, bezogen auf die Gesamtbevölkerung (vgl. ebd., S. 65). Der Wanderungssaldo gibt die Differenz zwischen den Zuzügen nach Deutschland und den Fortzügen ins Ausland an (vgl. ebd., S. 66).

Das Statistische Bundesamt verknüpft Annahmen der Geburtenhäufigkeit, Bevölkerungssterblichkeit, der Lebenserwartung und des Wanderungssaldos und ermittelt auf diesem Wege zwölf Varianten der zukünftigen Bevölkerungsentwicklung in Deutschland. Auf diese verschiedenen Modifikationen und möglichen Tendenzen werden wir im Rahmen dieser Arbeit nicht näher eingehen. Für ein besseres Verständnis werden wir jedoch vier mögliche Varianten vorstellen. Die vier Versionen des Bevölkerungsaufbaus sind: 1. und 2. eine sog. „mittlere Bevölkerung“ mit Unter- bzw. Obergrenze, 3. eine sog. „relativ junge“ Bevölkerung und 4. eine sog. „relativ alte“ Bevölkerung (siehe Tabelle 1). Die beiden ersten Möglichkeiten stellen die Begrenzungen der Bevölkerungsumstrukturierung dar, unter der Bedingung, dass die

A várható élettartam úgy definiálható, mint egy átlagos száma az éveknek, amit egy ember egy meghatározott életkorban, az aktuális időpontra érvényes halálozási arányok szerint előreláthatóan még élni fog. (uo., 66. o.) A halandóság a halálesetek egy meghatározott időtartamon belüli számát adja meg az össznépeességre vonatkozóan. (uo., 65. o.) A vándorlás mértéke megadja a különbséget a Németországba való bevándorlás és a külföldre való kivándorlás között. (uo. 66. o.)

A Statisztikai Hivatal összekapcsolja a születések gyakoriságával, a népesség halandóságával, a várható élettartammal és a vándorlás mértékével kapcsolatos felvetéseket, és ebből a folyamatból megalkotja a jövő népeességalakulás Németországra jellemző tizenkét variációját. Ennek a munkának a keretein belül nem foglalkozunk mélyebben ezekkel a különböző módokkal és lehetséges tendenciákkal, a jobb megértés kedvéért azonban bemutatunk négy lehetséges változatot: 1. és 2. egy ún. „átlagos népesség” alsó, ill. felső határral, 3. egy ún. „viszonylag fiatal” népesség és 4. egy ún. „viszonylag idős” népesség. (lásd 1. táblázat) Az első két lehetőség a népesség átstrukturálásának korlátozásait mutatja be, azzal a feltétellel, hogy az adott demográfiai változások megmaradnak. Ez tehát konkrétan azt

derzeitigen demographischen Entwicklungen beibehalten werden. Konkret bedeutet das also, dass die Geburtenhäufigkeit 1,4 Kinder pro Frau beträgt, die Lebenserwartung im Allgemeinen ansteigt und der Wanderungssaldo mit 100.000 bzw. 200.000 Personen pro Jahr stabil bleibt. Weitere mögliche Entwicklungen und Dimensionen des Altersaufbaus beschreiben die dritte und vierte Variante (vgl. Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S.13). Bei der „relativ jungen“ Bevölkerung wird angenommen, dass die Anzahl der Geburten pro Frau auf 1,6 ansteigt und ein Wanderungssaldo von 200.000 Personen pro Jahr vorherrscht. Die Annahme zur Lebenserwartung gleicht der Basisannahme der zwei vorhergehenden Varianten. Die vierte Variante zur Berechnungen einer „relativ alten“ Bevölkerung stützt sich, von den vorherigen Annahmen stark abweichend, auf den Wert von 1,2 Geburten pro Frau, einen hohen Anstieg der Lebenserwartung und einem Wanderungssaldo von lediglich 100.000 Personen in einem Jahr. Es ist wichtig, die verschiedenen Varianten im Hinterkopf zu behalten und sich zu vergegenwärtigen, dass es keine absoluten Voraussagen gibt. In den nachfolgenden Ausführungen werden wir uns besonders auf das Modell der „mittleren“ Bevölkerung (Untergrenze) beziehen, da diese die

jelentí, hogy a születésszám alapján egy nőre 1,4 újszülött jut, a várható élettartam általában emelkedik és a be- és kivándorlás aránya évente 100 000, ill. 200 000 fővel stabil marad. A korösszetétel további lehetséges mozgásait és dimenzióit ismerteti a harmadik és a negyedik változat. (Eisenmenger/ Pötsch/Sommer 2006, 13. o.) A „viszonylag fiatal” népességnél feltételezhető, hogy a születések száma asszonyonként 1,6-ra nő, a vándorlás mértéke pedig évente 200.000 fővel túlsúlyban van. A várható élettartamra vonatkozó feltevések megegyeznek a két korábbi variáció alapfeltevésével. A negyedik, egy „relatív idős” népességet jósoló alternatíva, az előbbi feltevésektől merőben eltérő értékekre támaszkodik: 1,2 újszülött/nő, a várható élettartam nagy emelkedése és csupán évi 100 000 fős vándorlási mérleg. Fontos, hogy a különböző változatokat mind észben tartsuk és tudatosítsuk, hogy nem létezik egyetlen abszolút prognózis. A következő fejtegetésekben különösen a „közepes” népesség modelljére fogunk hivatkozni, mivel ez a népességalakulás pillanatnyi viszonyait tükrözi.

momentanen Bedingungen der Bevölkerungsentwicklung widerspiegelt.

Variante	Annahmen zu:		
	Geburtenhäufigkeit (Kinder je Frau)	Lebenserwartung bei Geburt in 2050	Wanderungs- saldo (Personen/Jahr)
„Mittlere“ Bevölkerung, Untergrenze	annähernd konstant bei 1,4	Basisannahme: Anstieg bei Jungen um 7,6 und bei Mädchen um 6,5 Jahre	100 000
„Mittlere“ Bevölkerung, Obergrenze			200 000
„Relativ junge“ Bevölkerung	leicht steigend auf 1,6	Basisannahme	200 000
„Relativ alte“ Bevölkerung	leicht fallend auf 1,2	Hoher Anstieg: bei Jungen um 9,5 und bei Mädchen um 8,3 Jahre	100 000

Tab. 1: Vier Versionen des Bevölkerungsaufbaus (Eisenmenger/Pötsch/Sommer, 2006)
1. táblázat. A népesség felépítésének négy változata (Eisenmenger/Pötsch/Sommer, 2006)

Anhand der nachfolgenden Daten und Grafiken des Statistischen Bundesamtes wird offensichtlich, dass der Bevölkerungsaufbau von dem klassischen Bild in Form einer Pyramide - starke junge Jahrgänge und schwache ältere Jahrgänge – wie sie am 31.12.1910 noch sichtbar war – deutlich abweicht und sich im Laufe der Zeit kontinuierlich in eine andere Form, einen sog. „bayrischen Kirchturm“ (vgl. Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S.17) verschiebt. Der Bevölkerungsaufbau vom 31.12.1950 zeigt, dass der erste und der zweite Weltkrieg, sowie die Weltwirtschaftskrise von 1929 bis 1933 beträchtliche Einschnitte in der Pyramide zurück ließen. Der aktuelle Bevölkerungsaufbau ähnelt einer „zerzausten Wettertanne“ (vgl. Eisenmenger/ Pötsch/ Sommer 2006, S.17), wobei der Anteil der mittelalten Bevölkerung im Vergleich zu der jungen und alten Bevölkerung hervorstechend größer ausfällt. Gründe dafür sind das Zeugen weniger Kinder nach den Weltkriegen und der Weltwirtschaftskrise durch das Fehlen zeugungsfähiger Jahrgänge. Daraus ergibt sich, dass diese fehlenden geborenen Kinder wiederum keine Kinder zeugen können und damit die jüngeren Jahrgänge wiederum schwach besetzt sind. Ein weiterer Grund ist der sog. Pillenknick in den 60er bzw. 70er Jahren des 20. Jahrhunderts, denn das neu auf

A Statisztikai Hivatal alábbi adatai és grafikonjai alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a népesség felépítése a klasszikus piramis formájú alakzattól – nagy létszámú fiatal és kisszámú idősebb korosztályok –, ahogy az 1910. 12. 31-én még látható volt, egyértelműen eltér, majd az idők során folyamatosan egy másik alakzatba, egy ún. „bajor templomtorony” (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, 17. o.) formába mozdul el. A népesség 1950. 12. 31-ei összetétele mutatja, hogy az első és a második világháború, akárcsak a világgazdasági válság 1929 és 1933 között jókora sebeket ejtettek a piramison. Az aktuális népesség-felépítés egy „megtépázott fenyő”-höz hasonlít (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, 17. o.), ahol a középkorú népesség, összehasonlítva a fiatal és az idős népesség arányával szembetűnően nagyobb. Az ok erre a kevesebb gyermeknemzés a világháborúk és a világgazdasági válság után a nemzőképes korosztály hiánya miatt. Ebből következik, hogy ezek a meg nem született gyermekek ismét nem tudnak gyermeket nemzeni és ezzel a fiatalabb korosztályok ismét csak alacsonyabb létszámúak lesznek. Egy további ok az ún. „Pillenknick” az 1960-70-es években, amikor is a piacon újonnan feltűnt fogamzásgátló szer járult hozzá az újszülöttek számának csökkenéséhez.

dem Markt erscheinende Verhütungsmittel trug zum Rückgang von Neugeborenen bei.

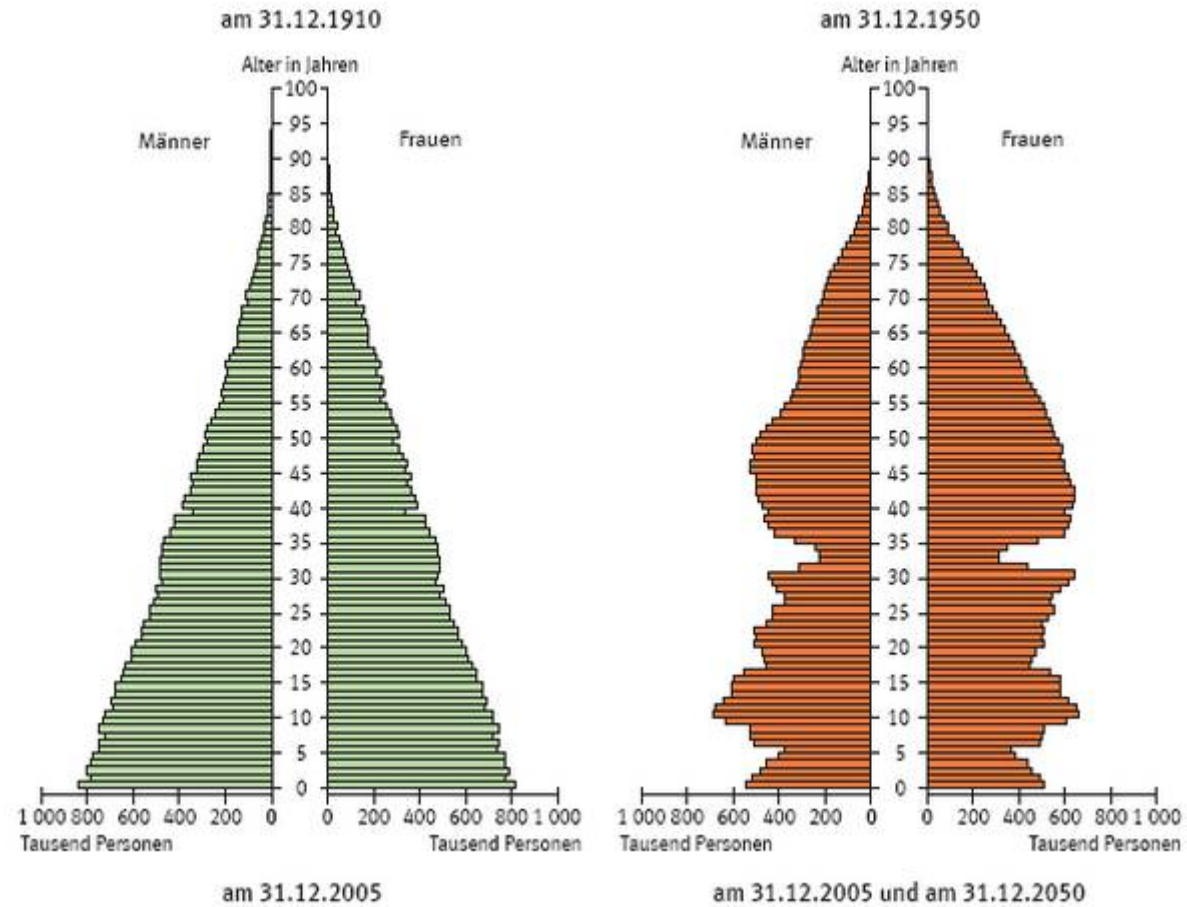

Abb. 1a: Graphische Darstellung der Altersstruktur der Bevölkerung in Deutschland von 1910 bis 2050 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)
 1a. ábra. A németországi népesség életkori szerkezetének grafikus ábrázolása 1910 és 2050 között (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

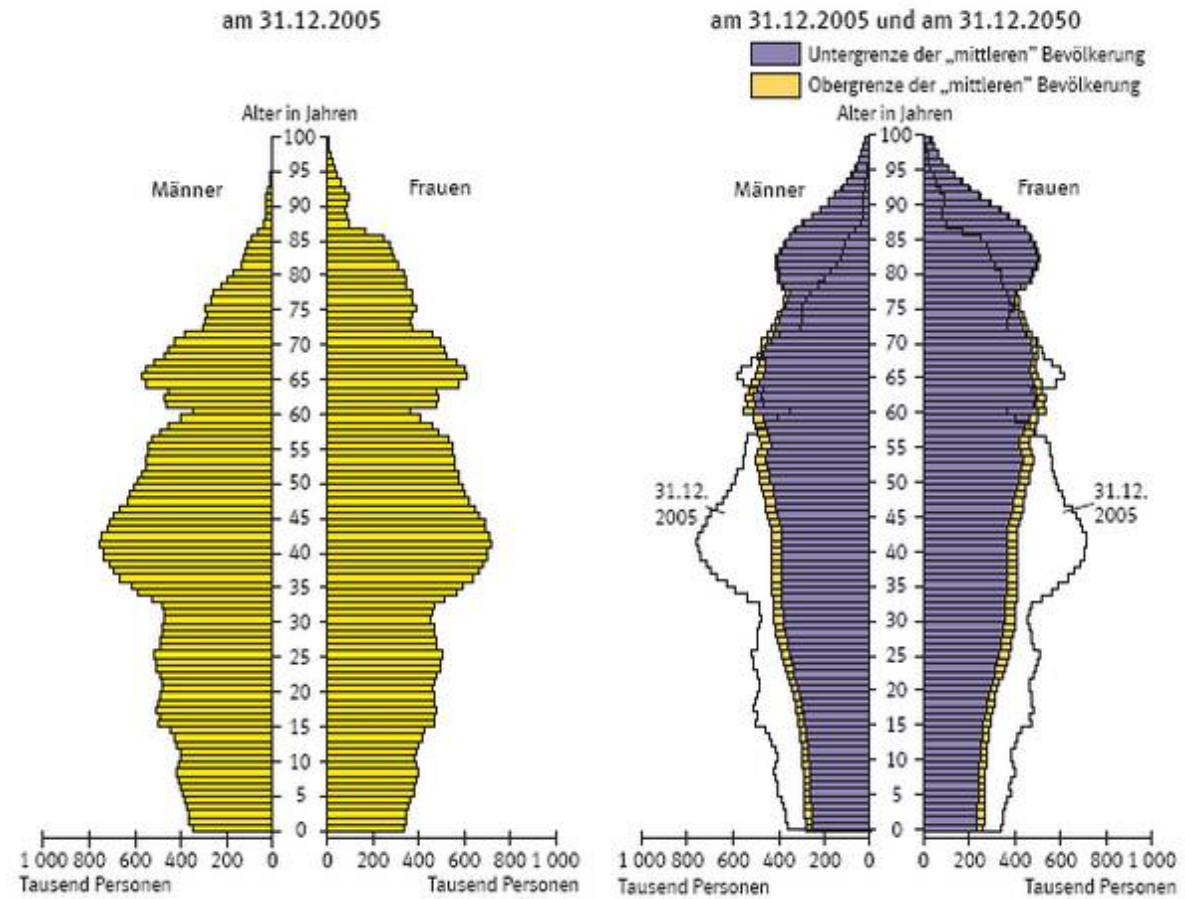

Abb. 1b: Graphische Darstellung der Altersstruktur der Bevölkerung in Deutschland von 1910 bis 2050 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

1b. ábra. A németországi népesség életkori szerkezetének grafikus ábrázolása 1910 és 2050 között (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

„Die jüngere und die mittlere Altersgruppe verlieren, die ältere gewinnt an Bedeutung“ (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S. 17). Sichtbar wird dies zum Beispiel daran, dass 2005 noch 20% der jungen Bevölkerung angehören, 2050 sind dies mit Berechnungen der Variante zur „mittleren“ Bevölkerung (Untergrenze) nur noch 15%. Zählen 2005 19% der Bürger zur älteren Bevölkerung, sind es 2050 bereits 33%.

„A fiatalabb és a középkorú korcsoportok veszítenek jelentőségükből, míg az idősebbek gyarapodnak.” (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, 17. o.) Ez láthatóvá válik azon a példán, miszerint 2005-ben még 20% tartozik a fiatal népességhez, 2050-ben ez a „közepes” népesség (alsó határ) változatának számításával már csak 15%. Míg 2005-ben a polgárok 19%-a tartozik az idős népességhez, 2050-re már eléri a 33%-ot.

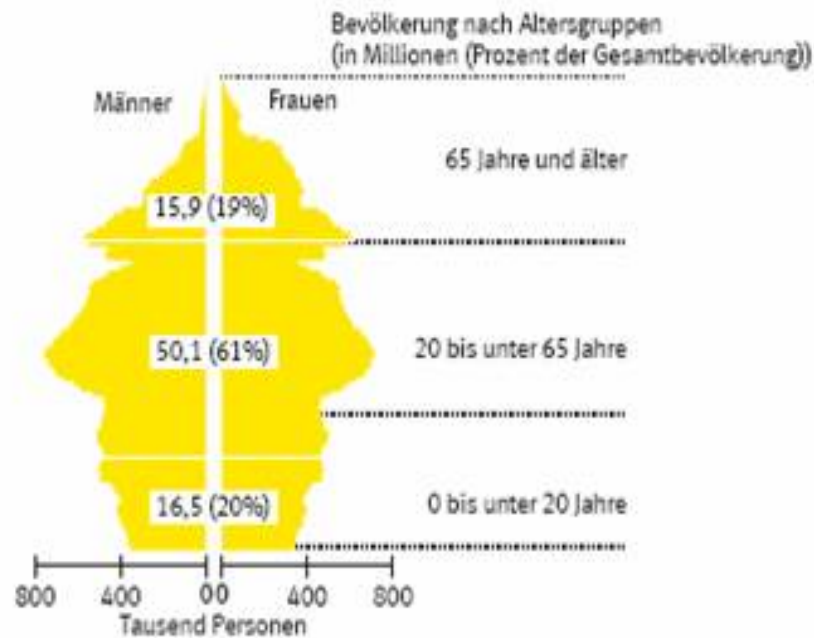

Abb. 2: Bevölkerung Deutschlands 2005 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

2. ábra. Németország népessége 2005 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

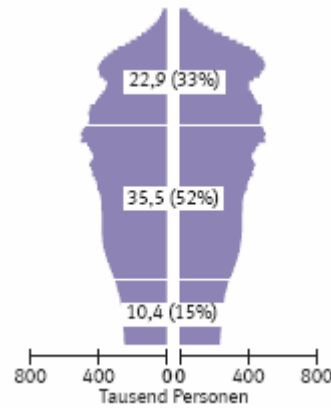

Abb. 3 "Mittlere" Bevölkerung Untergrenze 2050 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)
 3. ábra. „Közepes” népesség alsó határa 2050 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

Dem nachfolgenden Schaubild kann man entnehmen, dass der Durchschnitt des Lebensalters fortwährend anwächst, ganz gleich welche Variante zur Bevölkerungsvorausberechnung herangezogen wird. Innerhalb von 60 Jahren, sprich von 1990 bis 2050, ist eine Verlängerung des Lebensalters um circa 11 Jahre zu erwarten.

A következő grafikonból kivehető, legyen szó a népesség összetételével kapcsolatos becslések bármely változatáról, hogy az átlagéletkor folytonosan növekszik. 60 éven belül, az 1990 és 2050 közötti szakaszt tekintve, az életkor kb. 11 évvel való meghosszabbodása várható.

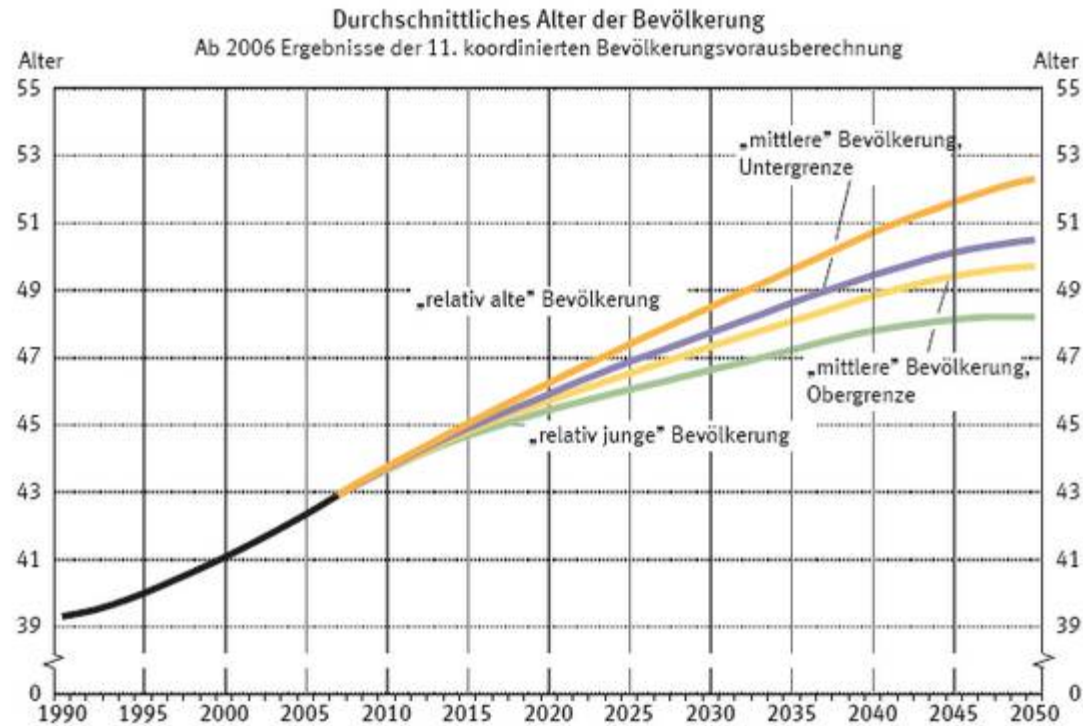

Abb. 4: Entwicklung des Altersdurchschnitts der Bevölkerung in Deutschland von 1990 bis 2050 (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)
 4. ábra. A népesség átlagéletkorának változása Németországban 1990 és 2050 között (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

Verglichen mit der Abbildung 2 sieht man, dass der Bevölkerungsanteil im erwerbsfähigen Alter schwindet. Der Umfang der 20- bis unter 65-Jährigen beträgt 2005 noch 61%, 2050 hingegen wird der Anteil dieser nur noch 52% betragen. Herausstechend ist der Fakt, dass der überwiegende Teil der erwerbsfähigen Bevölkerung

A 2. ábrával összehasonlítva látható, hogy a lakosság keresőképes hányada fogy. A 20 és 65 év közöttiek köre 2005-ben még 61%-ot tett ki, 2050-ben viszont ez a szám már 52%-ra fog csökkenni. Kitűnik az a tény, hogy a keresőképes lakosság túlnyomó többségét 2050-ben az 50-65 évesek fogják képezni. „A munkaerő-

2050 von den 50- bis unter 65-Jährigen gebildet wird. „Für den *piacnak éppúgy szüksége lesz az idősebbekre, mint a középkorú* Arbeitsmarkt wird es auf die Älteren genauso ankommen wie auf *emberekre.*“ (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, 22. o.) *die Menschen mittleren Alters*“ (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S. 22).

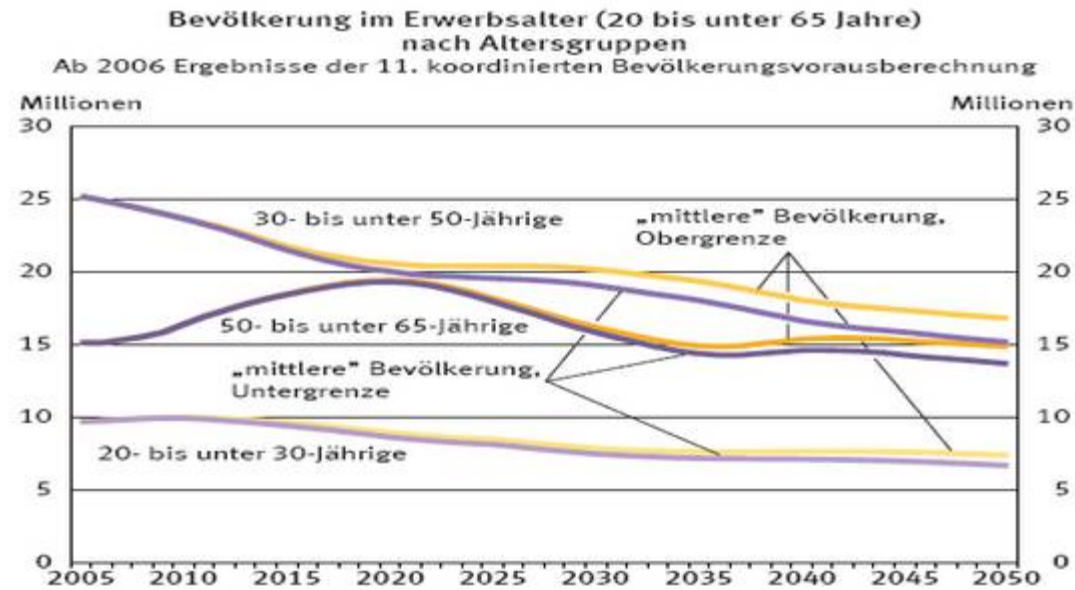

Abb. 5: Entwicklung der Altersgruppe der 20- bis unter 65-Jährigen (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)
5. ábra. A 20-65 év közötti korcsoport változása (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

Verglichen mit Abbildung 3 sieht man, dass 33% der Bevölkerung im Jahre 2050 über 65 Jahre alt sein werden, 2005 waren es noch 19%. Der nachfolgenden Grafik sind die markanten Zahlen der über 80-Jährigen zu entnehmen. Während 2005 circa 3,6 Millionen 80-Jährige und ältere in Deutschland lebten, werden es 2050 bereits zehn Millionen sein!

A 3. ábrával összehasonlítva látható, hogy a népesség 33%-a 2050-ben 65 év fölötti lesz, míg ez a szám 2005-ben még 19% volt. A következő grafikonon a 80 év fölöttiek markáns száma tűnik ki. Míg 2005-ben kb. 3,6 millió 80 éves és annál idősebb ember élt Németországban, 2050-re számuk már eléri a 10 millió főt!

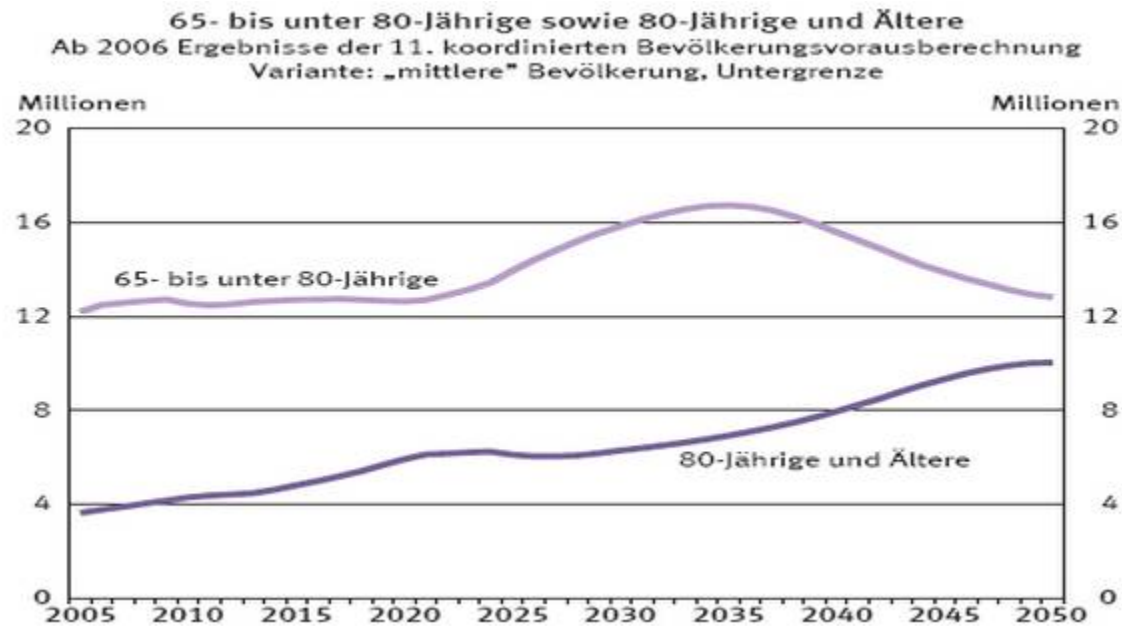

Abb. 6 Entwicklung der Altersgruppe der 65- bis unter 80-Jährigen (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)
 6. ábra. A 65-80 év közötti korcsoport alakulása (Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006)

Durch die letzten drei Grafiken wurde deutlich, dass die Bevölkerung in der Zukunft überwiegend von älteren Menschen geprägt sein wird und somit Überlegungen angestellt werden müssen, wie die Gesellschaft dieser Altersgruppe begegnen und ihr Potenzial (weiterhin) nutzen kann.

Durch die folgende Grafik wird diese Feststellung durch den geringen Rückgang des Jugendquotienten und das rasche Ansteigen des Altenquotienten bestätigt und nochmals verdeutlicht. Der Jugendquotient stellt das Verhältnis der Menschen im Lebensalter von 0 bis 19 Jahren zu 100 Personen im erwerbsfähigen Alter (20- bis 64-jährige Menschen) dar (vgl. Eisenmenger/Pötsch/Sommer 2006, S. 65). Der Altersquotient gibt das Verhältnis zwischen Menschen im Rentenalter (in Deutschland 65-Jährige und ältere Menschen) zu 100 Personen im erwerbsfähigen Alter (20- bis 64-Jährigen) wieder (vgl. ebd., S. 65).

Dieses Verhältnis des Abfalls bzw. Anstiegs bewirkt natürlich auch, dass der Gesamtquotient in die Höhe steigt. Dieser wiederum ist ein Kennzeichen für den in Deutschland stattfindenden Alterungsprozess und gibt die Dimension an, in welcher die mittlere Altersgruppe die nicht im Erwerbsleben stehenden Altersgruppen zu finanzieren hat.

Az utolsó három grafikon által világossá vált, hogy a népességet a jövőben túlnyomórészt az idősebb emberek fogják alkotni, és így meg kell fontolni, hogy tud a társadalom ezzel a korcsoporttal bánni, és hogyan tudja potenciálját (tovább) használni.

A következő grafikonnal, látva a fiatalság számarányának kismértékű csökkenését és az idősek hányadosának hirtelen emelkedését, ez az állítás beigazolódik, és ismételten világossá válik. A fiatalság-hányados a 0-19 éves emberek 100 főre jutó arányát adja meg a keresőképes korúakhoz (20-64 éves emberek) viszonyítva. (Eisenmenger/Pötsch/ Sommer 2006, 65. o.) Az időshányados a nyugdíjaskorúak (Németországban a 65 éves és annál idősebb emberek) és a keresőképes korúak (20-64 év között) arányát szemlélteti 100 főre vonatkozóan. (uo. 65. o.)

A csökkenések ill. emelkedések ezen aránya természetesen azt is okozza, hogy az összhányados a magasba szökik. Ez megint a Németországban végbemenő öregedési folyamatnak egy ismérve, és vázolja azt a jövőképet, melyben a közép-korosztálynak kell fenntartani a nem keresőképes korban lévő korcsoportokat.

Der Druck auf die mittlere Altersgruppe wird immer stärker, da immer weniger Menschen zum finanziellen Grundstock beitragen, jedoch immer mehr Menschen darauf zurückgreifen wollen. Im Jahr 2006 überstieg der Altenquotient erstmals den Jugendquotienten. Diese Entwicklung wird weiterhin Stand halten und den Gesamtquotienten massiv formen und in die Höhe treiben.

A középső korcsoporton lévő nyomás egyre erősebb lesz, mivel egyre kevesebb ember járul hozzá a pénzügyi alapállományhoz, azonban egyre többen akarnak hozzá folyamodni. 2006-ban lépte át először az idősek aránya a fiatalokét. Ez a fejlődés továbbra is kitart és az összhányadost tömörre formálja, feltonázza.

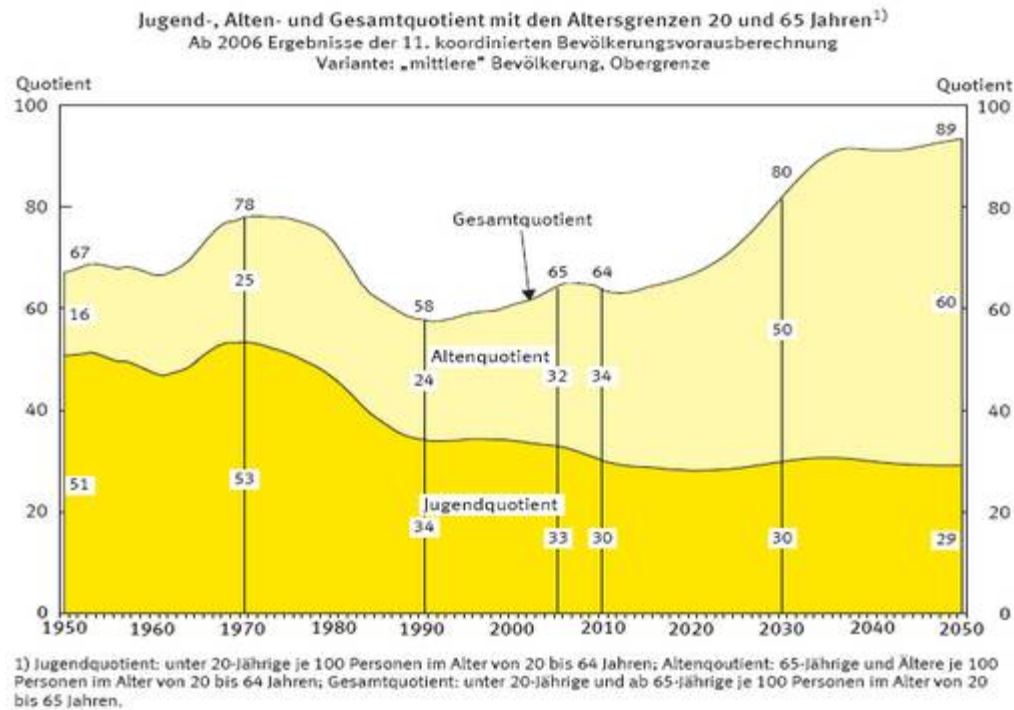

Abb. 7: Entwicklung des Jugend-, Alters- und Gesamtquotienten (Eisenmenger/Pötsch/Sommer, 2006)
 7. ábra. A fiatalság-, idős-, és összhányados alakulása (Eisenmenger/Pötsch/Sommer, 2006)

Zusammenfassend kann festgestellt werden, dass durch den demographischen Wandel, wie er in Deutschland vor sich geht (und dieser Trend zeichnet sich ebenso in Ungarn ab), also Zunahme der Zahl der älteren Menschen und Abnahme der Zahl der jüngeren Menschen, sowie dem daraus resultierenden sich ändernden Verhältnis zwischen diesen Generationen, neue politische und gesellschaftliche Lösungsansätze gefunden werden müssen, um diese Situation bestmöglich zu meistern, denn diese Bevölkerungsvorausrechnungen sollten Anlass zum Umdenken in gesellschaftlicher, politischer, bildungspolitischer, als auch wirtschaftlicher Hinsicht geben. In der alternden Gesellschaft ist viel, häufig ungenutztes, Potenzial vorhanden. Deshalb gehen wir im empirischen Teil dieser Arbeit der Frage nach, ob ältere Menschen bereit wären, ihre im Laufe des Lebens gesammelten Kenntnisse, Fähigkeiten und Erfahrungen an andere Menschen in Form von Bildungsangeboten weiterzugeben.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy tekintve a Németországban zajló demográfiai változást (és ez a trend rajzolódik ki éppúgy Magyarországon is), vagyis az idős emberek számának gyarapodását és a fiatalabbak fogyását, valamint az ezekből eredő változó arányokat az említett generációk között, új politikai és társadalmi megoldási módokat kell találni, hogy ezen a helyzeten a lehető legjobban úrrá tudjanak lenni. Ezeknek a népesség-elő kalkulációknak, tehát kiindulási, ösztönző oknak kellene lenniük társadalmi, politikai, művelődéspolitikai valamint gazdasági vonatkozások átgondolásához. Az idősödő társadalomban sok, gyakran kiaknázatlan potenciál van. Ezért igyekszünk tanulmányunk empirikus részében azt a kérdést feltárni, hogy vajon az idősebb emberek készségesek lennének-e az életük során összegyűjtött ismeretek, képességek és tapasztalatok valamely képzési formában történő továbbadására.

4 Möglichkeiten und Grenzen der ungarischen Erwachsenenbildung für Senioren

Die ungarische Alterspolitik und die Lösungsvorschläge zu den Problemen der Senioren in Ungarn folgen in verschiedenen Gesichtspunkten den allgemeinen europäischen Tendenzen, vor allem in Bezug auf das gemeinsame Gegenwarts- und Zukunftsbild. Die Tatsache der „alternden Gesellschaft“ betrifft auch Ungarn und so beschäftigt man sich stärker mit den Erwartungen der über 45-Jährigen. Dies geschieht nicht nur durch die Ausweitung und Entwicklung der sozialen Versorgungs- und Unterstützungsleistungen, sondern auch durch die Koordination der Lage des Arbeitsmarktes und die Verstärkung des Rechts auf lebenslanges Lernen und die damit einhergehende Erhaltung des finanziell unterstützten Bildungssystems. Das Zentrale Statistische Amt der Ungarischen Republik hat im Zuge der Volkszählung von 2001 eine Befragung durchgeführt, deren Ergebnis zu einer neuen Staatshaushaltsverteilung führte und den für die Bildung und Sozialversorgung vertrauten Organen Datenmaterial lieferte, um eine neue Richtlinie und Politik heraus zu bilden, existierende Bedürfnisse der älteren Bevölkerung zu ermitteln und vorhandene Mängel abzubauen.

4 Az idősök képzésének lehetőségei és korlátai Magyarországon

A magyarországi időspolitik és a megoldási javaslatok sok szempontból követik az európai tendenciákat, amit a közös jelen- és jövőkép határoz meg. Az öregedő társadalom ténye Magyarországot is rákényszeríti arra, hogy többet foglalkozzon hazánk 45 év feletti tagjaival. Mindezt nem csupán a szociális ellátás bővítésén és fejlesztésén keresztül kell látnunk, hanem a munkaerőpiaci helyzet koordinálásán és az élethosszig tartó tanuláshoz való jog erősítésén és az ezt biztosító képzési rendszer létrehozásán, fenntartásán. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Magyarországon 2001-ben végzett népszámlálási vizsgálata során számos olyan vonatkozásban is tett fel kérdéseket, amik segítségével az államháztartás szervei és az oktatással, szociális ellátással bármilyen szinten összefüggésbe hozható szervezetek kialakíthatják azokat az irányelveiket, politikájukat, amik a valódi szükségleteken alapulnak, illetve valóban létező hiányosságokat pótolnak vagy tökéletesítenek.

4.1 Das Verhältnis der älteren Bevölkerung zur ungarischen Gesellschaft

Innerhalb der Bevölkerung macht in jedem Falle die Klärung der Verhältniszahlen in Bezug auf die Älteren in Gedanken- und Tätigkeitsprozessen den ersten Schritt aus, in dem die Reintegration der Älteren thematisiert wird. Das Fehlen oder die Ungenauigkeit von exakten Hintergrundinformationen können die Entwicklungspläne verfälschen.

Die Einwohnerzahl Ungarns lag im Jahr 2001 bei 10.198.315 Personen. Die Anzahl der über 45-Jährigen entsprach ca. 42%. Wenn wir den Anteil der über 60-Jährigen mit den europäischen Daten (ca. 20%) vergleichen, erkennen wir, dass dieser Anteil in Ungarn etwa gleich ist, nämlich 20,3%.

Das Verhältnis der Frauen und Männer kehrt sich in dieser Altersgruppe um, der Anteil der Frauen wird immer größer. Unter den 45- bis 49-Jährigen beträgt der Unterschied zunächst 100.000 Personen, aber schon bei den über 60-Jährigen beträgt die Rate der Frauen 61,3% (vgl. KSH [Központi statisztikai Hivatal] der Ungarischen Republik: Volkszählung 2001).

4.1 Az időskorú népesség a magyar társadalomban

A népességben belül az idősek arányszámának tisztázása mindenképpen az első lépésnek számít abban a gondolkodási és cselekvési folyamatban, melynek végcéljaként az idősek reintegrációját jelöljük meg. A háttér-információk hiánya vagy pontatlansága téves következtetésekhez vezethetik a fejlesztési terveket.

Magyarország lakosságának száma 10 198 315 fő volt 2001-ben. A valamivel több mint tízmilliós lélekszám körülbelül 42 %-át jelenti a 45 év feletti rétege. Ha ennek a számnak a 60 év felettiekre vonatkozó részarányát összevetjük az európai adatokkal (körülbelül 20 %), megállapíthatjuk, hogy a felmérés által mért eredmény – a 20,3 % - igazodik a földrész statisztikáihoz.

A nők és a férfiak aránya éppen ebben a korcsoportban fordul meg, és válik egyre erősödővé a nők nagyobb aránya. A 45-59 évesek között csak 100 000 fős különbségről beszélhetünk, a 60 év felettiénél viszont már 61,3 – 38,7 %-os az arányszám a nők javára (KSH: Népszámlálás 2001).

Die Daten über den schulischen Bereich können behilflich sein, um Informationen über die Lernmotivation der Älteren zu bekommen. Die Sachverständigen des Bildungssektors machten bereits frühzeitig darauf aufmerksam, dass eine höhere Schulbildung mit den späteren Lerngewohnheiten in Zusammenhang stehen kann, also mit der Empfänglichkeit oder Unzugänglichkeit gegenüber lebenslangem Lernen.

Die Landesstatistiken zeigen (vgl. ebd.):

1. 0,8% der ca. 2,2 Millionen älteren Menschen bildeten sich nicht weiter.
2. Der Anteil derjenigen Älteren, die die 8. Klasse absolvierten, beträgt 80%.
3. Der Anteil derjenigen Älteren, die das Abitur absolvierten, beträgt 31%.
4. Der Anteil derjenigen Älteren, die einen Hochschulabschluss haben, liegt bei 11%.

Die Qualifikation der Frauen liegt nur für den dritten Punkt etwas höher (54% der Frauen legten das Abitur ab) als bei den Männern. Ähnlich der schon in Kapitel 3 beschriebenen Arbeitsmarktlage Europas gestaltet sich auch die ungarische Lage des Arbeitsmarktes. Hier können zwei Haupttendenzen beobachtet werden:

Az iskolázottsági adatok segítséget nyújthatnak abban, hogy az idősek tanulási motiváltságához kapjunk információkat. A szakemberek már több ízben rámutattak arra, hogy a minél magasabb iskolázottság összefüggésben áll a későbbi tanulási szokásokkal, azaz az élethosszig tartó tanulás iránti fogékonysággal, vagy éppenséggel ennek elutasításával.

A statisztikák az alábbi képet mutatják (u.o.):

1. A körülbelül 2,2 milliós idős népesség igen minimális százaléka (0,8%) nem folytatott iskolai tanulmányokat élete során.
2. A minimum 8 osztályt végzettek aránya eléri a 80%-ot.
3. A legalább középiskolai érettségít szerzettek számaránya az idősek között 31%-os.
4. A felsőfokú oklevéllel, diplomával rendelkezők aránya pedig közel 11%.

A nők iskolázottsága csak a harmadik kategóriában, azaz a középiskolában szerzett érettségik esetében magasabb, 54%.

A már korábban említett európai munkaerő-piaci helyzethez hasonlóan alakul a magyar foglalkoztatottság is. Két fő tendenciát figyelhetünk meg:

- Der Anteil derjenigen, die ernährt werden müssen und damit nicht selbst für den Unterhalt sorgen können, erhöht sich (zu diesem Kreis zählen auch Kleinkinder und Schüler). Dies entspricht 60% der ungarischen Bevölkerung, wovon ca. 30% älter als 45 Jahre sind (vgl. KSH [Központi statisztikai Hivatal] der Ungarischen Republik: Volkszählung 2001).
- Gleichzeitig erhöht sich die Anzahl der Beschäftigten, die das Pensionsalter erreicht. Ein Teil der Älteren möchte sich weiterhin etwas dazu verdienen, aus Sicht des Arbeitgebers stehen die Beschäftigten damit länger als Arbeitskräfte zur Verfügung.
- Ca. 80.000 Menschen der über 45-Jährigen gelten als dauerhaft arbeitslos. Der Anteil derjenigen, der noch nie gearbeitet hat, ist hingegen weitaus größer. Deren Zahl erreicht 221.000 Personen.
- Der Anteil derjenigen, die das Rentenunterstützungssystem Ungarns in Anspruch nimmt, liegt in der Gesellschaft bei 26% (vgl. ebd.).
- Nő az eltartottak aránya. A magyar lakosság 60%-a tartozik ide, ennek körülbelül fele jelenti a 45 év feletti réteget. (Az eltartottak körébe soroljuk a kisgyermekeket és a tanulókat is.) (KSH: Népszámlálás 2001).
- Nő a nyugdíjkorhatárt elérők között a továbbra is foglalkoztatottak aránya. A munkavállalók részéről ez jövedelem-kiegészítést jelent, a munkáltatók oldaláról pedig kedvezményekhez való jutást.
- A felmért adatok szerint a 45 év felettiek közül körülbelül 80 000-en sorolhatóak a munkaerőpiacról kiszakadók közé, ami a tartósan munkanélkülieket jelenti.
- A még sohasem dolgozók aránya jóval nagyobb, az ő számuk eléri a 221 000 főt. A nyugdíjrendszerű támogatásban részesülők aránya a társadalmon belül eléri a 26 %-ot (u.o.).

Auch der allgemeine Gesundheitszustand wurde während der Volkszählung 2001 erhoben. Die Probanden konnten auf einer

Az egészségi állapot felmérését is elvégezték a 2001-es népszámlálás során. Ekkor egy 1-től 10-ig terjedő skálán a

Skala von 1 bis 10 angeben, wie sie ihren eigenen Gesundheitszustand beurteilen. An den Antworten der über 45-Jährigen – sowohl der Frauen, als auch der Männer – lässt sich erkennen, dass sich der physische Zustand langsam, aber fortlaufend verschlechtert.

Als der Zeitaufwand für einzelne Tagesbeschäftigungen untersucht wurde, kam heraus, dass die 60- bis 75-Jährigen ihre Zeit immer stärker eher passiv verbringen, indem sie z.B. fernsehen und lesen. Das ist vor allem durch den Mangel an Aktivität und durch die Verschlechterung des Gesundheitszustandes zu erklären (vgl. Molnár 2004).

különböző korcsoportok megjelölhették, hogy saját állapotukat milyennek ítélik (10-es a legjobb érték). Ennek tükrében a 45 év felettiek – mind a nők, mind a férfiak – válaszaiból azt láthatjuk, hogy a fizikai állapotuk lassan, de folyamatosan romlik.

Az egyes napi tevékenységekre fordított idő változásának vizsgálatakor kiderült, hogy a 60-75 évesek egyre több időt fordítanak a passzív időtöltésre, mint például a tévénézés vagy az olvasás. Ezt többnyire az aktív kereső állás hiánya, valamint az egészség romlása is magyarázhatja. (Molnár 2004)

4.2 Die Verflechtung der Lage des ungarischen Arbeitsmarktes, der staatlichen Dienststellen und der Finanzierung

Im Rahmen des Anschlusses an die Europäische Union (2004) musste die Regierung zahlreiche solcher Ziele bestärken, die auch mit der Erwachsenenbildung im Zusammenhang standen bzw. die Lage der alternden Gesellschaft insgesamt verbessern würden. Angesichts dessen wurden mehrere Erlässe und Beschlüsse entwickelt, u.a. dieser:

„Die Bildung spielt eine bedeutende Rolle in der Chancenangleichung und für das gesellschaftliche Emporsteigen. Die Unterstützung, Verbesserung der Wirksamkeit des Lernens, auch des Lernens im Erwachsenenalter, die Entwicklung des Systems der Erwachsenenbildung ist unter unseren wichtigsten Zielsetzungen. Die Erfüllung dieser Aufgaben erfordert die Entwicklung des ganzen Systems, die Beteiligung der Gesellschaft an ihrer Gestaltung, die Erhöhung des Erfolges, der Wirksamkeit der Unterstützungen.“

(Regierung der Ungarischen Republik: Beschluss 1069/ 2004)

4.2 A hazai munkaerő-piaci helyzet, az állami szervek és a finanszírozás összefonódása

A Kormánynak az Európai Unióhoz való csatlakozás (2004) jegyében meg kellett erősítenie számos olyan elképzelését, amik a felnőttképzéssel kapcsolatosak, illetve az idősödő társadalom helyzetét javítják. Ennek tükrében számos rendelet és határozat született, többek között az alábbi kettő:

„A képzettségnek meghatározó szerepe van az esélyek kiegyenlítésében, a társadalmi felemelkedésben. A tanulás, ezen belül a felnőttkori tanulás támogatása, eredményességének javítása, a felnőttképzési rendszer fejlesztése legfontosabb célkitűzéseink között szerepel. E feladatok teljesítése megköveteli az egész rendszer fejlesztését, irányításának társadalmasítását, eredményességének, a támogatók hatékonyságának növelését.“

(1069/2004. Magyar Köztársaság Kormányhatározat)

Im Folgenden einige Elemente dieser Beschlüsse:

- den Beschäftigungsschwierigkeiten muss mit mehr Bildungsprogrammen abgeholfen werden,
- das Lernen muss erreichbar werden (sowohl zeitlich und finanziell, als auch räumlich),
- das Unterstützungssystem der Erwachsenenbildung muss überarbeitet und gegebenenfalls verändert werden,
- es müssen breitere Schichten mit Hilfe der zivilen Organisationen erreicht werden, um die Rückkehr der Bürger auf den Arbeitsmarkt zu unterstützen.

Ennek néhány eleme:

- Képzési programokkal segíteni kell a foglalkoztatási nehézségeken,
- Elérhetővé kell tenni a tanulást (időben, távolságban, anyagiakban is),
- A felnőttképzési támogatási rendszert át kell nézni, és szükség esetén módosítani,
- A civil szervezetek bevonásával minél szélesebb rétegeket el kell érni, hogy segítsék a polgárok munkaerő-piacra való visszatérését.

Der Regierungsbeschluss 2212/2005 beschrieb die Strategie der Verwirklichung des lebenslangen Lernens. Demgemäß übernahmen die zuständigen Landesorgane das Finanzierungssystem für diese Unterstützungsleistung, damit eine freie Bildung und ihre Sicherung auf europäischer Ebene gewährleistet werden und die Kommunikations- und Informationssysteme verbessert werden können.

Als ein Ergebnis trat der Diskurs über ältere Bürger in den Vordergrund. Die unterstützende Strategie, die ausgestaltet werden soll, gründet sich nicht nur auf das Schaffen und die

A 2212/2005. Kormányhatározat pedig az egész életen át tartó tanulás stratégiáját megvalósító cselekvéssorozatot hirdette. Ennek során a pénzügyi támogatások rendszerét, a képzések közötti átjárhatóságot, valamint azok európai szintű biztosítását, továbbá a kommunikációs csatornák szélesítését és az ezzel összefüggő információs rendszer kibővítését vették programjaik sorába az illetékes állami szervek.

Ezek következményeként került előtérbe az idős polgárok segítése. A kialakítandó támogató stratégia nemcsak az anyagi biztonság megteremtésére és megőrzésére épül (nyugdíjrendszer

Bewahrung der finanziellen Absicherung (Rentensystem und Rentengesetz), sondern ebenfalls auf die Förderung der Beschäftigung der Älteren, nicht zuletzt, um ihnen auch gesellschaftlichen und persönlichen Respekt zu zollen.

Diesen zweiseitigen Prozess – also aus Sicht der Arbeitnehmer und Arbeitgeber – will die Regierung mit gezielter Unterstützung vorantreiben, damit zur stärkeren Beschäftigung der auf dem Arbeitsmarkt Benachteiligten (z.B. derjenigen über 50 Jahre) motiviert werde. Sie haben den Entwurf einer sog. „Start Plus“ und „Start Extra Karte“ ausgearbeitet. Mit diesen beiden Karten möchte sie dem dauerhaft Arbeitssuchenden helfen (die „Start Extra Karte“ ist besonders für die über 50-Jährigen gedacht). Die Arbeitgeber bekommen für zwei Jahre bedeutende Ermäßigungen in Bezug auf ihre Beitragszahlungen, wenn sie Karteninhaber anstellen (vgl. Regierung der Ungarischen Republik: Beschluss Nr. 2212/2005/ EG, 2007)

Dieses System der Unterstützung ist ziemlich komplex und sollte sowohl in Hinsicht auf die Bildungsanstalten, als auch für diejenigen, die die Unterstützung in Anspruch nehmen, noch erweitert und ausgebaut werden. Neben dem erwähnten Start-Programm-Plan gewähren die Behörden und die Arbeitszentren

és nyugdíjtörvény), hanem az idősök foglalkoztatásának elősegítésére, valamint az őket megillető megbecsülés elérésére is.

Ezt a kétirányú folyamatot – a munkavállalókat és a munkáltatókat is – célzott támogatásokkal kívánják ösztönözni, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben lévők (50 évesnél idősebbek például) foglalkoztatását elősegítsék. Ennek elérésében dolgozták ki a Start Plusz és a Start Extra kártyák tervezetét. Mindkét esetben a tartósan állást kereső személyeket kívánják segíteni, a Start Extra kártya pedig elsősorban az 50 év felettieknek készült. A kártya tulajdonosait foglalkoztató munkáltatók két évig jelentős járulékfizetési kedvezményekben részesülnek (Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2007).

A támogatások rendszere igen összetett és mind a képzők, mind a támogatást igénybe vevők szempontjából bővítésre szorul. A már említett Start program tervezetén kívül a munkanélkülieket, vagy a tartósan távol maradókat részesítik a legtöbb kedvezményben (képzéstől függően 50-100 %-os támogatás) az állami hatóságok,

den Langzeitarbeitslosen die meisten Ermäßigungen (50% bis 100% Unterstützung abhängig von dem Grad der Bildungsqualifikation).

Die Bewerbungen der Organisationen dafür können aber nicht ausschließlich bei ungarischen Behörden eingereicht werden, sondern es besteht weiterhin die Möglichkeit, verschiedene Gelder der EU in Anspruch zu nehmen. Einige Möglichkeiten für Bildungseinrichtungen sind das sog. PHARE-Programm, das Grundtvig-Programm von SOCRATES und das Programm LEONARDO DA VINCI, die die Unterstützung der Erwachsenenbildung und der beruflichen Bildung für Ältere betonen. Das Ziel des EQUAL – des „Gemeinschaftlichen Beginnens“ – ist, ähnlich dem Start Programm, der Abbau von Diskriminierung und der Ungleichheit auf dem Arbeitsmarkt.

a munkaügyi központok.

A pályázatokat azonban nem csupán a magyar államhoz lehet benyújtani, hanem különböző EU-s pénzeket is igénybe lehet venni. Az intézmények részéről a PHARE program az egyik kiindulási pont, a SOCRATES Grundtvig alprogramja és a LEONARDO DA VINCI program tartozik a legismertebbek közé, melyek célzottan a felnőttképzést és az idősebbek szakképzését támogatják. Az EQUAL Közösségi Kezdeményezés célja pedig – a Start programhoz hasonlóan – a munkaerő-piachoz kapcsolódó diszkrimináció és egyenlőtlenségek megszüntetése.

4.3 Die Rolle des zivilen Sektors für die Bildung Älterer

Die Bedeutung des Nonprofit-Sektors wächst immer stärker an und gewinnt für jeden Lebensbereich an Bedeutung. Die Politik erkannte, dass die Sphäre der zahlreichen Organisationen (ungefähr 50.000 im Jahr 2002) in vielen Bereichen überdurchschnittliche und nachahmungsfähige Arbeit leistet. In Bezug auf die Erwachsenenbildung und der Reintegration der Älteren können wir laut der sich auf die Kultur, die Freizeittätigkeiten und die Bildung bezogenen Daten behaupten, dass die zivilen Organisationen besonders im Bereich des informellen Lernens Erfolge verzeichnen. 10,6% der im Jahr 2002 geschätzten Anzahl der Nonprofit-Organisationen waren auf dem Gebiet der Kultur, 15,6% im Hobby- und Freizeitbereich und 14,8% in der allgemeinen Bildung tätig (vgl. Ungarische Republik: Központi statisztikai hivatal 2004). Diese drei Gebiete waren die meist Unterstützten vor dem Bereich des Sports und der sozialen Betreuung.

Die Entwicklung zeigt, dass der Staat mit den zivilen Organisationen zusammenwirken sollte und so z.B. durch gegenseitige Vereinbarungen und Verträge erhöhte Unterstützungsleistungen erzielen kann. Auch wir möchten anmerken, dass diese

4.3 A civil szektor szerepe az idősképzésben

A nonprofit szektor szerepe fokozatosan nő – az élet minden területén. A politikai vezetés felismerte, hogy a nagyszámú (2002-ben körülbelül 50 000 szervezet) szféra sok olyan területen folytat kimagasló és követendő munkát, ahol az állami hatóságok kevésbé tudnak érvényesülni. A felnőttképzés és az idősek reintegrációja szempontjából a kultúrára, a szabadidős tevékenységre, valamint az oktatásra vonatkozó adatok tükrében kijelenthetjük, hogy a civil szervezetek főként az informális tanulás területén érik el eredményeiket. A nonprofit szervezetek 2002-ben becsült számának 10,6 %-a a kultúra, 15,6 %-a a szabadidő és hobbi, 14,8 %-a pedig az oktatás területén tevékenykedett. (KSH 2004) Ez a három tevékenységcsoport tartozott a leginkább támogatottak közé, a sport és a szociális ellátás területei mellett.

A fejlődés tehát rávilágított arra, hogy az államnak együtt kell működnie a civilekkel, aminek eredményeképpen kölcsönösségi szerződések, növekvő támogatások születtek meg. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez az összefonódás még tovább

Verflechtung noch weiter zu verstärken ist, besonders in Bezug auf die Entwicklung der Kommunikation zwischen diesen beiden Seiten.

Als Beispiel einer ungarischen Nonprofit-Organisation möchten wir die Landesbeschäftigungsstiftung (OPA) erwähnen, die die Arbeit des Fachministeriums ergänzt und erweitert und das Ziel der Erweiterung für Beschäftigung vorantreibt.

Die zivile Sphäre verrichtet also in mehreren Bereichen des Lebens wertvolle Arbeit. Ein Beispiel ist eine Organisation, die die Abwicklung beruflicher Bildungsmaßnahmen und das Erlangen von maximal möglicher Unterstützung für Menschen, die bisher nicht auf den Arbeitsmarkt gekommen sind, unterstützt. Für das Lernen von Fremdsprachen bis OKJ-Bildungen (vgl. das Verzeichnis beruflicher Bildungsmaßnahmen in Ungarn) stehen fast alle Programme offen für über 45-Jährige, doch ist eben jene Aktivität und Bereitschaft, wie oben besprochen, sehr unterschiedlich (vgl. Arapovics 2004, S. 6).

Auf dem Markt existieren besonders für über 45-Jährige organisierte Programme. Am meisten beschäftigt sich damit der Wissenschaftliche Verein für Kenntnisverbreitung (TIT), der überall im Land Vorträge und verschiedene Angebote im Feld der

erősíthető, főképpen a két fél közötti kommunikáció fejlesztésével.

A civil oldalról meg kell említeni az Országos Foglalkoztatási Közalapítványt, mely a szakminisztérium munkáját kiegészítve és kiterjesztve elsősorban a foglalkoztatás bővítését tűzte ki célul.

A civil szféra több területen is végzi tehát munkáját. Ezek közül az egyik a szakképzések szervezése, lebonyolítása, és a lehető legtöbb támogatás elnyerése a munkaerő-piacon érvényesülni nem tudók számára. A nyelvtanulástól az OKJ-s (Országos Képzési Jegyzék) képzésekig szinte valamennyi program nyitva áll a 45 év felettiek számára, azonban az aktivitásuk igen eltérő. (Arapovics 2004, 6. o.)

A piacon találhatunk kimondottan 45 év felettiek, vagy éppen nyugdíjasok számára szervezett programokat is. Ezek élén a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) áll, mely az ország különböző pontjain hirdet előadásokat, különböző felnőttképzési

Erwachsenenbildung veranstaltet.

Die vor mehr als 20 Jahren entstandene Freie Universität für Rentner hält Vorträge in Budapest; Hochschulen für Rentner sind auch in weiteren Städten zu finden (z.B. in Szekszárd, vgl. Boga 2000, S.153). Ihre Vorträge umfassen eine weite Palette: neben "Traditionellem" (Geschichte, Astronomie, Kunstgeschichte usw.) können die Rentner auch Kurse in Verbindung mit dem praktischen und alltäglichen Leben (z.B. über das Altwerden) besuchen. Dies realisiert vor allem das Landesnetz der Ungarischen Volkshochschulgesellschaft (MNT).

lehetőségeket.

A több mint húsz éve létesült Nyugdíjasok Szabadegyeteme Budapesten, a Nyugdíjasok Főiskolája Komáromban tart előadásokat, de további városokban is megtalálhatjuk őket (például Szekszárdon). (Boga 2000, 153. o.) Előadásaik igen széles palettát ölelnek fel: a hagyományosnak mondható tudományos előadások (történelem, csillagászat, művészettörténet stb.) mellett gyakorlati és a mindennapi élethez szervesen kapcsolódó órákat is látogathatnak a nyugdíjasok, például az öregedéssel kapcsolatban. Ezzel mutat rokonságot a Magyar Népfőiskolai Társaság országos hálózata.

5 Entwicklung und Aufbau des Fragebogens

Aus der Vielfalt der möglichen empirischen Methoden einen angemessenen Weg zu finden, mit dessen Hilfe man eine Antwort von der entsprechenden Zielgruppe auf unsere Fragen bekommt, fiel uns angesichts der uns zur Verfügung stehenden Mittel und der kooperativen Zusammenarbeit zweier Länder relativ leicht. Gemeinsam entwickelten wir einen (halb-)standardisierten Fragebogen mit insgesamt 34 Fragen, der sowohl in Ungarn als auch in Deutschland zur Anwendung kam. In der jeweiligen Landessprache wurde er in erster Linie an Senioren, aber auch an Menschen, die über 45 Jahre alt waren, ausgehändigt. Diese wurden in Seniorenbegegnungsstätten, Wohnhäusern, im Verwandten- und Bekanntenkreis, in Ämtern, auf der Straße und am Arbeitsplatz gewonnen.

Die Auswertung der gewonnenen Daten der standardisierten Fragen nahmen wir mit Hilfe des Statistikprogramms SPSS Version 15 vor. Diejenigen Fragen, bei denen eine freie Antwort erbeten war, wurden mit einem von Dr. Helmut Stauche vom Institut für Erziehungswissenschaften der Friedrich-Schiller-Universität Jena entwickelten VBA-Programm für MS Excel quali.xls

5 A kérdőív kialakítása, felépítése

A lehetséges kutatási módszerek széles köréből egy a céljainknak megfelelő utat megtalálni, amelynek segítségével a célcsoportunk tagjaitól választ kaphatunk kérdéseinkre, viszonylag könnyű volt, tekintve a rendelkezésünkre álló módszereket és a két ország kooperatív együttműködését. Közösen dolgoztunk ki egy (félig) standardizált, 34 kérdésből álló kérdőívet, amelyet mind Magyarországon mind Németországban, az adott ország nyelvén alkalmaztunk. Az íveket 45 év felettieknek osztottuk ki: idősek otthonában, lakóházakban, rokoni és baráti körben, hivatalokban, az utcán és munkahelyen.

Az így nyert adatok kiértékelését az SPSS 15 statisztikai program segítségével végeztük. Azon nyílt kérdéseknél, melyekre szabad választ kértünk, egy quali.xls című, Dr. Helmut Stauche (Friedrich Schiller Egyetem, Neveléstudományi Intézet, Jéna) által MS Excel részére kidolgozott VBA-program (lásd Stauche 2005) állt rendelkezésünkre. Ez lehetővé teszi a felhasználónak, hogy saját maga

vorgenommen (vgl. Stauche 2005). Dieses ermöglicht es dem Anwender, selbst definierte Kategoriensysteme zu erstellen, um Häufigkeitsanalysen der freien Antworten der Probanden erstellen zu können.

Da sehr komplexe Daten erhoben wurden, wurden die folgenden Kriterien der Erstellung eines Fragebogens berücksichtigt:

- keine zu langen oder verschachtelten Sätze bzw. Antwortmöglichkeiten (Tendenz zur ersten und letzten Möglichkeit),
- keine Fremdwörter, Fachausdrücke oder abstrakte Begriffe,
- grammatikalische Schlichtheit,
- keine Überforderung durch Beachtung der Aufmerksamkeitskurve,
- keine doppelten Verneinungen,
- Kürze, Prägnanz, Eindeutigkeit der Frage,
- Verzicht auf Überschriften und Überleitungsfragen, um Probanden nicht zu beeinflussen,
- Hervorhebung von Filtern und Gabelungen, um die Bedeutung der Fragen zu unterstreichen,
- Eindimensionalität (nicht mehrere Aspekte in einer Frage beantwortet haben wollen).

(vgl. Burzan 2005, S. 104)

által meghatározott kategóriákat hozzon létre annak érdekében, hogy a nyílt válaszok gyakorisági vizsgálatát el lehessen végezni.

Mivel igen összetett adatokat vártunk, a következő kritériumokat tartottuk szem előtt a kérdőív összeállításakor:

- a kérdések rövidek, tömörek, egyértelműek legyenek,
- ne használjunk idegen szavakat, szakkifejezéseket vagy elvont fogalmakat,
- nyelvtani egyszerűség,
- legyünk tekintettel a figyelmi görbére, nehogy túlterheljük a válaszadókat,
- kerüljük a kettős tagadást,
- ne legyenek feliratok, átvezető szövegek, amik befolyásolhatják a válaszadókat,
- szűrők és elágazások kiemelése, a kérdések jelentőségét kiemelendő,
- egydimenziójúság (ne akarjunk egy kérdésben több szempontra választ kapni).

(lásd Burzan 2005, S. 104)

Die folgenden Fragearten wurden verwendet:

- Fragen nach Sachverhalten,
- Meinungs- und Einstellungsfragen,
- Verhaltensfragen,
- Fragen nach Befragteneigenschaften,
- soziodemographische Fragen.

(vgl. Raithel 2006, S. 64)

Die folgenden Antwortskalen wurden den Probanden angeboten:

- Multiple-Choice,
- Skalierte Antwortvorgaben,
 - Zweistufige Antwortvorgabe: Ja – Nein,
 - Mehrstufige Antwortvorgaben: Bewertung (trifft voll zu / trifft etwas zu / trifft weniger zu / trifft überhaupt nicht zu).

(vgl. Burzan 2005, S. 104)

Der Fragebogen ist in zwei große Themenkomplexe gegliedert. Der erste Teil befasst sich in erster Linie mit Meinungs- und Einstellungsfragen, der zweite Teil erhebt überwiegend die soziodemographischen Daten der Teilnehmer.

Folgende Antwortverzerrungen sind nach Auswertung der Daten

Az alábbi kérdésfajtákat alkalmaztuk:

- tényállásra vonatkozó kérdések,
- véleményt és attitűdöt feltáró kérdések,
- viselkedésre vonatkozó kérdések
- a válaszolók tulajdonságaira célzó kérdések,
- szociodemográfiai kérdések.

(vgl. Raithel 2006, S. 64)

A zárt kérdéseknél az alábbi válaszlehetőségek fordultak elő:

- Többszörös választás,
- Skálázott válaszalternatívák,
 - kétszintű: igen – nem,
 - többszintű: becslés (teljes mértékben egyetérték / inkább egyetérték / inkább nem értek egyet / egyáltalán nem értek egyet).

(Burzan 2005, 104. o.)

A kérdőív két nagy témacsoportra oszlik. Az első részben elsősorban a megkérdezettek véleményére és attitűdjére vonatkozó kérdéseket tettünk fel, a második részben demográfiai kérdések találhatók.

Az adatok kiértékelése alapján a következő torzító tényezőket

denkbar bzw. aufgetreten und sollten bei der Betrachtung der Ergebnisse bedacht werden: figyeltük meg, melyekre az eredmények vizsgálatakor tekintettel kellett lenni:

- Explizite Verweigerung der Antworten,
- Meinungslosigkeit,
- Antwort, obwohl keine Meinung,
- soziale Erwünschtheit,
- Fragebogeneffekt,
- Positions- bzw. Ausstrahlungseffekt,
- Zustimmung zu Fragen unabhängig vom Inhalt.

(vgl. Pfeiffer/Püttmann 2006, S.52)

- a válaszadás megtagadása,
- vélemény hiánya,
- válasz, bár nincs vélemény,
- szociális kívánatosságok,
- kérdőív-effektus,
- pozíció- és kisugárzás-effektus,
- egyetértés egy kérdésben, tartalmától függetlenül.

(Pfeiffer/Püttmann 2006, 52. o.)

6 Die empirische Untersuchung – Auswertung des Fragebogens

In diesem Kapitel wollen wir uns der Überprüfung der These widmen, dass nicht nur das Lernen, sondern vor allem auch das Lehren in Anbetracht des demographischen Wandels durch die steigende Anzahl der Senioren immer bedeutender wird. Die Ausgangsfrage lautet: Sind ältere Menschen bereit, ihr Potenzial und ihre Kompetenzen auch nach dem Ausscheiden aus dem Berufsleben weiterhin zur Verfügung zu stellen, ihre Kenntnisse in Form von (selbstorganisierten) Bildungsangeboten an andere weiterzugeben? Wenn ja, wie könnte dies konkret gestaltet werden? Welchen Nutzen könnte es für die Senioren, aber auch für die Gesellschaft haben?

6.1 Soziodemographische Daten der Untersuchung und ihre Häufigkeitsverteilung

Insgesamt nahmen 141 Senioren aus Deutschland und Ungarn an der Befragung teil. Im Folgenden werden wir einen Überblick über die allgemeinen statistischen Daten der Probanden, in der

6 Az empirikus vizsgálat – a kérdőív kiértékelése

Ezt a fejezetet azon tétel vizsgálatának szenteljük, miszerint nem csak a tanulás, hanem mindenek előtt a tanítás is egyre jelentősebb lesz tekintve az időskorúak egyre növekvő számát. A kiinduló kérdésünk így hangzik: Készek-e az idősek erőforrásaikat, szakértelmüket a munka világából való kilépés után is rendelkezésre bocsátani, tudásukat (saját maguk által szervezett) foglalkozások formájában másoknak továbbadni? Ha igen, hogyan lehetne ezt megvalósítani? Milyen haszna lenne ebből az időseknek és szintúgy a társadalomnak?

6.1 Szociodemográfiai adatok és gyakorisági megoszlásuk

A vizsgálatban 141 fő vett részt Németországban és Magyarországon összesen. A következőkben áttekintést adunk a megkérdezettekkel kapcsolatos általános statisztikai adatokról a feltett kérdések

Reihenfolge der gestellten Fragen des Fragebogens, geben. In Kapitel 6.2 werden wir uns mit den Häufigkeitsverteilungen der Meinungs- und Einstellungsfragen beschäftigen. In Kapitel 6.3 werden wir die Zusammenhänge, welche sich zwischen den einzelnen erhobenen Daten aufzeigen lassen, besprechen. Bei allen Angaben in Prozent wird von den gültigen Prozenten gesprochen.

Die Probanden der Studie sind Menschen aus Deutschland und Ungarn, die zum Zeitpunkt älter als 45 Jahre waren. Insgesamt beteiligten sich auf deutscher Seite 73 Personen, wobei 49 weiblichen Geschlechts und 24 männlichen Geschlechts waren. Auf ungarischer Seite konnten 68 Probanden gewonnen werden, 47 Personen davon waren Frauen und 21 Männer. Das bedeutet, dass die Geschlechtsverteilung etwa gleich ist.

Da, wie in Kapitel 2.1 geschildert, Senioren laut WHO ab 45 Jahre definiert werden, wurden auch die Probanden dementsprechend ausgewählt, so dass sich die Verteilung auf die Altersgruppen wie folgt ergibt:

Die Altersgruppe der 45- bis 59-Jährigen ist in Deutschland mit 21 Personen, in Ungarn mit 43 Personen vertreten. Bei den 60- bis 73-Jährigen füllten auf deutscher Seite 35 Personen einen Fragebogen aus, auf ungarischer Seite 19 Personen. Die in der

sortenfolge folgende Tabelle zeigt die Häufigkeitsverteilungen der Meinungs- und Einstellungsfragen des Fragebogens, geben. In Kapitel 6.2 werden wir uns mit den Häufigkeitsverteilungen der Meinungs- und Einstellungsfragen beschäftigen. In Kapitel 6.3 werden wir die Zusammenhänge, welche sich zwischen den einzelnen erhobenen Daten aufzeigen lassen, besprechen. Bei allen Angaben in Prozent wird von den gültigen Prozenten gesprochen.

Die Probanden der Studie sind Menschen aus Deutschland und Ungarn, die zum Zeitpunkt älter als 45 Jahre waren. Insgesamt beteiligten sich auf deutscher Seite 73 Personen, wobei 49 weiblichen Geschlechts und 24 männlichen Geschlechts waren. Auf ungarischer Seite konnten 68 Probanden gewonnen werden, 47 Personen davon waren Frauen und 21 Männer. Das bedeutet, dass die Geschlechtsverteilung etwa gleich ist.

Da, wie in Kapitel 2.1 geschildert, Senioren laut WHO ab 45 Jahre definiert werden, wurden auch die Probanden dementsprechend ausgewählt, so dass sich die Verteilung auf die Altersgruppen wie folgt ergibt:

Die Altersgruppe der 45- bis 59-Jährigen ist in Deutschland mit 21 Personen, in Ungarn mit 43 Personen vertreten. Bei den 60- bis 73-Jährigen füllten auf deutscher Seite 35 Personen einen Fragebogen aus, auf ungarischer Seite 19 Personen. Die in der

sortenfolge folgende Tabelle zeigt die Häufigkeitsverteilungen der Meinungs- und Einstellungsfragen des Fragebogens, geben. In Kapitel 6.2 werden wir uns mit den Häufigkeitsverteilungen der Meinungs- und Einstellungsfragen beschäftigen. In Kapitel 6.3 werden wir die Zusammenhänge, welche sich zwischen den einzelnen erhobenen Daten aufzeigen lassen, besprechen. Bei allen Angaben in Prozent wird von den gültigen Prozenten gesprochen.

Die Probanden der Studie sind Menschen aus Deutschland und Ungarn, die zum Zeitpunkt älter als 45 Jahre waren. Insgesamt beteiligten sich auf deutscher Seite 73 Personen, wobei 49 weiblichen Geschlechts und 24 männlichen Geschlechts waren. Auf ungarischer Seite konnten 68 Probanden gewonnen werden, 47 Personen davon waren Frauen und 21 Männer. Das bedeutet, dass die Geschlechtsverteilung etwa gleich ist.

Da, wie in Kapitel 2.1 geschildert, Senioren laut WHO ab 45 Jahre definiert werden, wurden auch die Probanden dementsprechend ausgewählt, so dass sich die Verteilung auf die Altersgruppen wie folgt ergibt:

Die Altersgruppe der 45- bis 59-Jährigen ist in Deutschland mit 21 Personen, in Ungarn mit 43 Personen vertreten. Bei den 60- bis 73-Jährigen füllten auf deutscher Seite 35 Personen einen Fragebogen aus, auf ungarischer Seite 19 Personen. Die in der

Mivel a WHO – a 2.1. fejezetben ismertetett – meghatározása szerint időskorúnak a 45 évnél idősebbek számítanak, a mintavételnél mi is ennek megfelelően gondolkodtunk. Az említett felosztás szerint a következő módon oszlik meg a mintánk:

A 45 és 59 év közötti korcsoportot Németországban 21, Magyarországon 43 fő képviseli. 60 és 73 év közöttiek közül német oldalon 35, magyar részről 19 fő töltötte ki a kérdőívet. A kutatásban résztvevők legidősebb csoportja a 74-90 évesek, Németországban

vorliegenden Studie älteste Probandengruppe, die der 74- bis 90-Jährigen, ist in Deutschland mit 17, in Ungarn mit 6 Personen beteiligt.

Geringe Unterschiede zwischen den deutschen und ungarischen Teilnehmern bestehen in Bezug auf den Familienstand. In Deutschland sind 4,1% ledig, in Ungarn 7,4%. Verheiratet sind in beiden Ländern nahezu 59%. 24,7% der Teilnehmer leben in Deutschland verwitwet. In Ungarn sind 19,1% verwitwet. 8,2% der Befragten sind in Deutschland geschieden, in Ungarn sind es 10,3%. Den Familienstand „Lebensgemeinschaft“ geben in beiden Ländern drei Probanden an, was in Deutschland 4,1%, in Ungarn 4,4% entspricht.

Offensichtliche Unterschiede bestehen bezüglich der Konfession. Während in Deutschland 5,5% angeben, katholisch zu sein, sind es in Ungarn mehr als die Hälfte der Befragten, nämlich 55,9%. Hingegen dem evangelischen Glauben gehören in der Stichprobe in Deutschland 30,1% und in Ungarn lediglich 14,7% an. In Deutschland geben 63% der Befragten keinen Konfession an, in Ungarn sind es 25%.

Die Bezeichnungen für den höchsten Schulabschluss bzw. die berufliche Qualifikation unterscheiden sich in Deutschland und

17, Magyarországon 6 fő.

Csekély eltérés tapasztalható a családi állapot vonatkozásában a két ország megkérdezettjei között. A németek 4,1%-a, a magyarok 7,4%-a egyedülálló, megközelítően egyformán 59%-uk házas. A német résztvevők 24,7%-a özvegy, míg ez a szám a magyarok esetében 19,1%. A német megkérdezettek 8,2%-a, a magyar résztvevők 10,3%-a elvált. Az élettársi kapcsolatban élők száma mindkét csoport esetében 3 fő, ami a németek 4,1 és a magyarok 4,4%-ának felel meg.

Szemmel látható különbségek a vallási hovatartozás kérdésében adódtak. Míg Németországban 5,5% vallotta magát katolikusnak, addig Magyarországon a megkérdezettek több mint fele, 55,9%. Ezzel szemben evangélikus hívők közé tartozik a Németországban kérdőívünket kitöltötték 30,1%-a és a magyar válaszadók csupán 14,7%-a. A németországi minta 63%-a nem adott választ kérdésünkre, míg Magyarországon ez 25%.

A legmagasabb iskolai végzettség, illetve a szakmai végzettség elnevezései, meghatározásai különböznek a két országban, ezért

Ungarn. Daher ist kein direkter Vergleich zwischen beiden Ländern möglich. In Deutschland machten 20,5% den Abschluss an einer Volksschule (Hauptschule), 34,2% absolvierten die mittlere Reife (Realschule, Regelschule) und 38,4% legten das Abitur ab, 6,8% haben einen anderen Abschluss. Als berufliche Qualifikation erlangte der Großteil 39,7% einen Hochschulabschluss oder mit 37% ein Fachschulabschluss. 17,8% erlangten den Abschluss zum Facharbeiter und 2,7% blieben ohne abgeschlossene Berufsausbildung. In Ungarn besuchten 6% die 8-
 általános [=8-klassige allgemeinbildende Schule], 7,5% die szakmunkásképző [=facharbeiterbildende Schule], 10,4% die szakközépiszkola [≈Berufsausbildung mit Abitur], 13,4% die érettségi [=Gymnasium], 56,7% die egyetem/főiskola [=Universität/Hochschule] und 6% weitere.

Auf die Frage nach den ausgeübten Berufen waren die Antworten sehr heterogen, daher soll an dieser Stelle nur eine kurze Zusammenfassung, orientiert an dem Clusterungsmuster der deutschen Bundesagentur für Arbeit, vorgestellt werden.

Die Darstellung erfolgt in der Abbildung 8, der hellblaue Balken steht dabei für die absolute Anzahl der Deutschen, der violett-farbene Balken hingegen für die absolute Anzahl der Ungarn. Der

direkt összehasonlítás közöttük nem lehetséges. Németországban 20,5% alsófokú iskolát végzett (Hauptschule), 34,2% végezte el a középfokot (Realschule, Regelschule) és 38,4% érettségizett le, s a megkérdezettek 6,8%-ának egyéb végzettsége van. Szakmai képzettség tekintetében 39,7% végzett felsőfokú iskolát (Hochschulabschluss), vagy 37% szakiskolát (Fachschulabschluss). 17,8%-nak szakmunkási végzettsége van, 2,7% pedig szakmai képzettség nélkül maradt. A magyarországi megkérdezettek 6%-a az általános iskola 8 osztályát végezte el, 7,5% szakmunkás-képzőben végzett, 10,4% szakközépiszkolában szerzett érettségit, további 13,4% legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi, és 56,7% rendelkezik felsőfokú végzettséggel. További 6% egyéb végzettséget jelölt.

A végzett foglalkozásra vonatkozó kérdésre kapott válaszok igen heterogének, ezért csak egy rövid összefoglalást adunk erről itt, a német Munkaügyi Hivatal (Bundesagentur für Arbeit) csoportosítási mintáját követve.

A 8. ábra szemlélteti a válaszokat, ahol a világoskék sáv a németek abszolút számát mutatja, a lila színű pedig a magyarokét. A német válaszadók nagyrésze, 27 személy és 15 magyar az

größte Teil der deutschen Probanden, nämlich 27 Personen und 15 Ungarn arbeitete bzw. arbeitet in dem Bereich des Behandelns, Pflegens, Erziehens und Unterrichtens. Der größte Anteil der Ungarn, nämlich 19 Personen, und 13 Deutsche arbeitete bzw. arbeitet zum Zeitpunkt der Befragung im Bereich des Kaufens, Verdienens, Bedienens und Beratens. In Anbetracht der Vielfalt der Berufe werden wir nicht näher auf diese Grafik eingehen.

ápolás, nevelés, oktatás területén dolgozott illetve dolgozik. A magyar megkérdezettek legnagyobb hányada, 19 fő, és 13 német a vétel-eladás, kiszolgálás, tanácsadás kategóriákba sorolható foglalkozást végzett a kérdőív kitöltésekor vagy korábban. Tekintettel a hivatások sokszínűségére bővebben nem térünk ki a grafikonon ábrázolt adatokra.

Welchen Beruf/ welche Berufe haben Sie ausgeübt bzw. üben Sie noch aus? (gruppiert nach Land)

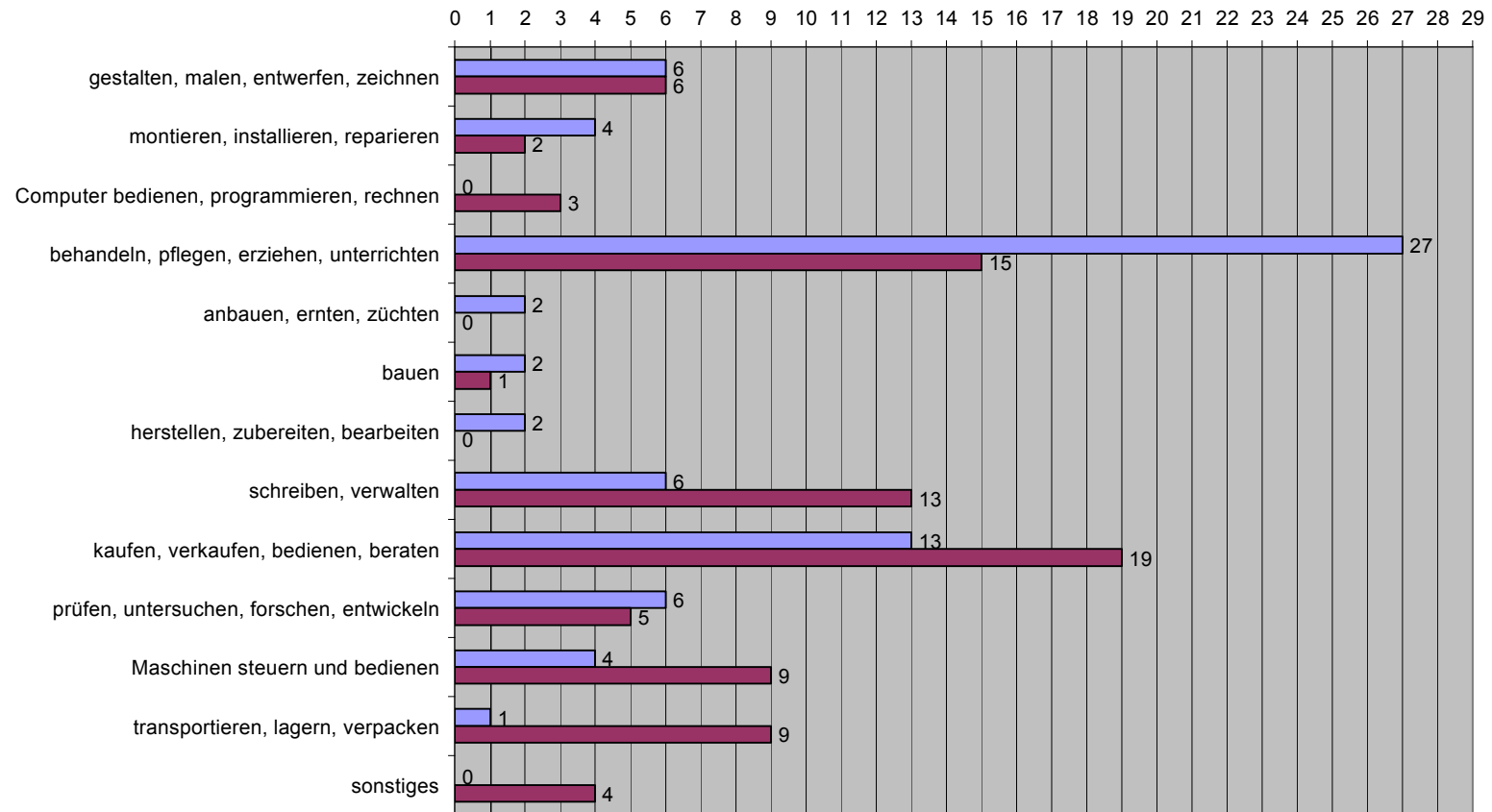

Abb. 8 Der hellblaue Balken steht für die absolute Anzahl der Deutschen. Der violettfarbene Balken steht für die absolute Anzahl der Ungarn.

8. ábra. A világoskék sáv a németek számát (fő), a lila a magyarokét mutatja.

In Deutschland sind etwa ein Drittel, nämlich 32,9% der Befragten noch berufstätig, wohingegen es in Ungarn mehr als die Hälfte, nämlich 57,4% sind. Ein Befragter ist jeweils arbeitslos und 3 Befragte sind jeweils im Vorruhestand. In Deutschland zählt sich die überwiegende Mehrheit, nämlich 60,3% zu den Rentnern, in Ungarn hingegen nur 25%. Unter den Befragten ist in Deutschland ein Rentner mit beruflicher Nebentätigkeit, in Ungarn sind es sogar 8 Personen, das entspricht 11,8%.

Diejenigen, die nicht mehr im haupt- oder nebenberuflichen Arbeitsprozess stehen, baten wir um die Beantwortung der Frage, wie lange sie dies nicht mehr seien. In Deutschland beziehen sich die folgenden Werte sowohl auf die Vorruheständler als auch die Rentner, also auf 64,4% der Befragten. 35,6% der Befragten stehen also noch in einem Arbeitsverhältnis.

Bis sechs Monate, sowie sechs bis elf Monate nicht mehr im Arbeitsprozess ist jeweils ein Deutscher. Ein bis zwei Jahre aus dem Arbeitsleben ausgeschieden sind vier Personen, drei bis fünf Jahre 10 Personen und mehr als fünf Jahre 31 Personen. In Un-

Németországban a megkérdezettek körülbelül egyharmada, pontosan 32,9% még foglalkoztatott, míg Magyarországon több mint a fele, 57,4%. Mindkét országban 1 fő munkanélküli és hárman előrehozott nyugdíjasok. Németországban a túlnyomó többség, 60,3% nyugdíjasnak számít, ezzel szemben Magyarországon csak 25%. (De nem szabad elfeledkezni a két minta életkori különbségeiről. Míg a 60 éves vagy annál idősebb válaszadók a német minta 71%-át adják, a magyaroknál alig több mint ennek a felét, 37%-ot.) A kérdőívet kitöltők között Németországban egy ember dolgozik nyugdíjasként, míg Magyarországon 8 fő, azaz 11,8%.

Azoktól, akik már sem fő-, sem mellékállásban nem dolgoznak, megkérdeztük, hány éve van így. Német oldalon az előrehozott nyugdíjasokra és a nyugdíjasokra egyaránt vonatkoznak a következő értékek, tehát a megkérdezettek 64,4%-ára. 35,6%-nak tehát még van valamilyen munkaviszonya.

Kevesebb mint hat valamint hattól tizenegy hónapja egyaránt 1-1 német válaszoló nem dolgozik. Egy és két év közötti idő óta 4 fő nincs jelen a munka világában, három-öt éve 10 fő és több mint öt éve 31 személy. Magyarországon az adatok a munkanélküli és a

garn beziehen sich die Werte auf arbeitslose Teilnehmer und Teilnehmer im Rentenalter, welche insgesamt 26,5% ausmachen, somit stehen also 73,5% noch in einem Arbeitsverhältnis. Bis sechs Monate, sowie sechs bis elf Monate nicht mehr im Arbeitsprozess ist ebenso jeweils eine Person. Ein bis zwei Jahre aus dem Arbeitsleben ausgeschieden sind drei Ungarn, drei bis fünf Jahre vier und mehr als fünf Jahre außerhalb des Arbeitsprozesses sind 9 Personen.

In der vorliegenden Stichprobe geben auf deutscher Seite 15,1% ihren Gesundheitszustand als sehr gut und 67,1% als gut an. 16,1% definieren ihren Gesundheitszustand als schlecht und eine Person sogar als sehr schlecht. In Ungarn beschreiben 4,5% ihren Gesundheitszustand als sehr gut. Die große Mehrheit, 73,1%, gibt an, in guter gesundheitlicher Verfassung zu sein. 19,4% bzw. 3% stellen ihr gesundheitliches Befinden als schlecht bzw. sehr schlecht dar. Damit beurteilt die überwiegende Mehrheit ihre gesundheitliche Verfassung als gut.

Das Ausmaß der Beteiligung an der Haushaltsführung wird in beiden Ländern wie folgt beschrieben: In Deutschland geben 4,1% an, nicht an der Haushaltsführung beteiligt zu sein, in Ungarn sind es 23,5%. Daraus folgt, dass 95,9% in Deutschland und 76,5% in

nyugdíjaskorú résztvevőkre értendő, akik összesen a megkérdezettek 26,5%-át adják, tehát 73,5% még munkaviszonnyal rendelkezik. Az első két kategóriába (kevesebb mint hat, hat-tizenegy hónapja nem dolgozik) közülük is szintén 1-1 fő tartozik, egy-két éve nem dolgozik 3 fő, három-öt éve négyen és öt évnél régebben munka nélkül volt a kérdőív kitöltésekor 9 személy.

Kíváncsiak voltunk, milyenek tartják egészségi állapotukat a megkérdezettek.

A német válaszolók 15,1%-a nagyon jónak és 67,1% jónak mondta egészségét. 16,1% viszont rossznak, nagyon rossznak pedig egy fő értékelte. Magyarországon 4,5% nevezte nagyon jónak egészségi állapotát, a nagy többség, 73,1% jónak. Rossznak illetve nagyon rossznak 19,4% illetve 3% tartja egészségét. Összevetve tehát, a kérdésre válaszolók túlnyomó többsége jónak ítéli meg jelenlegi egészségi állapotát.

A háztartásvezetésben való részvételi arány a következőképpen néz ki a két országban: a németországi megkérdezettek 4,1%-a adott nemleges választ a kérdésre, Magyarországon ez 23,5%. Ebből következik, hogy Németországban 95,5%, valamint

Ungarn für die Haushaltsführung verantwortlich sind.

Ein sehr interessantes selbst einzuschätzendes Kriterium ist die eigene Persönlichkeit in Bezug auf eine allgemeine Kontaktfreudigkeit bzw. die Zurückhaltung oder Schüchternheit gegenüber anderen Menschen. In Deutschland und Ungarn bezeichnen sich mehr als zwei Drittel als eher kontaktfreudig. Hingegen als eher zurückhaltend sehen sich damit in Deutschland 13,7% und auf ungarischer Seite 30,3%. Inwieweit dieses selbst eingeschätzte Persönlichkeitsmerkmal eine Rolle für die Unterbreitung eines Bildungsangebotes spielt, werden wir später besprechen.

Das Verhältnis einer Mitgliedschaft in einem Verein in Deutschland und Ungarn ist divergent. Während in Deutschland 43,8% Mitglieder eines Vereins sind, sind es in Ungarn nur 10,4%. Im Umkehrschluss sind somit in Deutschland 56,2% und in Ungarn 89,6% nicht in einem Verein tätig. Diejenigen, die in einem Verein oder einer Organisation aktiv tätig sind, sind dies vor allem im Bereich des Sports (20 deutsche Probanden, 3 ungarische Probanden) und im Natur- und Umweltbereich (17 deutsche und 7 ungarische Probanden). Interessant ist, dass sich ausschließlich in Deutschland 18 Personen in Seniorenvereinen, Seniorenclubs

Magyarországon 76,5%, saját állítása szerint, felelős a háztartás vezetéséért.

Egy igen érdekes kritérium azon személyiségjegy saját megítélése, hogy inkább társaságkedvelő vagy zárkózott az illető. Németországban és Magyarországon is több mint a válaszolók kétharmada vallotta magát társaságkedvelőnek, ezzel szemben inkább visszahúzódnak a németek 13,7%-a, míg a magyarok 30,3%-a. Hogy mennyiben játszik szerepet ez a jellemvonás egy képzési program előterjesztésében, a későbbiekben tárgyaljuk.

Az egyesületi tagság kérdésében a két országban igen eltérő eredmények születtek. Míg Németországban 43,8% tagja valamilyen egyesületnek, addig Magyarországon ez csupán 10,4%. Megfordítva, tehát, azt látjuk, hogy a német megkérdezettek közül 56,2%, míg a magyarok 89,6%-a nem végez egyesületi tevékenységet. Azok, akik aktív tagjai egy szervezetnek, egyesületnek, elsősorban a sport (20 német, 3 magyar megkérdezett) és a természet-, környezetvédelem (17 német, 7 magyar megkérdezett) területén tevékenykednek. Érdekes, hogy csak Németországban tagja 18 fő idősekkel kapcsolatos egyesületnek. Ez minden bizon-

engagieren. Dies allerdings kann eventuell durch die Auswahl der Probanden begründet sein. nyal a két minta eltéréseiből adódó különbségekkel indokolható.

**Arbeiten Sie in einem Verein oder einer Organisation aktiv mit oder haben Sie ein Ehrenamt inne?
Wenn ja, in welchen Vereinen/ Organisationen? (gruppiert nach Land)**

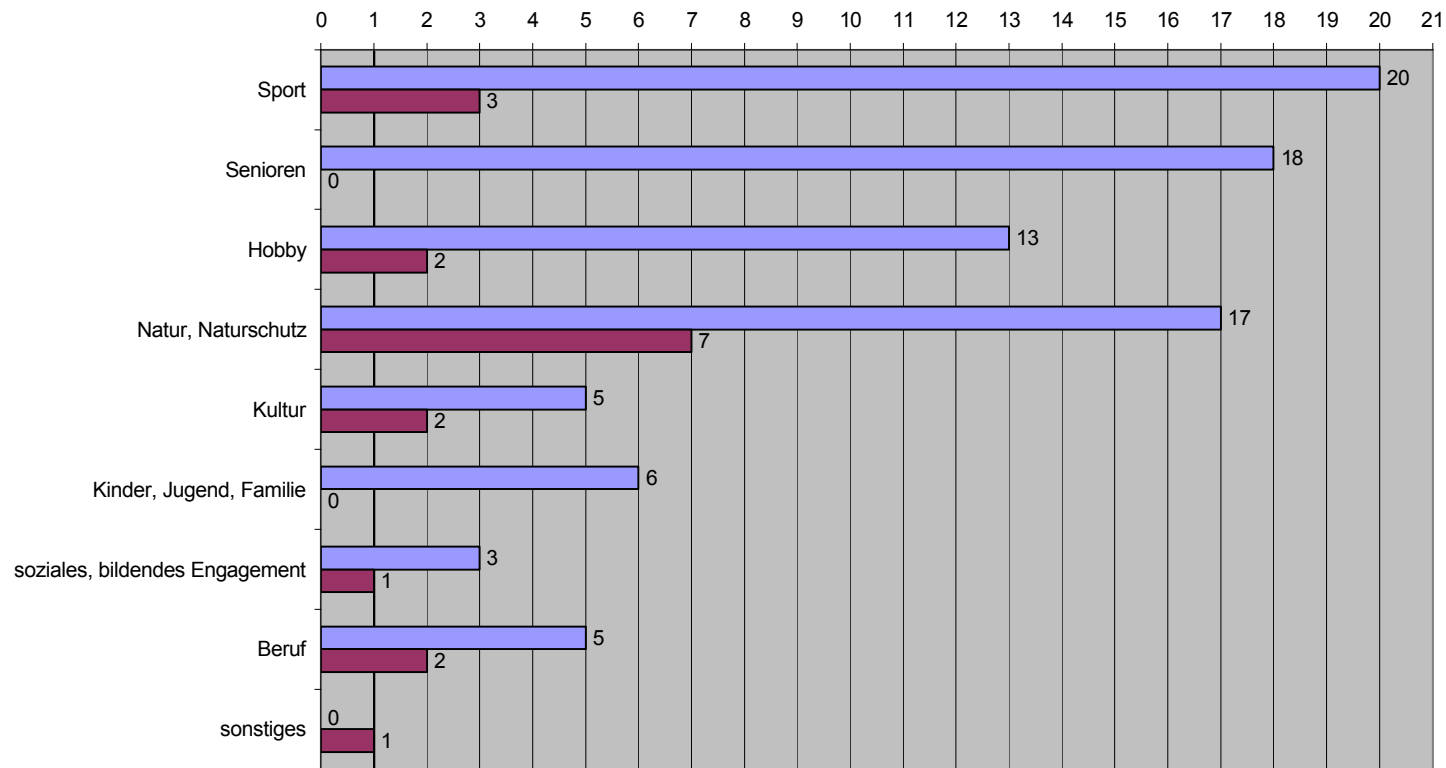

Abb. 9 Der hellblaue Balken steht für die absolute Anzahl der Deutschen. Der violettfarbene Balken steht für die absolute Anzahl der Ungarn.
9. ábra. A világoskék sáv a németek számát (fő), a lila a magyarokét mutatja.

6.2 Die Meinungs- und Einstellungsfragen des Fragebogens

Der Tabelle 2 kann man entnehmen, dass die Mehrheit der deutschen Teilnehmer (56,2%) und der ungarischen Teilnehmer (49,2%) der Aussage „Ältere Menschen sind Vorbilder für jüngere Menschen“ mit der Bewertung „trifft etwas zu“ zugestimmt haben. Auffällig ist, dass in Deutschland nie die Bewertung „trifft überhaupt nicht zu“ angekreuzt wurde, in Ungarn taten dies hingegen 10,8% der Befragten. Allgemein ist ersichtlich, dass nur 8,2% der deutschen Befragten eher die Negation der Frage wählten, ungarische Befragte taten dies mit 41,6%. Im Umkehrschluss sind in Deutschland 91,8% eher der Meinung, dass ältere Menschen Vorbilder für Jüngere sein können, hingegen stimmen in Ungarn 58,4% dieser Aussage zu.

Die Einschätzung der Aussage „Ältere und jüngere Menschen sind zu verschieden, um voneinander zu lernen“ sind in Ungarn und Deutschland sehr ähnlich. Die Mehrheit, 75% in Deutschland und 69,2% in Ungarn, entscheidet sich dafür, dass diese Aussage weniger oder überhaupt nicht zutrifft. Etwas oder voll stimmen auf deutscher Seite 25%, auf ungarischer Seite 30,8% zu.

6.2 A nyílt és kiegészítendő kérdések

A 2. táblázatból kivehető, hogy a német résztvevők többsége (56,2%), akárcsak a magyaroké (49,2%) az 1. kérdés első állításával, miszerint „Az idősebb emberek a fiatalok példaképei” inkább egyetért. Feltűnő, hogy Németországban az „egyáltalán nem ért egyet” értékelést senki nem választotta, míg Magyarországon a megkérdezettek 10,8%-ánál előfordult. Egyáltalán az állítás tagadását a németek csupán 8,2%-a választotta, míg Magyarországon 41,6%. Azt mondhatjuk tehát, hogy míg a német válaszadók 91,8%-a vélekedik úgy, hogy az idősek a fiatalok példaképei, a magyar oldalon csupán 58,4% gondolja ugyanezt.

„Az idősek és a fiatalok túlzottan különbözőek ahhoz, hogy tudjanak egymástól tanulni”. Erre az állításra nagyon hasonló eredmény született a két országban. A többség, 75% Németországban és 69,2% Magyarországon, úgy gondolja, hogy ez az állítás inkább nem igaz vagy egyáltalán nem ért egyet vele. Részben vagy teljes mértékben a német oldalon 25%, magyar oldalon 30,8% ért egyet a kijelentéssel.

Bei der Aussage „Ältere Menschen sind in der Lage anderen Menschen etwas beizubringen“ sind die Teilnehmer auf deutscher Seite insgesamt positiver gestimmt als die ungarischen Teilnehmer. 93,1% beantworten die Aussage mit einem der beiden positiven Antwortmöglichkeiten, in Ungarn wird dieser Aussage zu 61,5% eher positiv beantwortet. Lediglich 6,9% sagen in Deutschland, diese Aussage trifft weniger zu. Die Antwort „trifft überhaupt nicht zu“, wählt keiner der deutschen Teilnehmer. In Ungarn negieren diese Aussage insgesamt 38,5%, 10,8% sagen sogar aus, dass diese Aussage überhaupt nicht zutrifft.

Bei der Aussage „Jüngere Menschen möchten sich von älteren Menschen nichts beibringen lassen“ gibt es keine nennenswerten Unterschiede zwischen deutschen und ungarischen Befragten. Sowohl die eher negierenden als auch die eher zustimmenden Auswahlmöglichkeiten werden jeweils etwa von der Hälfte der Probanden angekreuzt.

A következő állítással kapcsolatban („Az idősek abban a helyzetben vannak, hogy taníthassanak másoknak”) összességében a német megkérdezettek pozitívabb véleményen vannak mint a magyar minta tagjai. 93,1% jelölte be a két pozitív válaszlehetőség egyikét, Magyarországon viszont viszonylag kevesebben, 61,5% válaszolt egyetértően. Csupán 6,9% mondja Németországban, hogy a kijelentéssel inkább nem ért egyet. Az „egyáltalán nem értek egyet” alternatívát a németek közül senki nem választotta. Magyarországon összesen 38,5% válaszolt negatívan erre az állításra, sőt, közülük 10,8% egyáltalán nem ért egyet vele. Az utolsó kijelentés esetében, miszerint „A fiatalok nem szeretnék, hogy az idősebbek bármit is tanítsanak nekik”, nem tapasztalható említésre érdemes különbség a német és magyar megkérdezettek válaszai között. Úgy az inkább egyetértő, akárcsak az inkább egyet nem értő lehetőségeket a megkérdezettek körülbelül fele választotta.

Inwieweit stimmen Sie folgenden allgemeinen Aussagen zu...

Land			trifft überhaupt nicht zu	trifft weniger zu	trifft etwas zu	trifft voll zu
deutsch	Vorbild	%	,0%	8,2%	56,2%	35,6%
	Verschiedenheit	%	41,7%	33,3%	18,1%	6,9%
	ältere Menschen	%	,0%	6,9%	38,9%	54,2%
	jüngere Menschen	%	9,7%	41,7%	37,5%	11,1%
ungarisch	Vorbild	%	10,8%	30,8%	49,2%	9,2%
	Verschiedenheit	%	29,2%	40,0%	24,6%	6,2%
	ältere Menschen	%	10,8%	27,7%	47,7%	13,8%
	jüngere Menschen	%	18,8%	40,6%	32,8%	7,8%

Tabelle 2
2. táblázat

Die Frage, ob die Probanden bereits einmal Teilnehmer eines Bildungsangebots für Erwachsene waren, bejahen 54,8% der Deutschen und 48,5% der Ungarn. Auf die Frage, ob die Probanden bereits einmal Leiter einer Bildungsveranstaltung waren, antwortete die Mehrheit beider Länder, nämlich 72,6% in Deutschland und 86,6% in Ungarn mit „Nein“.

Auf die Frage „Vorausgesetzt Sie hätten Lust und entsprechend Zeit, welche der nachfolgenden Tätigkeiten würden Sie gerne ausführen?“ antworten die Deutschen und die Ungarn relativ ausgewogen, gemessen an den Antwortmöglichkeiten. Bei dieser Frage war eine Mehrfachnennung möglich. 36,6% der deutschen Fälle und 47,0% der ungarischen Fälle würden in ihrem Beruf

A kérdőív 4. kérdésére adott válaszok alapján elmondhatjuk, hogy a német minta tagjainak 54,8%-a és a magyarok 48,5%-a vett már részt valamikor felnőttek számára szervezett foglalkozáson. Ilyen program vezetője ugyanakkor mindkét ország megkérdezettjeinek többsége (németek: 72,6%, magyarok: 86,6%) még nem volt.

A kérdésre, hogy „Ha lenne rá lehetősége, mivel foglalkozna az alábbiak közül?“, a németek és magyarok viszonylag változatosan válaszoltak, a válaszlehetőségekhez mérten. A kérdésnél egyszerre több válasz is megjelölhető volt, ezért a százalékok nem a személyekre, hanem a választott esetekre vonatkoznak. 36,6%-a a német eseteknek és 47%-a a magyarokénak érintette a szak-

weiterarbeiten, in 17,8% der deutschen und 24,6% der ungarischen Fälle würden die Probanden gerne eine ehrenamtliche Tätigkeit in ihrem Interessengebiet ausüben. Die Prozentzahl der Ungarn ist für dieses Item die höchste dieser Frage. Sich allgemein in ein neues Wissensgebiet einarbeiten würden 19% der deutschen und 12,3% der ungarischen Fälle. Sich mit jüngeren Menschen beschäftigen, also ihnen etwas aus ihrem Leben erzählen, ihnen Wissen vermitteln und mit ihnen diskutieren würden 17,8% der Fälle in Deutschland und 16,9% in Ungarn. Hingegen sich mit Gleichaltrigen austauschen würden sogar 24,5% der deutschen Fälle. Diese Prozentzahl ist die höchste der von den Deutschen genannten. In Ungarn würden sich 21,5% der Fälle mit Gleichaltrigen austauschen.

Auch die Gründe, welche ältere Menschen dazu motivieren könnten, ein Bildungsangebot zu unterbreiten, werden in Deutschland und Ungarn etwa gleich bewertet. Beispielsweise trifft der Grund „Interesse“ in Deutschland mit 57,6%, in Ungarn mit 58,3% in der Bewertungskategorie „trifft voll zu“ zu. Auch die Gründe mit anderen Menschen in Kontakt zu kommen, sich geistig fit zu halten, eine Abwechslung im Alltag zu haben, etwas für die Gemeinschaft zu tun, Erfahrungen weiterzugeben, etwas Neues zu lernen und allgemein Spaß zu haben, werden in beiden Ländern

máiban való továbbdolgozást, 17,8%-ban a németek és 24,6%-ban a magyarok szívesen végeznének önkéntes tevékenységet érdeklődési körüknek megfelelően. A magyarok százalékszámát ennél az elemnél a legmagasabb a kérdésnél. Egy új tudományterületet a németek esetek 17,8 és a magyar esetek 16,9%-a ismerne meg. A fiatalokkal foglalkoznának, azaz például életükről mesélnének, tudásukat megosztanák, velük beszélgetnének a választások 17,8%-ában Németországban és 16,9%-ában Magyarországon. Ezzel szemben hasonló korúakkal eszmecsere a német esetek 24,5%-a folytatna. Ez a százalékszám a németeknél a legmagasabb. Magyarországon ez esetben az érték valamivel alacsonyabb, 21,5%.

Az okokat, ami motiválhatja az idősebb embereket egy program kitalálására, megszervezésére szintén hasonlóan ítéli meg a két ország. Például az „érdeklődés”-t Németországban 57,6%, Magyarországon 58,3%-ban tartják teljes mértékben ösztönző tényezőnek. A más emberekkel való kapcsolatfelvétel, a szellemi frissesség megőrzése, változatosság a hétköznapokban, a közösségért tenni valamit, tapasztalatokat továbbadni, valami újat tanulni és egyszerűen örömet lelteni benne, mind-mind olyan tényezők, amelyek a válaszolók nagy többsége, azaz legalább 75%-a szerint motiválhatják az

mehrheitlich, d.h. zu über 75% in dem Spektrum der positiven Antwortmöglichkeiten angegeben. Als eher marginaler Unterschied zwischen den beiden Ländern kann das Motiv „finanzielle Gründe“ angesehen werden. Eher eine Negation nehmen in Deutschland 55,3%, in Ungarn 36,9% vor. Eher zustimmend äußern sich dementsprechend in Deutschland 44,6% und in Ungarn 63,1% (vgl. auch Tabelle 3).

idősebbeket. Kisebb különbség a két ország válaszolójának véleménye között a „kiegészítő kereset” mint motiváció megítélésében akad. Inkább nemleges választ adott a németek 55,3%-a, a magyaroknál 36,9%. Inkább egyetértő véleményen pedig ennek megfelelően Németországban 44,6%, míg Magyarországon 63,1% van. (lásd még: 3. táblázat).

Ihrer Meinung nach kann es ältere Menschen motivieren selbst Bildungsangebote anzubieten...

Land			trifft überhaupt nicht zu	trifft weniger zu	trifft etwas zu	trifft voll zu
deutsch	Interesse	%	1,5%	4,5%	36,4%	57,6%
	Kontakt mit anderen	%	,0%	5,9%	29,4%	64,7%
	geistig fit	%	,0%	7,1%	15,7%	77,1%
	Abwechslung im Alltag	%	3,0%	21,2%	31,8%	43,9%
	etw. für die Gemeinschaft	%	1,6%	20,3%	57,8%	20,3%
	Erfahrungen weitergeben	%	,0%	15,4%	41,5%	43,1%
	etw. Neues lernen	%	1,5%	23,1%	40,0%	35,4%
	finanzielles	%	13,8%	41,5%	30,8%	13,8%
	Spaß	%	,0%	4,3%	28,6%	67,1%
ungarisch	Interesse	%	,0%	1,7%	40,0%	58,3%
	Kontakt mit anderen	%	,0%	8,8%	49,1%	42,1%
	geistig fit	%	1,5%	3,1%	35,4%	60,0%
	Abwechslung im Alltag	%	3,3%	15,0%	41,7%	40,0%
	etw. für die Gemeinschaft	%	5,3%	28,1%	43,9%	22,8%
	Erfahrungen weitergeben	%	1,7%	15,0%	45,0%	38,3%
	etw. Neues lernen	%	3,5%	12,3%	49,1%	35,1%
	finanzielles	%	5,3%	31,6%	36,8%	26,3%
	Spaß	%	1,7%	8,5%	39,0%	50,8%

Tabelle 3
3. táblázat

Die Frage, die wir an späterer Stelle mit vielen weiteren Fragen des Fragebogens in Beziehung setzen werden, nämlich, ob die Probanden *persönlich* ihre Kenntnisse und Erfahrungen, die sie im Laufe ihres Lebens gesammelt haben, in Form von Bildungsangeboten weitergeben würden, verneinten 33 deutsche Personen (45,2%) und 23 ungarische Personen (34,3%). Damit sind also

A kérdésre, melyet a későbbiekben még sok további kérdéssel összevetve megvizsgálunk, vagyis, hogy mintánk tagjai személy szerint továbbadnák-e életük során megszerzett ismereteiket, tapasztalataikat valamilyen szervezett formában, 33 német személy (45,2%) és 23 magyar (34,4%) válaszolt nemmel. Ezzel együtt tehát, a megkérdezettek több mint fele (Németországban 54,8%,

mehr als die Hälfte der Befragten (in Deutschland 54,8% und in Ungarn 65,7%) bereit, ihr Wissen, ihre Kenntnisse und Erfahrungen weiterzugeben. Diejenigen Probanden, welche kein Bildungsangebot anbieten wollen, geben als Begründung in 48,5% der deutschen Fälle ihre gesundheitliche Verfassung an, in Ungarn sind es 33,3% der Fälle. Diese Anzahl ist insofern überraschend, als dass die Probanden beider Länder mehrheitlich, d.h. mit 67,1% in Deutschland und 73,1% in Ungarn ihren Gesundheitszustand als gut bewerten (s. S. 56). Weiterhin werden in beiden Ländern häufig der Zeitmangel, die Mobilität und die Befürchtung, dass das eigene Wissen nicht ausreicht, benannt. Interessant ist, dass lediglich in 9,1% der deutschen Fälle allgemeine Hemmungen, Schüchternheit angegeben werden, in Ungarn hingegen wird dieser Grund in 61,9% der Fälle angeführt. In weniger als 10% der Fälle werden in beiden Ländern organisatorische Gründe und allgemeines fehlendes Interesse angegeben.

Bei der folgenden Frage wurde nach möglichen Themenspektren gefragt, aus denen sich die Probanden vorstellen können, anderen etwas zu vermitteln.

Aus einer Vielzahl von Antwortvorgaben konnten mehrfach Themenbereiche angegeben werden. Die häufigsten sich überschneidenden Themenbereiche in Ungarn und Deutschland waren das Spek-

Magyarországon 65,7%) kész tudásának, tapasztalatainak átadására. Azon személyeknél, akik nem vállalkoznának erre, indoklasként a német esetek 48,5%-ában, a magyar esetek 33,3%-ában az egészségi állapot jelent meg. Ezek a számok azért meglepőek, mert mindkét ország esetében a válaszadók többsége, egész pontosan Németországban 67,1%, Magyarországon 73,1%, egészségi állapotát jónak értékelte (lásd 25. o.). Ezen felül mindkét országban gyakran választották az időhiányt, a mobilitást és a félelmet attól, hogy a saját tudása nem elegendő. Érdekes, hogy a német esetek csupán 9,1%-ában fordultak elő a személyiségből fakadó okok (félénkség, bátortalanság), míg a magyaroknál jóval többször, 61,9%-ban. Az esetek mindössze kevesebb, mint 10%-ában fordultak elő a szervezési nehézségek illetve általában az érdeklődés hiánya a nemleges válasz magyarázataként.

A következő kérdésben lehetséges témakörökre kérdeztünk rá, amelyekről szívesen megosztanák tudásukat, gondolataikat másokkal a minta szereplői.

Számos lehetőséget adtunk meg, illetve az „egyéb” kategóriába vártuk a további ötleteket. A leggyakrabban egybeeső témakörök magyar és német oldalon az egészség és táplálkozás, az oktatás

trum der Gesundheit und Ernährung, der Bildung und Erziehung, der Länder- und Heimatkunde, der Gartenarbeit und Haushaltsführung.

Bei der Frage „Angenommen Sie würden eine Bildungsveranstaltung durchführen: Welche Menschen würden Sie mit Ihrem Bildungsangebot nicht ansprechen wollen?“ stellt sich heraus, dass es Probanden gibt, welche bereit sind, allen interessierten Menschen ein Bildungsangebot zu unterbreiten. 30,1% geben auf deutscher Seite an, sie würden mit jeder Zielgruppe arbeiten, in Ungarn sind es 12,3%.

Diejenigen, die für die Unterbreitung eines Bildungsangebotes bestimmte Zielgruppen ausschlossen, also 69,9% in Deutschland und 87,7% in Ungarn, geben folgende an: Die Deutschen nennen vor allem Kleinkinder in 24,8% der Fälle, Schulkinder/Jugendliche und Menschen, die älter als die Probanden selbst sind, in jeweils 12,9% der Fälle. In Ungarn wurden ebenso in erster Linie Kleinkinder in 17,4% der Fälle genannt, weiterhin Menschen, die älter als die Probanden selbst sind und Ausländer/Aussiedler, in jeweils 14,1% der Fälle.

Um eine Vorstellung davon zu erzeugen, wie eine solche Bildungsveranstaltung konkret entwickelt, organisiert und gestaltet werden könnte, fragten wir die Probanden nach der bevorzugten

és nevelés, az ország- és honismeret, a kertészkedés és háztartásvezetés spektrumába tartoznak.

„Ha indítana egy programot, kiket nem szólítana meg?” kérdéssükre kiderült, hogy vannak a megkérdezettek között, akik akár minden érdeklődőt szívesen látnának. A németek közül 30,1%, a magyarok közül 12,3%-ra igaz ez.

Akik megjelöltek bizonyos csoportokat, akiknek nem szólna ajánlatuk, tehát 69,9% Németországban és 87,7% Magyarországon, az alábbiak szerint választottak: a németek elsősorban a kisgyerekeket (az esetek 24,8%-ában), valamint az iskolásokat, fiatalokat és korukbelieket (ugyanúgy 12,9%) nevezték meg. Magyarországon szintén a kisgyerekek jelentek meg az esetek 17,4%-ában, továbbá a válaszolónál idősebb emberek és a külföldiek, az esetek egyaránt 14,1%-ában.

Hogy el tudjuk képzelni, konkrétan hogyan lehetne egy ilyen képzési programot megszervezni, megvalósítani, megkérdeztük, milyen formában és milyen módon tennék ezt. Németországban az

Veranstaltungs- und Organisationsform. In Deutschland würde bevorzugt der Vortrag (16,9%), eine Tagestour (16,3%) und ein Diavortrag oder Filmvortrag (15,7%) als Veranstaltungsform gewählt werden. In Ungarn hingegen würden die Probanden in erster Linie einen Diskussionszirkel (23,4%), einen Vortrag (16,8%) und eine allgemeine Unterhaltungsveranstaltung (14,4%) wählen.

In welcher Organisationsform die Kurse stattfinden sollten, geben 36,1% der Deutschen und 53,2% der Ungarn einen mehrmaligen fortlaufenden Kurs an. Einzelstunden würden 28,9% der Deutschen und 24,7% der Ungarn anbieten und eine Blockveranstaltung würden 19,6% der Deutschen und 11,7% der Ungarn bevorzugen.

Die Frage, ob für dieses Engagement der Durchführung einer Bildungsveranstaltung eine Bezahlung gewünscht wird, bejahen 33,8% der Deutschen und 47,7% der Ungarn. Damit ist der Anteil derjenigen, die keine Bezahlung wünschen, in beiden Ländern, nämlich 66,2% der Deutschen und 52,3% der Ungarn überwiegend.

Die Frage hingegen, ob eine andere Form der Gegenleistung, z.B. eine Bescheinigung, eine Urkunde, ein Zertifikat oder eine allgemeine Hilfeleistung gewünscht wird, wird sowohl in Ungarn als auch in Deutschland deutlicher als bei der vorausgegangenen Frage verneint. So geben nur 18,6% der Deutschen und 10,9% der

előadást (16,9%), az egynapos kirándulást (16,3%) és a diavagy filmvetítést (15,7%) részesítették előnyben. Magyarországon pedig elsősorban a beszélgetőkört (23,4%), az előadást (16,8%) és az általános szórakoztató foglalkozást (14,4%) választották.

Ami a rendszerességet illeti, a németek 36,1%-a és a magyarok 53,2%-a folyamatos, több alkalomból álló kurzust képzel el. Egyszeri alkalmat a németek közül 28,9%, a magyaroktól 24,7%, tömbösített foglalkozást, pedig német oldalon 19,6%, magyar oldalon 11,7% vállalna.

A németek 33,8%-a és a magyarok 47,7%-a kérne pénzügyi juttatást egy foglalkozás levezetéséért, ez azonban az esetek nagy részében csak a szervezés és lebonyolítás kapcsán felmerülő költségek fedezését jelenti. Ám ezzel együtt is mindkét ország válaszolóinak többsége „nem”-mel felelt a kérdésre.

Egyértelműbben nemleges az állásfoglalás mindkét országban a következő kérdésre, vagyis, hogy bármilyen egyéb ellenszolgáltatást kérnének-e munkájukért. Így a németeknek csak 18,6%-a és a magyarok 10,9%-a szeretne valamit kapni munkájáért cserébe.

Ungarn an, sich eine andere Gegenleistung für ihr Bildungsangebot zu wünschen.

Deutsche Teilnehmer würden mehrheitlich (60,6%) die Bildungsveranstaltung zusammen mit einem Partner anbieten. 39,4% geben an, dies auch alleine tun zu wollen. In Ungarn ist die Tendenz noch etwas stärker. Dort geben sogar 88,7% an, die Veranstaltung mit einem Partner anbieten zu wollen und nur 11,3% würden dies alleine tun wollen.

Den größten Nutzen für die Gesellschaft, wenn ältere Menschen als Lehrende in Bildungsveranstaltungen auftreten, sehen sowohl die Ungarn (violettfarbener Balken), nämlich 37 befragte Personen und 27 deutsche Befragte (hellblauer Balken) im gesellschaftlich-kulturellen Nutzen. Aber auch den wirtschaftlichen Nutzen geben 23 Ungarn und 10 Deutsche als Effekt an. Fünf Deutsche und neun Ungarn sehen den Nutzen in der Möglichkeit der Integration. Nur drei Deutsche und zwei Ungarn sehen keinen Nutzen darin. Einige freie Antworten, die wir für die Auswertung kategorisierten, werden wir im folgenden auflisten (vgl. dazu Abb. 10).

Der Kategorie gesellschaftlich-kultureller Nutzen ordneten wir u.a. folgenden Zitate zu:

– „Über Jahrzehnte gesammelte Erfahrungen, positive wie

A német résztvevők többsége (60,6%) társsal közösen szervezné meg és vezetné le az esetleges programot, 39,4% tenné meg ezt egyedül is. Magyarországon még élesebb az eltérés a két csoport között. 88,7% szeretne inkább valakivel együtt dolgozni, és csak 11,3% vállalná a feladatot egyedül.

A magyar és német kérdőívkitöltők közül egyaránt a társadalmi és kulturális hasznát említették meg legtöbbször annak, ha az idősebb emberek a tudás, a tapasztalat közvetítőjeként jelennek meg a képzési palettán. Ez pontosan 37 magyar és 27 német megkérdezett jelent. Gazdasági hasznot 23 magyar és 10 német válaszoló fogalmazott meg, 5 német és 9 magyar pedig az integráció lehetőségében látja a hasznot. Csupán 3 német és 2 magyar válaszoló gondolja, hogy semmilyen haszonnal nem járna a társadalom számára, ha az idősebbek is több lehetőséget kapnának ismereteik közvetítésére. Néhány választ, amelyeket a statisztika kedvéért kategorizáltunk, idézünk az alábbiakban. (lásd még 10. ábra)

Társadalmi-kulturális haszon kategóriájába soroltuk többek között az alábbi véleményeket:

– „Az évtizedek alatt szerzett tapasztalatokat, pozitívakat és

negative, müssen an die heranwachsenden Generationen vermittelt werden“

- *„Ältere Menschen können jüngeren Menschen ihre im Leben gesammelten Erfahrungen weiter vermitteln. Geschichtliche Hintergründe werden von jüngeren Menschen oftmals besser verstanden. Dies wirkt sich positiv auf die Gesellschaft und auf das Zusammenleben von jung und alt aus.“*
- *„Ich bin davon überzeugt, dass ältere Menschen Wissen und auch Lebenserfahrung besitzen, von denen jüngere Leute profitieren könnten. Wenn älteren Menschen genau das signalisiert wird, dann haben alle Generationen einen Nutzen davon.“*
- *„Allgemeinwissen und spezielle Kenntnisse und Lebenserfahrungen darlegen; Gedanken von Toleranz und Verständnis in Zusammenhängen und Abhängigkeiten vermitteln.“*
- *„Der Erfahrungsschatz älterer Menschen ist sehr hoch, sollte wieder mehr genutzt werden. Viele Jugendliche sind gerade an Erlebnissen z.B. aus der Kriegs- und Nachkriegszeit interessiert.“*
- *„Vorbild- und Beispielwirkung durch Biographie, Lebenserfahrung; Nutzen für beide Seiten, Respekt.“*

negatívakat egyaránt, tovább kell adni a felnövekvő generációknak.“

- *„Az idősebbek tovább tudják adni a fiatalabbaknak az életük során gyűjtött tapasztalatokat. A történelmi háttérrel így gyakran jobban megértik a fiatalok. Ez pozitívan hat a társadalomra és a fiatalok és idősek együttélésére.“*
- *„Meg vagyok győződve róla, hogy az idősebb emberek olyan tudással és élettapasztalattal rendelkeznek, amelyekből a fiatalok profitálhatnának. Ha az időseknek is jelzik ezt, az minden generáció számára haszonnal jár.“*
- *„általános tudást, speciális ismereteket és élettapasztalatot, toleranciáról, megértésről gondolatokat közvetíthetnek összefüggésekben“*
- *„Az idősebb emberek tapasztalati értéke nagyon magas, ezeket ismét többet kéne hasznosítani. Sok fiatal éppen például a háborús, illetve a háború utáni időkkel kapcsolatos élmények érdekelnek.“*
- *„példakép és példaértékű hatás saját életút, élettapasztalatok révén; mindkét oldal számára haszonnal jár; tisztelet“*
- *„A generációkat átfogó tanulás segíti a tapasztalati tudást, a hagyományos értékek és normák magukkal vonzzák a*

- *„Generationsübergreifendes Lernen fördert Erfahrungswissen, tradierte Werte und Normen tragen zur Horizonterweiterung bei, ist wesentlicher Teil des lebenslangen Lernens.“*
- *„Die Erfahrung von Zeitzeugen zur Bekämpfung von neonazistischen Tendenzen sind zu nutzen.“*

Beispiele für die Kategorie „wirtschaftlicher Nutzen“:

- *„Günstig finde ich, wenn hoch qualifizierte Menschen (z.B. Ärzte), die eben erst aus dem Berufsleben ausgeschieden sind, andere Menschen von ihrem Wissen profitieren lassen.“*
- *„Zeitgewinn, weil nicht jeder die gemachten Erfahrungen selbst machen muss.“*
- *„Als junger Mensch verfügt man in der Regel über das aktuelle Wissen. Einem älteren Mensch geht dieses teilweise verloren. Ältere sollten beim Lehren versuchen, den aktuellen fachlichen Wissensstand mit ihren bisherigen Erfahrungen zu verknüpfen und für das teilnehmende Durchschnittsalter entsprechend interessant/angepasst zu gestalten.“*
- *„Wertvolle Erfahrungen werden ohne hohen finanziellen Aufwand an andere und insbesondere an Heranwachsende*

lätörkör kiszélesedését, jelentős részét képezi az élethosszig tartó tanulásnak.“

- *„A neonáci tendenciák legyőzése céljából hasznosak a kor tanúinak tapasztalatai.“*

Példák a „gazdasági haszon“ kategóriájára:

- *„Véleményem szerint megérné, ha a munka világából csak nemrég kikerült, magasan képzett emberek (pl. orvosok), tudásából mások profitálhatnának.“*
- *„Időnyerés, ha nem kell mindenkinek saját magának megszerezni a tapasztalatokat.“*
- *„Fiatalként az ember az aktuális tudással rendelkezik. Az idősebbek ezt részben elfelejtik. Meg kéne próbálniuk a tanítás során az aktuális szaktudásukat az addig szerzett tapasztalataikkal összekapcsolni, és a résztvevők átlagéletkorának megfelelően érdekesen előadni.“*
- *„Értékes tapasztalatokat szerezhetnek így mások, különösen a felnövekvő generáció magas pénzügyi ráfordítás nélkül!“*

vermittelt!“

Antworten der Kategorie Integration und Beschäftigung:

- *„Ältere Menschen haben das Gefühl, gebraucht zu werden.“*
- *„Bewahrung der eigenen Identität, Einbindung in die Gesellschaft, Ausübung einer Aufgabe.“*
- *„Hoher Nutzen, weil sozialpsychologische Bindungen entstehen.“*
- *„Mehrere persönliche Kontakte von Menschen.“*

Aussagen, welche in die Kategorie „In Frage stellen des Nutzens“ eingeordnet werden:

- *„Ich denke, das Interesse wird sehr gering sein, deshalb habe ich keine Angebote.“*
- *„Ich kann nicht einschätzen, ob es einen Nutzen für die Gesellschaft gibt.“*

Aussagen in der Kategorie „Motivation und Aktivierung“:

- *„Sie (die älteren Menschen) könnten verschiedene Altersgruppen aktivieren.“*
- *„Aufwecken von Interesse in natürlicher Weise.“*

Példák az „integráció és foglalkoztatottság“-ként kategorizált válaszokra:

- *„Azt érezhetik az idősebbek, hogy szükség van rájuk.“*
- *„a saját identitás megőrzése, a társadalom része maradni, valamely feladatot végezni“*
- *„Nagy haszna van, mert szociálpszichológiai kapcsok alakulnak ki.“*
- *„Több személyes kontaktus az emberek között.“*

Kijelentések, amelyek megkérdőjelezik a hasznot:

- *„Szerintem nagyon csekély lenne az érdeklődés, ezért nincs javaslatom.“*
- *„Nem tudom megítélni, hogy van-e haszna a társadalom számára.“*

Válaszok, amelyek a „motiváció és aktiválás” kategóriába tartoznak:

- *„Ők (az idősebbek) különböző életkori csoportokat tudnának megmozgatni.“*
- *„érdeklődés felkeltése természetes úton“*

**Wie schätzen Sie den Nutzen für die Gesellschaft ein, wenn ältere Menschen als Lehrende in
Bildungsveranstaltungen auftreten? Versuchen Sie dies bitte zu begründen (gruppiert nach Land)**

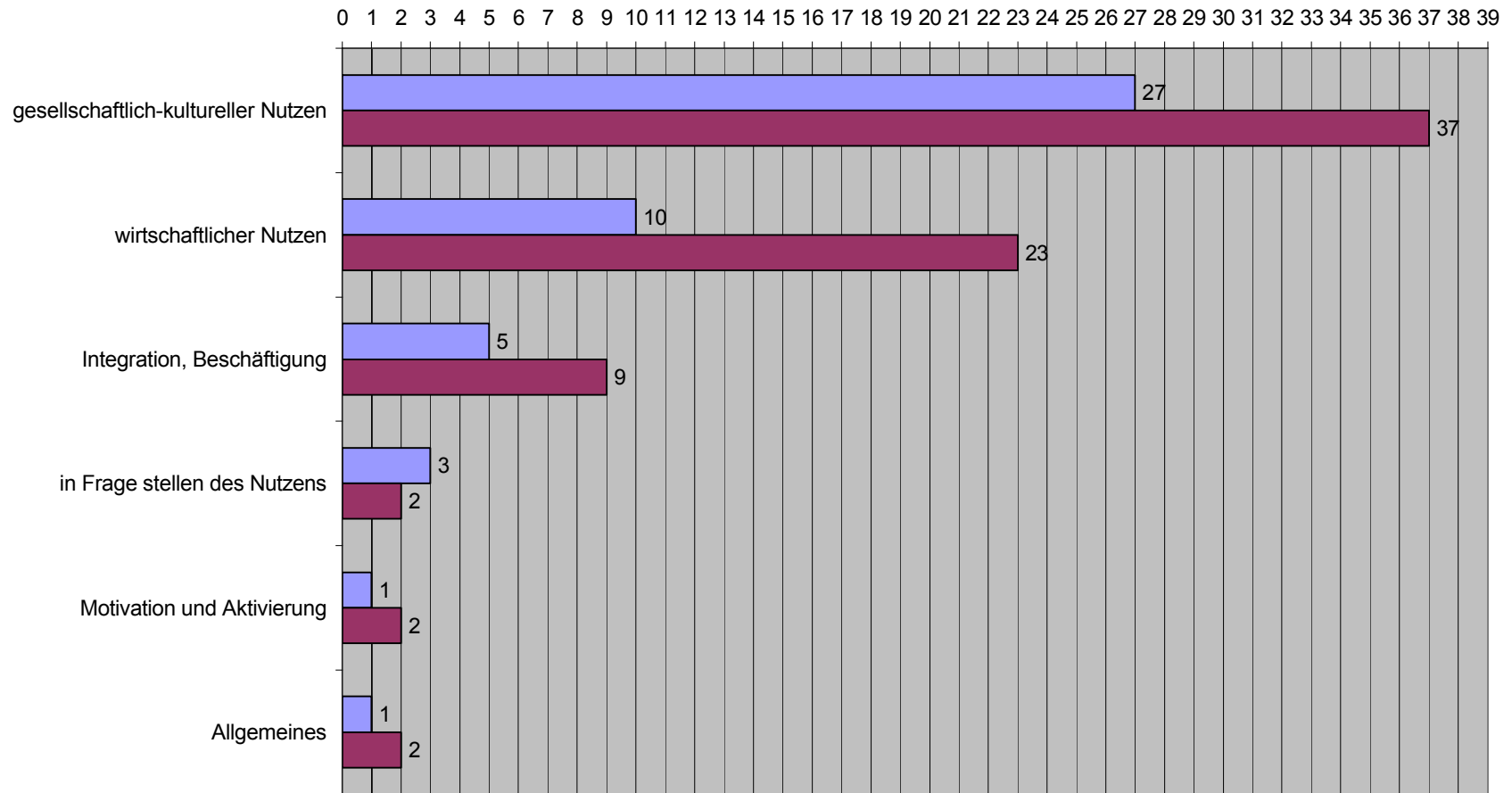

Abb. 10 Der hellblaue Balken steht für die absolute Anzahl der Deutschen. Der violettfarbene Balken steht für die absolute Anzahl der Ungarn.
10. ábra. A világoskék sáv a németek számát (fő), a lila a magyarokét mutatja.

Allgemein kann zudem festgehalten werden, dass in beiden Ländern bestimmte äußere Bedingungen vorherrschen müssen, damit von älteren Menschen eine gewisse Bildungsveranstaltung angeboten werden kann. Die ungarischen Probanden nannten besonders Bedingungen, welche den Raum, den Ort, die Entfernung, die Kooperation und Organisation, die Ab- und Versicherung sowie die Zeit betreffen. Die deutschen Probanden benannten zunächst das entsprechende Vorhandensein einer Zielgruppe und die ihnen zur Verfügung stehende Zeit (vgl. dazu Abb. 11).

Általánosságban megállapíthatjuk továbbá, hogy mindkét országban meghatározott külső feltételeknek kell meglenniük ahhoz, hogy idősebb emberek valamilyen művelődési programot felkínálhassanak. A magyar válaszadók különösen olyan feltételeket említettek, mint nyugodt (emberi és technikai) körülmények, a terem, a helyszín, a távolság, együttműködés és szervezés, továbbá elegendő érdeklődés és idő. A németek elsősorban szintén egy célcsoport elegendő számú meglétét és a számukra rendelkezésre álló időt nevezték meg. (lásd 11. ábra)

Fällt Ihnen spontan ein welche Bedingungen gegeben sein müssen, damit SIE sich im Prinzip für eine Lehrtätigkeit gewinnen lassen würden? (gruppiert nach Land)

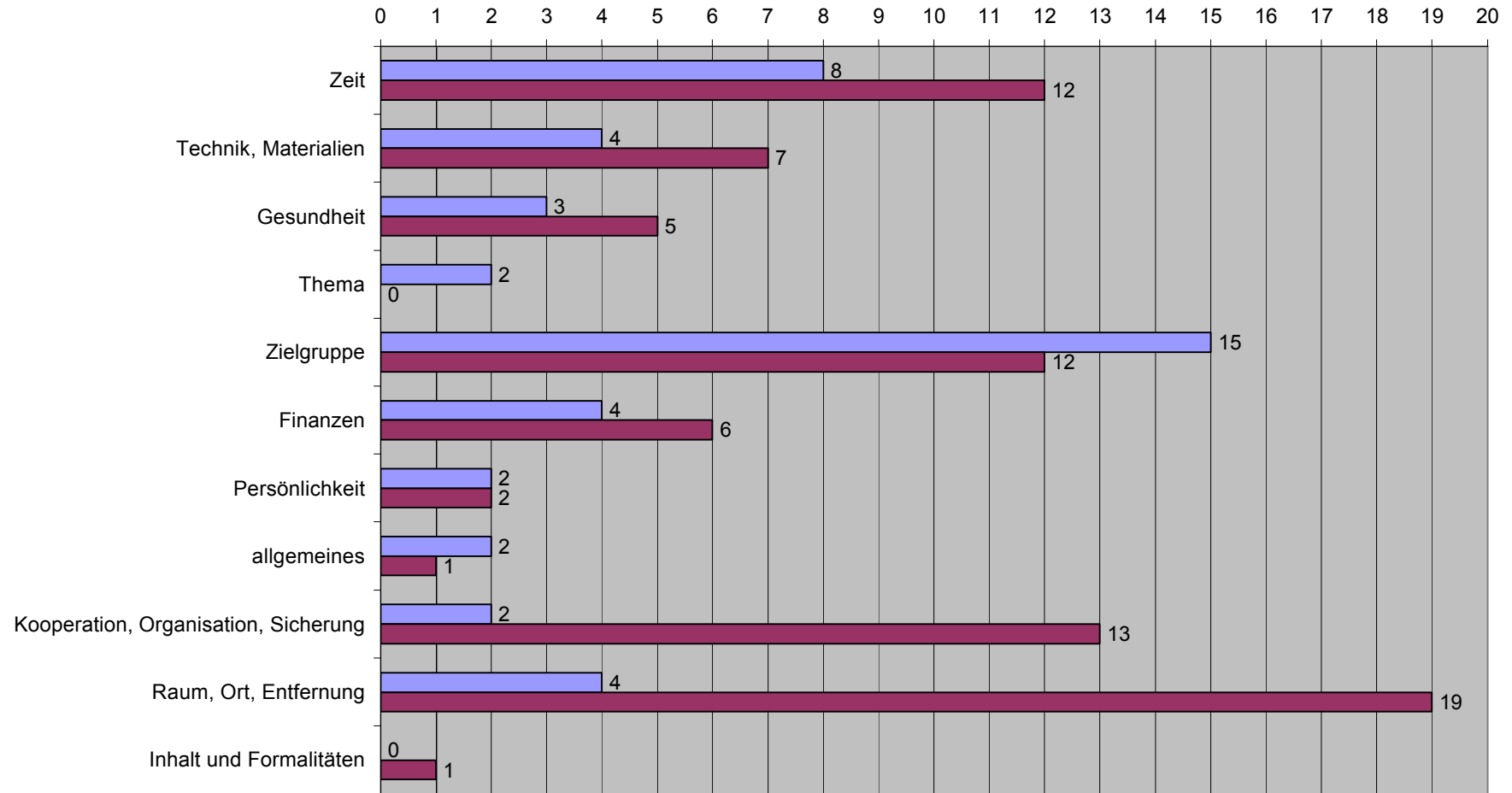

Abb. 11 Der hellblaue Balken steht für die absolute Anzahl der Deutschen. Der violettfarbene Balken steht für die absolute Anzahl der Ungarn.
 11. ábra. A világoskék sáv a németek számát (fő), a lila a magyarokét mutatja.

Die freie Antwort nach der thematischen Ausgestaltung erweist sich als äußerst heterogen. Besonders die ungarischen Probanden haben zum Zeitpunkt der Befragung bereits viele konkrete Ideen für eine Bildungsveranstaltung. So würden sie besonders die Themen Geschichte und Biographien, Technik, Geisteswissenschaft und Sprachen realisieren wollen. Die beiden letztgenannten Themenbereiche werden nach unserer Kategorisierung sogar ausschließlich in Ungarn erwähnt. Die deutschen Probanden waren in der Beantwortung dieser freien Frage zurückhaltender. Dennoch lassen sich Tendenzen im Bereich Natur, Gesundheit, Geschichte und soziales Engagement feststellen. Dieses Ergebnis ist insofern überraschend, weil in der standardisierten Frage (siehe S. 66) nach möglichen Themenspektren andere Bereiche in den Ländern bevorzugt wurden (vgl. Abb. 12).

A konkrét ötletekre vonatkozó kérdésre kapott válaszok bizonyultak a legheterogénebbnek. Különösen a magyar válaszadóknak volt a megkérdezéskor is sok elképzelésük egy művelődési programra. Többek között történelem és életút, családtörténet, életmód, technika, szellemtudományok és a nyelv témakörök kerültek elő. A két utóbbi témakör kategorizációnk szerint ráadásul csak Magyarországon jelent meg. A német válaszadók ebben a kérdésben tartózkodóbbak voltak, mégis az alábbi témák látszódnak kirajzolódni: természet, egészség, történelem és szociális tevékenység. Ez az eredmény azért meglepő, mert egy korábbi, a lehetséges témakörökre vonatkozó kérdésnél (lásd 66. o.) ezzel szemben igen sok válasz született. (lásd 12. ábra)

Hätten Sie im Augenblick bereits eine Idee für eine Bildungsveranstaltung? (gruppiert nach Land)

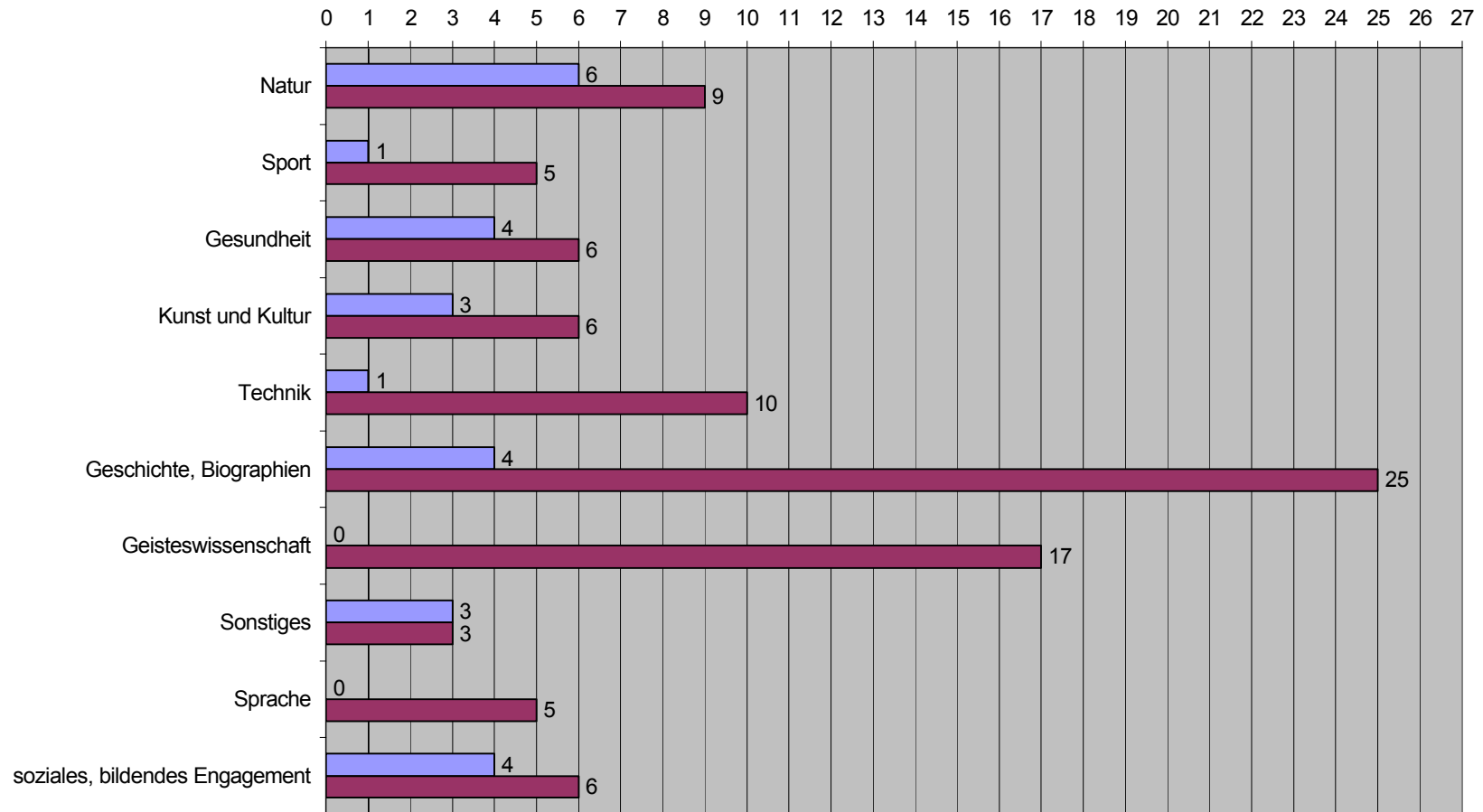

Abb. 12 Der hellblaue Balken steht für die absolute Anzahl der Deutschen. Der violettfarbene Balken steht für die absolute Anzahl der Ungarn.
 12. ábra. A világoskék sáv a németek számát (fő), a lila a magyarokét mutatja.

6.3 Hypothesenprüfung

In diesem Abschnitt werden Zusammenhänge zwischen einzelnen erhobenen Variablen dargestellt. Anhand dieser Zusammenhänge werden wir bemüht sein, Bedingungen und Voraussetzungen zu interpretieren, deren es bedarf, um Bildungsveranstaltungen durch Senioren anbieten zu können.

Nachdem im vorhergehenden Kapitel deutlich wurde, dass es nur geringe Unterschiede hinsichtlich der Nutzung öffentlicher und privater Angebote zwischen den Ländern gibt, zeigt sich, dass diese Variable auch keinen Einfluss auf die Bereitschaft hat, Kenntnisse und Erfahrungen in Form von Bildungsangeboten weiterzugeben. Der Zusammenhang für die Variable „regelmäßige Nutzung öffentlicher Angebote“, wie Theater, Museum, Konzert und „der eigenen Bereitschaft der Weitergabe von Kenntnissen“ ergibt im χ^2 -Test² in Deutschland ein $p > .417$, n.s.³, in Ungarn $p = .207$, n.s. Ähnlich sind die Zusammenhänge in Bezug auf die „Nutzung privater Angebote“, wie Zeitung und Bücher lesen, fernsehen usw., und der Weitergabe von Kenntnissen, welche bei den deutschen

6.3 Hipotézisvizsgálat

Ebben a fejezetben az egyes változók közötti összefüggéseket vizsgáljuk, melyek alapján igyekszünk meghatározni a feltételeket, körülményeket, amelyeket művelődési foglalkozások idősebbek általi meghirdetése, lebonyolítása tesz szükségessé.

A vizsgálat tükrében kiderült, hogy a két ország között az egyénileg, illetve közösségben végzett kulturális, szórakoztató programokon való részvételben csak minimális különbségek, látszik, hogy ismeretek, tapasztalatok szervezett keretek közötti átadására irányuló vállalkozó szellemre sincs ez a tényező befolyással. A rendszeres színházba, múzeumba, koncertre járás és a tudás továbbadására való készenlét között a χ^2 -próba⁴ eredménye alapján nincs összefüggés sem Németországban ($p > 0,417$, n.sz.⁵), sem Magyarországon ($p = 0,207$). Hasonló eredményt kapunk az újság-, könyvolvasással, tévé nézéssel összefüggésben, ahol a német minta tagjai esetében szintén nincs szignifikáns összefüggés ($p = 0,890$). A magyar válaszokkal kapcsolatban a számítás

² Auch alle nachfolgenden Zusammenhänge wurden mit Hilfe des χ^2 -Tests untersucht.

³ nicht signifikant

⁴ A további összefüggés-vizsgálatokat is a χ^2 -próba segítségével végeztük.

⁵ nem szignifikáns

Probanden zu einem $p=.890$, n.s., führt. Bei den ungarischen Probanden ist eine solche Berechnung nicht möglich, da *jeder* Proband angibt, private Angebote zu nutzen. Das bedeutet also, dass die Teilnahme am gesellschaftlichen Leben, welche sich in diesem Fall z.B. durch Theater- und Museumsbesuche, Zeitungslesen usw. ausdrückt, keinen Einfluss darauf hat, ob ein älterer Mensch eine Bildungsveranstaltung anbieten möchte oder nicht.

Eine weitere Vermutung lautete, dass diejenigen, die bereits einmal Teilnehmer einer Bildungsveranstaltung waren, eher bereit sind, selbst ein Angebot zu machen. Es zeigte sich allerdings, dass auch in diesem Fall kein Zusammenhang besteht, weder auf deutscher noch auf ungarischer Seite. Deutlich wird dies an den Werten im χ^2 -Test von $p=.325$, n.s., für Deutschland und $p=.307$, n.s., für Ungarn.

Für Ungarn ergibt hingegen der Vergleich der Variablen „bereits einmal Leiter einer Bildungsveranstaltung“ mit der Bereitschaft Kenntnisse weiterzugeben, einen signifikanten Zusammenhang ($p<.05$). Für die deutschen Probanden ist sogar ein Zusammenhang auf dem 1%-Niveau zu verzeichnen. In beiden Ländern ist der Zusammenhang positiv. Beachtlich ist, dass in Ungarn jeder Proband, welcher bereits einmal Leiter war, auch weiterhin eine solche Tätigkeit ausführen würde. Insgesamt entspricht dies in der

nem is volt elvégezhető, mivel minden személy igennel válaszolt a privát kikapcsolódás formáinak igénybevételére vonatkozó kérdésre. Mindez tehát, azt jelenti, hogy a társadalmi életben való részvétel, esetünkben például színház-, múzeumlátogatás, újságolvasás révén, nem befolyásolja azt, hogy az idősebbek szeretnék-e, készek lennének-e művelődési programot meghirdetni vagy nem.

Egy további felételezésünk úgy hangzik, hogy azok, akik már valamikor résztvevői voltak egy felnőtteknek szóló képzésnek, foglalkozásnak, inkább készen állnak arra, hogy ők maguk is szervezzenek hasonlókat. De ez esetben is az derült ki a χ^2 -próba elvégzése alapján, hogy nincs szignifikáns összefüggés sem német ($p=0,325$, n.sz.), sem magyar oldalon ($p=0,307$, n.sz.) e két szempont között.

Nem így azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy vezetője volt-e már felnőttek számára meghirdetett programnak. Magyarországon az ismeretek továbbadásával összefüggésben szignifikáns eredmény mutatkozik ($p<0,05$). Sőt, a német válaszadók esetében is összefüggés mutatható ki az 1%-hibaszínvonalon. Mindkét országban pozitív az összefüggés. Figyelemre méltó, hogy Magyarországon minden válaszoló, aki egyszer már vezetett valamilyen programot, kész lenne a továbbiakban is hasonló tevékenységet végezni. Ez a

vorliegenden Stichprobe 9 Probanden. In Deutschland hingegen wären drei ehemalige Leiter einer Bildungsveranstaltung nicht mehr dazu bereit, eine solche anzubieten. Welche Beweggründe und Ursachen hinter diesem Ergebnis stecken, vermögen wir an dieser Stelle nicht zu beurteilen. Die Vermutung aber, dass sich ehemalige Leiter einer Bildungsveranstaltung eher bereit erklären, eine Veranstaltung anzubieten, als jene, die noch nie eine solche Erfahrung gemacht haben, bestätigt sich in dieser Untersuchung damit in beiden Ländern.

Weiterhin ist es interessant, ob diejenigen, welche bereit wären, ihr Wissen und ihre Erfahrung in einem Bildungsangebot weiterzugeben, auch eine Bezahlung für diese Tätigkeit wünschen. Sowohl auf deutscher als auch auf ungarischer Seite ist kein signifikanter Zusammenhang zwischen diesen Variablen zu verzeichnen. Auch die Anerkennung durch eine andere Gegenleistung, z.B. eine Bescheinigung, Urkunde, Zertifikat oder eine allgemeine Hilfeleistung, ist in beiden Ländern anscheinend nicht relevant für ein Bildungsangebot. Die Signifikanzkoeffizienten betragen in Deutschland $p=0,277$, in Ungarn $p=0,269$, damit wird deutlich, dass auch hier kein signifikanter Zusammenhang besteht. Darüber hinaus besteht für die Variable „Weitergeben von Wissen“ kein Zusammenhang zwischen den demographischen Daten

jelen vizsgálatban összesen 9 főt jelent. Németországban ezzel szemben 3 valamikori foglalkozás-vezető már nem vállalna ilyen feladatot. Hogy milyen indítékok, okok állnak emögött az eredmény mögött, azzal most nem kívánunk foglalkozni. A hipotézis azonban, miszerint aki valaha volt már vezetője valamilyen művelődési rendezvénynek, készségesebbnek bizonyult hasonló foglalkozás meghirdetésére annál, aki még nem szerzett tapasztalatot ilyen téren, kutatásunk eredményei alapján mindkét országban beigazolódott.

Továbbá érdekes megvizsgálni, hogy vajon azok, akik tudásuk, tapasztalataik átadására késznek mutatkoznak, kérnének-e fizetséget ezen tevékenységért. Az eredmény mindkét oldalon egyforma, sem német, sem magyar részen nem nevezhető szignifikánsnak az összefüggés a két változó között. Ugyanígy az egyéb juttatás, akár valamilyen oklevél, bizonyítvány vagy egyéb, nem pénzbeli ellenszolgáltatás sem tűnik lényegesnek egy program meghirdetésének, megtartásának esetében. A szignifikancia együttható Németországban $p=0,277$, Magyarországon $p=0,269$, tehát ebből is látható, hogy nem kapcsolódik össze a két tényező egymással, nem szignifikáns az összefüggés.

Ezen túlmenően a tudás továbbadása és az alábbi demográfiai adatok között sem tapasztalható összefüggés: családi állapot

Familienstand (Deutschland $p=.084$, Ungarn $p=.506$), der Konfession (Deutschland $p=.439$, Ungarn $p=.398$), dem höchsten Schulabschluss bzw. der beruflichen Qualifikation (Deutschland $p=.487$ / Ungarn $p=.258$).

Interessant erscheint der derzeitige Beschäftigungsstatus der Probanden, welcher eventuell Einfluss auf die Bereitschaft, eine Bildungsveranstaltung anzubieten, haben könnte. Dieser spielt zumindest auf deutscher Seite eine entscheidende Rolle. Das Ergebnis $p=.023$ zeigt einen Zusammenhang, der daher rührt, dass noch berufstätige Ältere signifikant häufiger Angebote unterbreiten würden. In Ungarn beträgt $p=.729$, damit spielt es für dieses Land keine Rolle.

Wir vermuteten weiterhin, dass es einen Zusammenhang zwischen der Zeit, seit der man nicht mehr im Arbeitsprozess steckt, und der Bereitschaft selbst Bildungsangebote zu unterbreiten, gibt. Gemeint ist damit vor allem die Dauer seit dem Ausscheiden aus dem Berufsleben. Diese Vermutung wurde jedoch in beiden Ländern nicht gestützt (Deutschland $p=.106$, Ungarn $p=.122$).

Ein weiterer Faktor, welcher eine entscheidende Rolle spielen könnte, ob eine Person bereit ist, ein Bildungsangebot zu unterbreiten, ist der Gesundheitszustand. Es wird davon ausgegangen, dass Menschen mit gutem Gesundheitszustand eher

(Németország $p=0,084$, Magyarország $p=0,506$), vallás (Németország $p=0,439$, Magyarország $p=0,398$), legmagasabb iskolai végzettség, illetve szakmai képzettség (Németország $p=0,487$ / Magyarország $p=0,258$).

Érdekesnek tűnik a megkérdezettek jelenlegi foglalkoztatottsága, ami talán befolyással lehetne egy program meghirdetésére vonatkozó készségre. Német oldalon mutatkozik ennek a tényezőnek meghatározó szerepe. A $p=0,023$ érték összefüggést mutat, azaz a még munkaviszonyban lévő idősebbek jelentősen gyakrabban hirdetnének programot. Magyarországon $p=0,729$, tehát ez a tényező nem játszik döntő szerepet.

Feltételeztük továbbá, hogy a munka világából való kilépés óta eltelt évek száma és egy művelődési program kitalálására való hajlandóság között találunk összefüggést. Azonban a válaszok ezt nem igazolták (Németország $p=0,106$, Magyarország $p=0,122$).

Egy további tényező, ami elsődleges kérdésünkkel kapcsolatban döntő hatású lehetne, az egészségi állapot. Abból indulhatunk ki, hogy jó egészségi állapotban lévő emberek inkább készek és vannak abban a helyzetben, hogy egy rendezvényt megszervezzenek,

bereit und in der Lage sind, eine Veranstaltung anzubieten als Menschen, die ihren Gesundheitszustand als eher schlecht oder sehr schlecht beurteilen. Es zeigt sich, dass viele Probanden, welche gesundheitliche Leiden haben oder durch ihren Gesundheitszustand eingeschränkt sind, sich tatsächlich nicht in der Lage sehen, anderen Menschen etwas in Form von Bildungsangeboten zu vermitteln. In Deutschland äußert sich dies durch den p-Wert von .039, in Ungarn ist der Signifikanzkoeffizient sogar noch geringer, nämlich $p=.020$. Damit ist ein Zusammenhang zwischen den beiden Variablen Gesundheitszustand und Weitergabe von Kenntnissen gegeben, und zwar in dem in der Hypothese ausgedrückten Sinne.

Das Ausmaß der Beteiligung an der Haushaltsführung kann ebenfalls eine entscheidende Rolle in Bezug auf die Bereitschaft, selbst ein Bildungsangebot zu unterbreiten, spielen. In der Auswertung der Statistik zeigt sich jedoch, dass die Haushaltsführung keinen signifikanten Zusammenhang erkennen lässt. Mit einem $p=.673$ auf deutscher Seite und $p=.766$ auf ungarischer Seite wird deutlich, dass diese Variable kein Hindernis darstellt.

Ein wesentlicher und markanter Unterschied zwischen den beiden Ländern Deutschland und Ungarn findet sich hingegen in Bezug auf die Kontaktfreudigkeit bzw. Zurückhaltung oder Schüchternheit

mint azok, akik egészségüket inkább rossznak vagy rossznak értékelik. Be is bizonyosodott, hogy sok megkérdezett, akinek egészségügyi problémái vannak, valóban nem érzi magát képesnek, hogy másoknak ilyen formán közvetítsen valamit. Németországban ezt mutatja a $p=0,039$ eredmény, ami Magyarországon még alacsonyabb, $p=0,020$. Így tehát a két tényező között a hipotézisben megfogalmazottak alapján tényleges összefüggést tapasztaltunk.

A háztartásvezetésben való részvétel szintén összefüggésben állhat egy művelődési program meghirdetésére való készséggel. A statisztikai értékelés (német oldalon $p=0,673$, magyar oldalon $p=0,766$) viszont azt mutatta, hogy semmiféle szignifikáns összefüggés nincs a két tényező között.

Egy jelentős, markáns eltérés a két ország között abban a kérdésben figyelhető meg, hogy társaságkedvelőnek vagy inkább visszahúzódónak, zárkózottnak vallja magát az illető. Németországban

gegenüber anderen Menschen. In Deutschland ist kein Zusammenhang ersichtlich ($p=.743$). In Ungarn hingegen besteht ein signifikanter Zusammenhang ($p<.05$). Das bedeutet, dass dort Menschen, welche eher kontaktfreudig sind, auch eher bereit sind Kenntnisse weiterzugeben. Probanden, welche sich als eher zurückhaltend oder schüchtern beschreiben, vermeiden es eher, Bildungsangebote selbst anzubieten.

Der Zusammenhang zwischen der Weitergabe von Kenntnissen in Form von Bildungsangeboten und der Ausübung eines Ehrenamtes bzw. der Mitgliedschaft in einem Verein ist für die deutschen Teilnehmenden der Studie hochsignifikant ($p<.01$), wobei die in Vereinen Organisierten die höhere Bereitschaft zeigen. Auf ungarischer Seite hingegen besteht kein Zusammenhang zwischen diesen beiden Variablen ($p=.258$), damit ist auch hier ein deutlicher Unterschied zwischen den beiden Ländern zu verzeichnen. Dieses Ergebnis könnte darin einen Bias haben, dass auf deutscher Seite wesentlich mehr Probanden in einem Verein oder einer Organisation tätig waren.

az esetleges kapcsolat alapkérdésünk és e személyiségjegyre vonatkozó kérdés között csupán a véletlen művének tekinthető ($p=0,743$), míg Magyarországon az összefüggés szignifikáns ($p<0,05$). Ez azt jelenti, hogy ott azok az emberek, akik saját ítéletük alapján inkább társaságkedvelőek, szívesebben is adnák tovább ismereteiket. Azon válaszolók pedig, akik inkább visszahúzódóak, többnyire elzárkóznak ettől az ötlettől.

Az összefüggés ismeretek továbbadása és valamilyen önkéntes tevékenység végzése, illetve elsősorban az egyesületi tagság között a német megkérdezettek körében igen szoros, $p<0,01$, nem így a magyarok részéről, ahol nincs markáns különbség a válaszok alapján ($p=0,258$). Ezen a ponton tehát, szintén eltérés tapasztalható a két résztvevő ország, Németország és Magyarország között. Azonban ezen eredmény mögött állhat az is, hogy a németek között jelentősen többen tevékenykednek egy egyesületben, szervezetben.

7 Zusammenfassung der Studie

Die Studie erhob eine große Menge an Daten, die angesichts der zur Verfügung stehenden Zeit nicht hinreichend verwertet werden konnten. Dennoch – unsere Eingangsfrage wird bestätigt: Ältere Menschen sind durchaus bereit, anderen Menschen ihre Kenntnisse und Erfahrungen in Form von Bildungsangeboten anzubieten.

Durchschnittlich schätzen sich ältere Menschen als Vorbild für jüngere Menschen ein. Diese Ansicht wird in Deutschland etwas stärker vertreten als in Ungarn. Weiterhin geben die Probanden an, jüngeren Menschen etwas Wertvolles beibringen zu können. Ein Großteil der Befragten vertritt stark die Ansicht, dass ältere und jüngere Menschen dennoch zu verschieden sind, um tatsächlich effektiv voneinander lernen zu können. Diese Einschätzung ist in der Auswertung dieser Aussage in beiden Ländern relativ ähnlich.

Die Befragung zeigt, dass ältere Mitmenschen beider Länder aktiv am gesellschaftlichen Leben teilnehmen. Viele nutzen sowohl öffentliche als auch private Angebote im Alltag und sind bzw. waren Teilnehmer und/oder sogar Leiter von Bildungsveranstaltungen. Während die bloße Teilnahme an einer bisherigen Bildungsveranstaltung kaum einen Einfluss auf die Bereitschaft hat, selbst ein

7 A tanulmány összefoglalása

A tanulmányban sok adatot, a rendelkezésünkre álló időre való tekintettel, nem tudunk teljes mértékben felhasználni. Mégis, az elsődleges kérdésünk beigazolódott: az idősebb emberek készek ismereteiket és tapasztalataikat mások számára szervezett keretek között felkínálni.

Általában az idősebbek a fiatalok példaképének tartják magukat. Ezt a nézetet Németországban valamennyivel többen vallják, mint Magyarországon. Továbbá úgy érzik a megkérdezettek, hogy tudnak értékes dolgokat tanítani a fiatalabbaknak. A válaszalók nagy része azt az álláspontot képviseli, hogy az idősek és a fiatalok közötti esetleges életkorból adódó különbségek akkora, hogy valóban tudjak egymástól tanulni. Ezen kijelentés értékelése mindkét országban viszonylag hasonló.

A megkérdezés megvilágítja, hogy mindkét országban a megkérdezett idősebb korosztály aktívan részt vesz a társasági életben. Szinte mindenki jár színházba, kiállításra, koncertre, illetve az otthoni kikapcsolódásának részét képezi a könyv-, újságolvasás, tévénézés, és sokan voltak már résztvevői és/vagy vezetői valamely művelődési, képzési programnak is. Míg a részvétel önmagá-

Bildungsangebot anzubieten, zeigt eine in der Vergangenheit bereits wahrgenommene Leitungsfunktion einer Bildungsveranstaltung deutlich den Wunsch, auch weiterhin Bildungsangebote selbst anzubieten.

Die Tätigkeiten, die bei entsprechender Zeit und Lust (auch nach dem Austreten aus dem Berufsleben) ausgeführt würden, sind im Ländervergleich sehr ähnlich. Dabei wird der Austausch mit Gleichaltrigen etwas stärker als das Weiterarbeiten im Beruf, das Ausführen einer ehrenamtlichen Tätigkeit, das Einarbeiten in ein neues Wissensgebiet und die Beschäftigung mit Jüngeren betont.

Jeweils mehr als 50% der Befragten in beiden Ländern würden ein Bildungsangebot unterbreiten. Falls die Probanden keine Bildungsangebote unterbreiten wollen bzw. können, liegt dies in erster Linie an deren gesundheitlichen Verfassung und an dem Gefühl, dass das eigene Wissen nicht ausreicht. Dennoch hat sich erwiesen, dass die älteren Menschen sich durchaus in der Lage sehen, jedes der aufgeführten Themengebiete in einer Bildungsveranstaltung aufzugreifen. Am häufigsten werden die Themengebiete Gesundheit und Ernährung, Bildung und Erziehung, Gartenarbeit und Haushaltsführung sowie Heimat- und Länderkunde genannt. Als Motivation wird in beiden Ländern das allgemeine Interesse, der Kontakt zu anderen Mitmenschen, das geistige „Sich-Fit-Halten“

ban még nem befolyásolja a saját program meghirdetésére való készséget, addig, aki már betöltött vezetői szerepet egy hasonló alkalmon, jelentősen nagyobb mértékben tenné ezt a továbbiakban is.

Az elegendő idő és kedv esetén (a munka világából való kilépés után) folytatandó tevékenységek köre igen hasonló a két vizsgált országban. Egyedül az azonos korúakkal való eszmecsere dominánsabb valamivel, mint az eddig végzett szakmában való korábbi munka, az önkéntes tevékenység kifejtése, egy új tudományterületben való elmerülés vagy a fiatalokkal történő foglalkozás.

Igen pozitív eredmény született azt a számunkra elsődlegesen fontos kérdést illetően, hogy készek lennének-e az idősebb korosztály tagjai tudásukat szervezett keretek között továbbadni, ezt megszervezni. Mindkét országban a megkérdezettek több mint 50%-a válaszolt „igen”-nel. Azokban az esetekben, amikor nemleges válasz született, indokként elsősorban az egészségi állapot szerepelt, valamint az érzés, hogy a saját tudás nem elégséges ehhez. Mindazonáltal kiderült, hogy a 45 év fölöttiek összességében képesnek érzik magukat, hogy a felsorolt témakörök szinte mindegyikéből másoknak foglalkozásokat tartsanak. A legkedveltebbek az egészség és táplálkozás, oktatás és nevelés, kertészkedés és háztartásvezetés, valamint a hon- és ország-

und Spaß genannt. Auch wenn in beiden Ländern bestimmte Zielgruppen von einzelnen gemieden würden, gäbe es für jede von diesen Interessenten.

Die Teilnehmer der Studie legten sich dabei mehrheitlich nicht auf eine bestimmte Veranstaltungsform fest. Lediglich bei der Frage nach der Organisationsform schimmert eine leichte Präferenz für einen laufenden Kurs, d.h. also keine Einzelveranstaltung, durch.

Ob eine finanzielle oder anders gestaltete Gegenleistung für das Anbieten einer Bildungsveranstaltung von den Teilnehmern vorausgesetzt werden müsste, stellt sich in der Befragung negativ dar. Das heißt, dass sowohl in Deutschland als auch in Ungarn die Bildungsveranstaltungen im Bereich des ehrenamtlichen Engagements organisiert werden könnten.

Eine deutliche Tendenz ist weiterhin dahingehend ersichtlich, dass der überwiegende Teil der Befragten lieber mit einem Partner ein Bildungsangebot vollziehen würde. Diese Tendenz ist in Ungarn noch etwas stärker als in Deutschland zu verzeichnen.

Ein weiterer Faktor, der eine entscheidende Rolle spielen könnte, ist der Gesundheitszustand. Es wird davon ausgegangen, dass ein

ismeret lettek. A leggyakoribb motívumok minkét országban az érdeklődés, a kapcsolat másokkal, a szellemi frissesség megőrzése és a tevékenység okozta öröm. Akkor is, ha mindkét országban határozott csoportokra nem céloznának rá, mindenre ezekből lennének érdeklődők.

A minta tagjai többségükben nem egy bizonyos szervezeti formát preferáltak. A rendszerességet illetően tűnik ki valamennyire a folyamatos kurzus a többi lehetőség közül, szemben például az egyszeri alkalommal.

A megkérdezés eredményeként megállapíthatjuk, hogy többnyire sem pénzügyi, sem egyéb juttatást nem igényelnének a résztvevőktől a válaszolók, amennyiben valamilyen foglalkozást tartanak, csupán a felmerülő költségek fedezése jelent meg több ízben. Ez tehát azt jelenti, hogy mind Magyarországon, mind Németországban önkéntes tevékenységként lehetne szervezni ilyen foglalkozásokat.

Megfigyelhető továbbá egy tendencia abban is, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége szívesebben szervezne, bonyolítana le egy társsal közösen egy programot. Ez a hozzáállás Magyarországon valamivel jellemzőbb, mint Németországban.

Egy további tényező, ami meghatározó szerepet játszik, az egészségi állapot. Feltételezhető, hogy aki jónak értékeli egész-

Mensch mit selbst eingeschätztem guten Gesundheitszustand eher bereit und in der Lage ist, ein Bildungsangebot anzubieten als ein Mensch, der seinen Gesundheitszustand als schlecht beurteilt.

Weiterhin vermuteten wir, dass das Ausmaß der Beteiligung an der Haushaltsführung ebenfalls eine entscheidende Rolle in Bezug auf die Bereitschaft ein Bildungsangebot zu unterbreiten spielen können, diese Vermutung konnte nicht bestätigt werden.

Viele Probanden – vor allem die Ungarn – haben bereits sehr konkrete Ideen für Angebote und können dafür auch konkrete Bedingungen nennen.

Die hohe Zahl von ausgeführten Ehrenämtern, Mitgliedschaften in Vereinen und bürgerschaftlichem Engagement in sozialen Projekten zeugt davon, dass ältere Menschen keineswegs passiv ihren Lebensabend verbringen wollen, sondern sich stattdessen als aktive Bürger verstehen, die nicht von der Gesellschaft ausgegrenzt werden wollen, sondern sich vielmehr weiterhin als ein Teil dieser verstehen. Und so verwundert es auch nicht, dass sehr viele deutsche und ungarische Befragte den dadurch für die Gesellschaft entstehenden Nutzen als ausgesprochen hoch einschätzen, wenn sie selbst als Lehrende auftreten.

ségét, inkább érzi magát késznek egy művelődési program felkínálására, mint az, aki nincs megelégedve egészségi állapotával.

Ugyanígy fontos, befolyásoló tényezőnek tartottuk a háztartásvezetésben való részvételt, ám ez a feltevésünk nem bizonyosodott be.

Sok megkérdezettnek – elsősorban Magyarországon – van konkrét elképzelése egy megszervezendő programra, és konkrét feltételeket, körülményeket is meg tudtak nevezni ehhez.

Az önkéntesek, egyesületi tagságok száma és a szociális projektekben való állampolgári részvétel magas aránya arról tanúskodik, hogy az idősek semmi esetre sem akarják passzívan leélni életük hátralevő részét, hanem éppen ellenkezőleg, aktív polgárnak tartják magukat, nem akarnak a társadalomból kirekesztődni, sokkal inkább annak részét képezni. Így az sem okoz meglepetést, hogy igen sok magyar és német megkérdezett oktatóként való esetleges megjelenésük társadalmi hasznát igen magasra becsüli.

Zusammenfassend können wir konstatieren, dass die Unterschiede in Ungarn und Deutschland – gemessen an den Fragen unseres Fragebogens – sehr gering sind. Deutsche und ungarische Menschen sind sehr aufgeschlossen gegenüber der Möglichkeit, als Lehrende in Bildungsveranstaltungen aufzutreten. Besonders erfreulich ist die Tatsache, dass durch unsere Befragung eine Vielzahl konkreter Maßnahmen und Bedingungen ermittelt werden konnte, durch welche die Durchführung eines Angebots begünstigt wird.

Unsere Studie gibt weiterhin Anlass zur Überlegung, in Budapest und Jena eine Agentur oder ein Organisationsbüro zu gründen, welche(s) diese Angebote, die vordergründig ehrenamtlich wären, bündelt und entsprechenden Zielgruppen vermittelt. Dies wäre eine kluge Anstrengung, die für den Aufbau und Erhalt von Kompetenzen im Alter sorgen kann, damit Senioren einerseits nach wie vor an gesellschaftlicher Entwicklung teilhaben können und andererseits die Gesellschaft das Potenzial dieser Menschen weiterhin nutzen kann.

A két ország viszonylatában összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a különbség Magyarország és Németország között – kérdőívünk kérdései alapján – igen csekély. Németek és magyarok egyaránt nagyon nyitottak arra a lehetőségre, hogy akár oktatóként vegyenek részt egy művelődési programban. Különösen örömteli az a tény, hogy vizsgálatunk révén számos konkrét elképzelés és feltétel juthatott kifejezésre, amik elősegíthetik egy foglalkozás megvalósítását.

Tanulmányunk továbbá alkalmat ad arra, hogy átgondoljuk egy szervezőiroda létrehozását Budapesten és Jénában, mely az idősek számára, önkéntesek közreműködésével bonyolítana programokat. Ez egy hasznos erőfeszítés lenne, ami gondoskodna a kompetenciák megszerzéséről és fejlesztéséről időskorban, s ezzel egyrészt biztosítaná az időskorúak folytatólagos társadalmi részvételét, másrészt a társadalom számára potenciáljuk, erőforrásaik további hasznosítását.

8 Literatur / Irodalomjegyzék

Arapovics, M. (2004): A civil szervezetek szerepe a 45 év felettiak képzésében (Die Rolle der zivilen Organisationen in der Bildung der über 45-Jährigen). Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.

Arapovics, M. (2006): „Véendiákok” – tanulni időskorban („Alte Studierende” – Lernen in hohem Alter) In: Munkaügy – Foglalkoztatás – Társadalombiztosítás – Felnőttképzés.

Boga, B. (2000): Időskorúak felnőttoktatása a közművelődésben, a művelődési otthonokban (Erwachsenenbildung von Älteren in der öffentlichen Bildung, in Kulturhäusern) In: Harangi L./Pordány S. (Hrsg.): Felnőttnevelés a közművelődésben MMI, Budapest.

Burzan, N. (2005): Quantitative Methoden der Kulturwissenschaften. 2. Auflage. Konstanz.

CONFINTEA V – Fifth International Conference on Adult Education. Hamburg, July 14-18, 1997.

Eisenmenger, M./ Pöttsch, O./ Sommer, B. (2006): Bevölkerung Deutschlands bis 2050 – 11. Koordinierte Bevölkerungsvorausberechnung. Wiesbaden. Hrsg.: Statistisches Bundesamt – Pressestelle. Wiesbaden.

Maróti, A. (2005): Elméleti alapok az idős emberek tanulásáról és tanításáról (Theoretische Grundlagen über das Lernen und Lehren älterer Menschen) In: Sz. Molnár Anna: Az idős felnőtt rétegek (45 év feletti) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.

Molnár, E. (2004): Az időskorú népesség főbb jellemzői és életkörülményei (Die wichtigen Kennzeichen und Lebensumstände der älteren Bevölkerung). Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Budapest.

Mummendey, H. (1995): Die Fragebogenmethode. Grundlagen und Anwendung in Persönlichkeits-, Einstellungs- und Selbstkonzeptforschung. 2. korrigierte Auflage. Göttingen.

Pfeiffer, D. K./ Püttmann, C. (2006): Methoden empirischer Forschung in der Erziehungswissenschaft. Ein einführendes Lehrbuch. Baltmannsweiler.

- Raithel, J. (2006): Quantitative Forschung. Ein Praxiskurs. Wiesbaden.
- Rogge, K.-E./Bürge, R. (1995): Methodenatlas. Berlin.
- Schnell, R./Hill, P. B./Esser, E. (1999): Methoden der empirischen Sozialforschung. 6. Auflage. München.
- Scholl, A. (1993): Beratung als Kommunikationssituation. Opladen.
- Sievers, W. (1993): Empirische Forschungsmethoden in den Sozialwissenschaften. Die Befragung. 2. überarbeitete und veränderte Auflage. Göttingen: Beratungsstelle für empirische Methoden und Statistik in der Erziehungswissenschaft.
- Stauch, H. (2005): PC-Hilfe bei der Auswertung semistandardisierter Interviews – Ein Leitfaden für den Umgang mit einer Software. Digitale Bibliothek Thüringen: <http://www.db-thueringen.de/servlets/DocumentServlet?id=4233> Universität Jena.
- UNESCO: Confintea (1998): Hamburgi Nyilatkozat a felnőttek tanulásáról.(Hamburger Deklaration über das Lernen Erwachsener) In: Harangi L./Hinzen, H./Sz. Tóth, J. (Hrsg.): Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttek oktatásáról és az egész életen át tartó tanulásról.
- Ungarische Republik: Központi statisztikai hivatal (2004): A nonprofit szektor főbb statisztikai jellemzői (Die wichtigsten statistischen Daten des Nonprofit-Sektors) 2002.

Internetquellen / Internetről

Bundesagentur für Arbeit: Berufecluster.

http://interesse-beruf.de/interesse_beruf/interesse_select.jsp [Zugriff am 15.06.2007]

Europäische Union: Beschluss Nr. 1720/2006/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 15.11. 2006 über ein Aktionsprogramm im Bereich des lebenslangen Lernen

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/de/oj/2006/l_327/l_32720061124de00450068.pdf [Zugriff am 07.12.2006]

Europäische Union: Beschluss Nr. 1720/2006/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 15. November 2006 über ein Aktionsprogramm im Bereich des lebenslangen Lernen

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/de/oj/2006/l_327/l_32720061124de00450068.pdf [Zugriff am 07.12.2006].

Europäische Union: Memorandum über Lebenslanges Lernen. <http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memode.pdf> [Zugriff am 12.07.2007]

Fehér könyv az oktatásról és képzésről (Weiß-Buch über allgemeine und berufliche Bildung).

www.sulinet.hu/iskola/feherkonyv.doc [Zugriff am 30.01.2007]

Kravalik, Zs. (2007): Az időspolitika gyakorlata az Európai Unióban közösségi és tagállami szinten (Die Praxis der Alterspolitik in der EU auf kommunaler Ebene und auf der Ebene der Mitgliedsländer).

<http://www.szmm.gov.hu> [Zugriff am 30.01.2007].

Központi statisztikai Hivatal der Ungarischen Republik: VOLKSZÄHLUNG 2001.

http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetak/18/tables/load1_12.html [Zugriff am 20.03.2007]

Regierung der Ungarischen Republik: Beschluss Nr. 1069/2004/EG. Regierungsbeschluss über die Richtlinien der Entwicklung der Erwachsenenbildung und über das Handlungsprogramm www.nfi.hu/jogi_hatter/6_korm_hat/1069_2004_07.pdf [Zugriff am 27.02.2007]

Regierung der Ungarischen Republik: Beschluss Nr. 2212/2005/EG. Regierungsbeschluss über die Aufgaben für die Verwirklichung der Strategie des lebenslangen Lernens. Die am 04.01.2007 veröffentlichte Verlautbarung des Sozial- und Arbeitsministeriums.
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=13565&articleID=31179&ctag=article> [Zugriff am 05.03.2007]

Anmerkung

Im deutschen Teil der vorliegenden Arbeit wurden stets beide Geschlechter angesprochen, auch wenn vornehmlich nur die männliche Variante zum Zwecke der besseren Lesbarkeit benutzt wurde. Im ungarischen Teil ist dies unbedeutend, weil es dort kein grammatisches Geschlecht gibt.